NA
NATUURLIJK
TU
DRENTHE
UR

NATUURLIJK DRENTHE

SCHIPBORGER STRUBBEN

NATUURLIJK DRENTHE

OVER HOOGVEEN EN SCHAPEN, KWELWATER EN BEENBREEK

Natuurlijk* Platteland!
[Beleven Benutten Beschermen]

provincie Drenthe

Inhoud

GEBIEDEN

NOORDWEST 10

OUDE DIEP 122

DRENTSCHE AA 36

NIEUW DROSTENDIEP 146

HUNZE 72

REEST 150

ZUIDWEST 96

BARGER VEEN 160

Inhoud

THEMA'S EN ROUTES

VOORWOORD

KRAANVOGEL

DROUWENERZAND

Jaarlijks genieten miljoenen mensen van Drenthe. Met haar mooie natuur en fraaie landschappen draagt de provincie bij aan de gezondheid en het geluk van de mensen die hier wonen, werken en recreëren. Daarom is het niet vreemd dat Drenthe een belangrijke speler is waar het gaat om het duurzaam behouden en ontwikkelen van Europese topnatuur via Natura 2000 en het Natuurnetwerk Nederland. Ook het versterken van de biodiversiteit op het platteland behoort tot de speerpunten van het beleid. De natuur is, misschien zonder dat we het beseffen, een belangrijke pijler van de Drentse economie. Beleven, benutten en beschermen gaan daarom hand in hand. We werken hard aan het behoud van natuurwaarden en zorgen dat de natuur ook in de toekomst tegen een stootje kan. Nationaal en internationaal hebben we daar goede afspraken over gemaakt en uitgewerkt in het programma Natuurlijk Platteland.

Om de natuur met haar planten en dieren een goede toekomst te bieden, is samenwerking onontbeerlijk. Samenwerking op Drentse maat. Alle partners, van waterschap tot terreinbeheerder en van particuliere eigenaar tot vrijwilliger, zijn nodig om het beste resultaat te behalen. Die samenwerking heeft tot dusver al stevige resultaten opgeleverd. Maar we zijn er nog niet. In Drenthe staan we de komende jaren samen voor een grote uitdaging. Natuurgebieden zijn te droog, terwijl landbouwgebieden juist te nat worden. Doordat natuur is versnipperd, hebben dieren te weinig ruimte. De verscheidenheid aan planten neemt af. Klimaatverandering veroorzaakt steeds meer wateroverlast. De natuur kan een belangrijke rol spelen bij het opvangen van klimaatveranderingen; denk aan waterberging zoals in De Onlanden en aan het vastleggen van CO_2 door bijvoorbeeld bosaanleg.
En wat betekent klimaatverandering voor ons natuurbeleid en natuurbeheer? Hoe kan de natuur bijdragen aan plaagbestrijding en bodemvruchtbaarheid voor de landbouw? Hoe kan onze landbouw bijdragen aan de versterking van de biodiversiteit, zoals meer akkervogels, vlinders en bijen en verlaging van de milieubelasting op onze bijzondere natuur? Allemaal opgaven waar we hard aan werken met elkaar. Daarover gaat dit boek.

Laat u verrassen door de veelzijdige natuur die Drenthe biedt, door de bijzondere manieren waarop aan een toekomstbestendige natuur wordt gewerkt. Stap op de fiets, in de kano of ga te voet de natuur in en kijk zelf naar de mooie resultaten die al zijn behaald.

Henk Jumelet
Gedeputeerde provincie Drenthe

BASTERDZANDLOOPKEVER

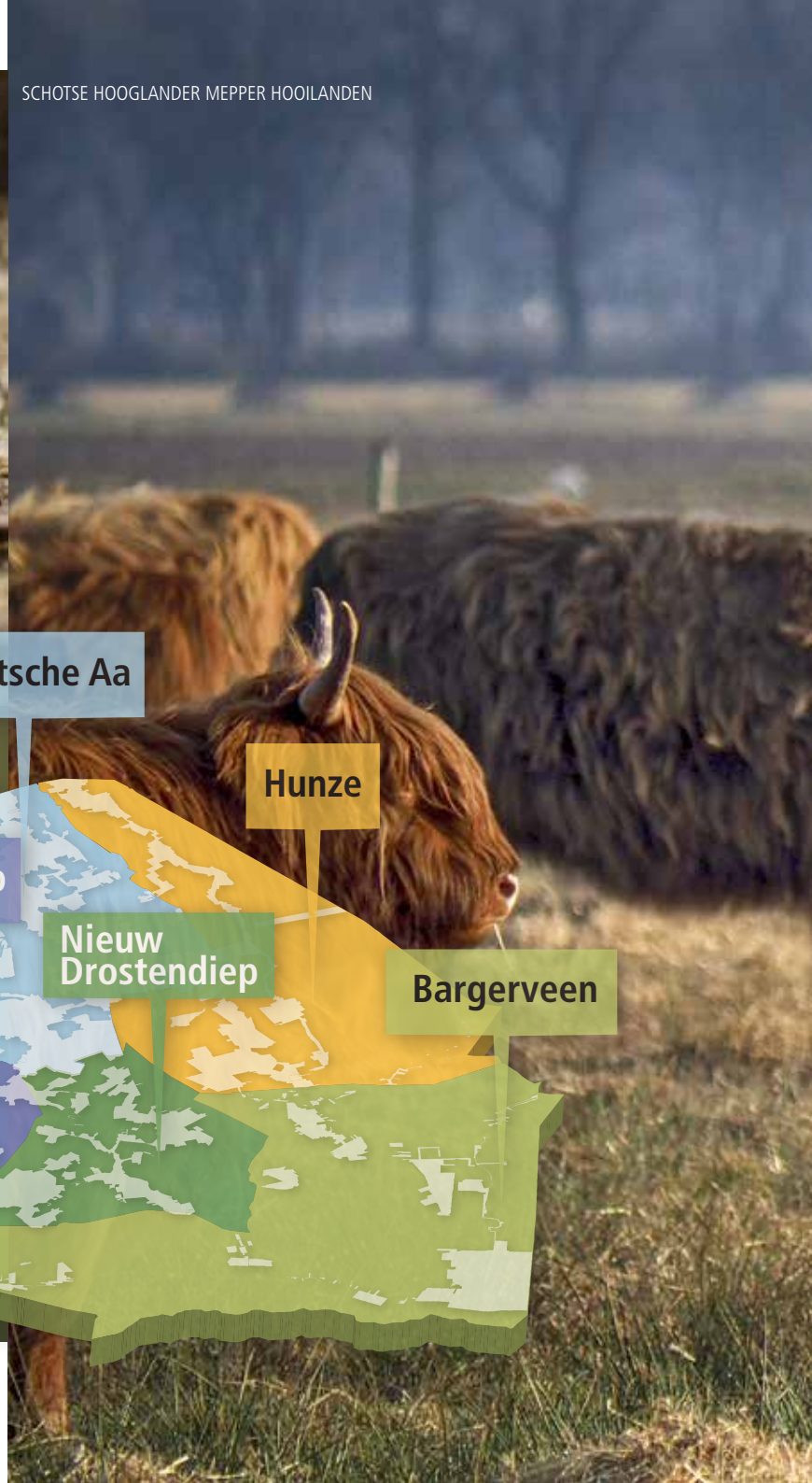

SCHOTSE HOOGLANDER MEPPER HOOILANDEN

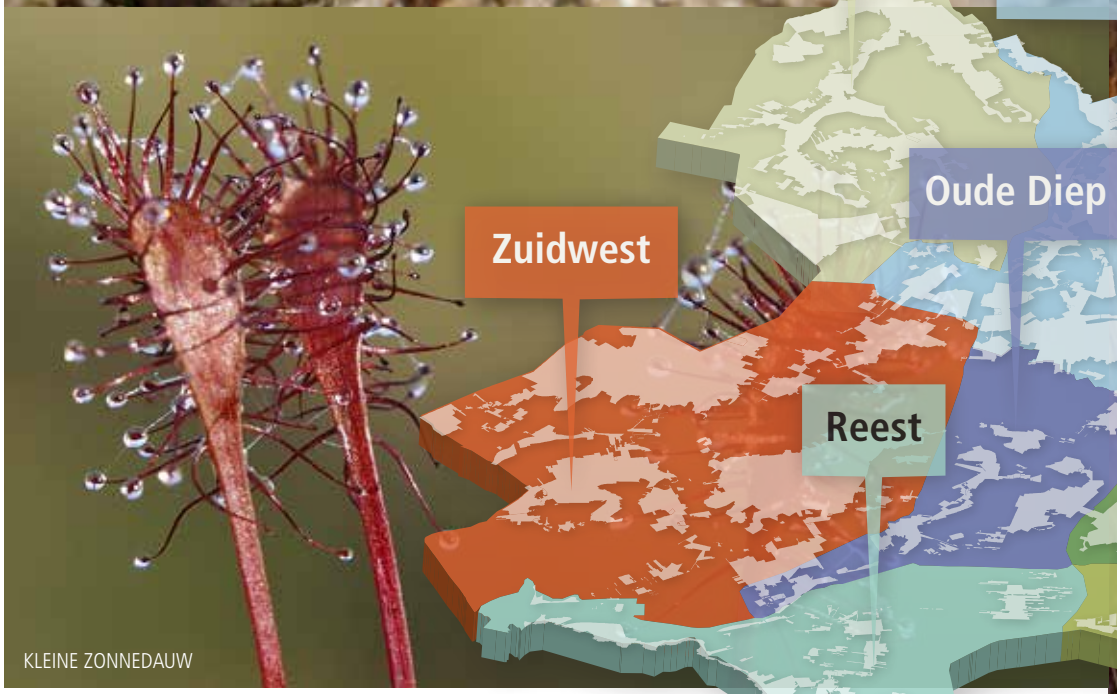

KLEINE ZONNEDAUW

GEBIEDEN

NOORD WEST

ON LANDEN

PEIZER DIEP

FOCHTELOËR VEEN

Van Fochteloërveen tot De Onlanden

FOCHTELOËRVEEN

Op de overgang van het relatief hoge Drents Plateau naar de natte veengebieden van De Onlanden en het Leekstermeer komt al het goede wat Drenthe te bieden heeft, samen. Natuur, water, cultuur en historie raken elkaar. Drents water stroomt via de beken van het Eelder- en Peizerdiep noordwaarts richting het Reitdiep. Drie Natura 2000-gebieden geven het gebied kleur.

Indrukwekkend is het Natura 2000-gebied Fochteloërveen; met 2500 hectare een van de weinige en best bewaarde hoogveengebieden in Nederland. Oud en majestueus zijn de eikenbossen van het Norgerholt. Weergaloos is de bijzondere natte moerasnatuur van het Leekstermeer. En er is nog meer. Het bekengebied van het Eelder- en Peizerdiep en de drie Natura 2000-gebieden zijn ingebed in een van de best bewaarde esdorpenlandschappen met aan de randen van het gebied de landgoederengordels bij Glimmen, Eelde-Paterswolde, Roden en Leek en het cultuurhistorisch erfgoed van Veenhuizen als voormalige Kolonie van Weldadigheid.

In de afgelopen tien jaar zijn in Noordwest-Drenthe grote opgaven gerealiseerd. In het kader van de Herinrichting Roden-Norg zijn grote delen van het uitgestrekte beekdal van het Peizerdiep robuust ingericht voor vitale natuur en landbouw. Een goed waterpeil is voor beide essentieel. Meanderende beken en natuurlijk ingerichte beekdalgronden zorgen voor opvang van pieken in wateraanvoer. Ook zorgt de herinrichting voor herstel van waardevolle blauwgraslanden en natte hooilanden, belangrijk voor tal van Rode Lijstsoorten.

Grenzend aan het Leekstermeer zijn De Onlanden ingericht voor de combinatie van natuur en waterberging. Hier ontstond een 1.700 hectare groot moeras met ruige hooilanden, rietvelden en moerasbos en volop ruimte voor overtollig water. Bij langdurige regenval waarborgt dit gebied dat de stad Groningen droog blijft. De in 2018 gerealiseerde 26 meter hoge uitkijktoren biedt een schitterend uitzicht op de vele moerasvogels en de skyline van Groningen. Let eens op de zeearend die soms langs komt zeilen.

In het Fochteloërveen is een pakket van maatregelen in uitvoering gebracht om in het veen meer water vast te houden, terwijl boeren in de omliggende landbouwgronden ongehinderd vooruit kunnen. De maatregelen moeten ervoor zorgen dat het Fochteloërveen behouden blijft als uniek en vrijwel boomloos veengebied. Een gebied waar typische veenplanten als veenmossen, kleine veenbes en eenjarig wollegras – belangrijk voor de uiterste zeldzame vlinder veenhooibeestje – zich thuis voelen en waar ook de kraanvogel als broedvogel is teruggekeerd.

Resterende, opgaven worden voor 2027 tot uitvoering gebracht en afgerond. De ambitie is om nieuwe natuur te realiseren in samenhang met doelen voor waterkwaliteit en -kwantiteit. Kansen voor nieuwe mogelijkheden om het gebied te verkennen, te voet, per fiets of kano, worden vanzelfsprekend benut.

*

DE ONLANDEN,

EERSTEKLAS

KLIMAATBUFFER

De Onlanden

In 1998 dreigden de stad Groningen en grote delen van het ommeland te overstromen als gevolg van hevige regenval. Om dit risico duurzaam te ondervangen, hebben de provincie Drenthe, het waterschap Noorderzijlvest en de terreinbeheerders een oplossing van formaat gerealiseerd: De Onlanden. Grote oppervlakten weiland tussen Roden, Peize en Groningen werden aangekocht en ingericht tot waterbergingsgebied. In extreme situaties wordt het water nu in het herstelde beeksysteem van het Peizerdiep vastgehouden en geborgen in De Onlanden. Van daaruit wordt het vertraagd afgevoerd richting Lauwersoog. In 2014 werd dit omvangrijke inrichtingsproject voltooid. Het leverde een 1.700 groot natuur- en waterbergingsgebied aan de rand van Groningen op. De regionale landbouwstructuur is verbeterd doordat boeren werden verplaatst naar drogere gronden. Voor recreanten zijn fiets- en wandelpaden aangelegd. Natuurmonumenten heeft daar later nog een prachtige uitkijktoren aan toegevoegd. Verrassend snel na de inrichting verschenen diersoorten in het gebied die de terreinbeheerders Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Het Groninger Landschap hoog op hun verlanglijst hadden staan, zoals roerdomp, otter, zeearend, lepelaar en grote zilverreiger. Deze laatste soort werd uitgeroepen tot icoonvogel van De Onlanden.

Binnen De Onlanden geniet het Leekstermeer een speciale status als Natura 2000-gebied en internationaal erkend wetlandgebied. In 2000 werd het meer erkend als Vogelrichtlijngebied omdat kolgans, brandgans en smient hier overwinteren en omdat rietzanger, porseleinhoen en kwartelkoning hier broeden.

GROTE ZILVERREIGER

Eind 2018 maakte het waterschap Noorderzijlvest bekend dat De Onlanden moet worden aangepast aan nieuwe veiligheidsnormen. Recente klimaatscenario's van het KNMI voorzien een toename van hevige regenval en een stijging van de zeespiegel. De waterbergingscapaciteit moet in de toekomst een maximale waterstand van 15 cm boven NAP aankunnen; nu is dat hoogstens 20 cm onder NAP. Het waterschap wil het gebied gestuurd kunnen inzetten in extreem hoogwatersituaties; er komen beweegbare stuwen en sommige kades worden opgehoogd. De provincie Drenthe, terreinbeheerders, gemeenten Noordenveld en Tynaarlo en omwonenden zijn nauw bij de uitwerking van de plannen betrokken. Uitvoering vindt in de komende jaren plaats.

ON LANDEN

Ondernemer Jelle Cnossen en boswachter Jacob de Bruin over De Onlanden

GROTE ZILVERREIGER UITGEROEPEN TOT ICOONVOGEL VAN DE ONLANDEN

Toen de provincie Drenthe en het waterschap Noorderzijlvest eind vorige eeuw besloten om de stad Groningen voor wateroverlast te behoeden met het kolossale waterbergings- en natuurgebied De Onlanden, maakte de familie Cnossen aan het Leekstermeer een vreugdesprongetje. De gasten van hun recreatiebedrijf waren hier altijd al voor de natuur naartoe gekomen en nu zou er maar liefst 1.700 hectare nieuwe natuur aan worden toegevoegd. Jelle Cnossen - derde generatie - en boswachter Jacob de Bruin van Natuurmonumenten - boswachter ecologie van het oostelijke deel van De Onlanden - hebben er hun handen vol aan, elk op hun eigen manier.

Grootvader Piet Cnossen nam in 1947 de al bestaande camping met wat zomerhuisjes en een paviljoen over. Vader Chris nam begin jaren zeventig het roer over en sinds 2010 runnen Jelle en zijn broer Cas het bedrijf. “Opa begon hier met wat horeca en verhuurde roeibootjes die hij zelf maakte. Mensen plaatsten in die tijd zelf een houten huisje. Vakantiegasten uit de stad fietsten rustig tien keer op en neer om hun kampeerspullen hierheen te brengen”, weet Jelle.

Kamperen in de natuur

"Mijn grootouders maakten destijds al reclame met het feit dat je hier middenin de natuur zit. Mijn ouders zijn op die voet voortgegaan, maar natuurlijk wel passend bij de tijd. Zij hebben het aanbod verbreed en een kwaliteitsslag gemaakt. De stacaravanplekken hebben ze bijvoorbeeld vervangen door ruime kampeerplekken. Mijn broer en ik hebben zelfs nog weer grotere plekken gemaakt. De meeste liggen aan het water en zijn afgehecht met natuurlijke oevers. Bij de inrichting van het terrein sluiten we qua materiaalgebruik en ontwerp zoveel mogelijk aan op de natuur en het landschap. Zo gauw je je tent, caravan of vakantiewoning uitstapt, ben je in de natuur; niet pas wanneer je het terrein verlaat of het haventje uitvaart."

Zandzakken voor de deur

Inwoners van Groningen moeten door De Onlanden worden beschermd tegen natte voeten, maar voor de familie Cnossen zijn natte voeten heel gewoon. Jelle: "Wij leven sinds jaar en dag met hoog en laag water. Om die reden stond het eerste, in 1934 gebouwde paviljoentje al op palen. Bij hoogwater hebben we wel eens zandzakken rond ons huis gehad. Heel leuk, want dan konden we zo vanuit de kanostelling wegkanoën, over het kampeerveld en dwars door het petgatenbos van de Letterberterpetten."

Betere vindbaarheid van recreatieaanbod

Bij de inrichting van De Onlanden is wel geïnvesteerd in recreatieve beleving, maar de functies waterberging, natuur en landbouw hadden de hoogste prioriteit.
De bekendheid van het gebied groeit gestaag, maar het kan beter. Terreinbeheerders Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Het Groninger Landschap en Het Drentse Landschap ontwikkelen nu een gezamenlijke visie met een streefbeeld voor natuur en recreatie. Boswachter Jacob de Bruin van Natuurmonumenten: "We streven niet naar meer recreatie, maar wel naar betere vindbaarheid van het aanbod. Daarbij zoeken we naar samenhang met het Paterswoldsemeer, het Zuidlaardermeer en het Schildmeer. De vier meren maken deel uit van het grote laagveengebied dat ook wel bekend staat als de Laagveengordel. We gaan voor ecologische versterking van het gebied en voor betere benutting van het recreatieve potentieel van dit waterrijke gebied zo vlakbij de stad Groningen. Voor het thema recreatie hebben we, net als voor de natuurthema's in de visie, een expertgroep samengesteld. Ondernemers kunnen hun wensen en suggesties tijdens inloopbijeenkomsten en via een enquête inbrengen."

ZEEAREND

*

OPA VERHUURDE ROEIBOOTJES DIE HIJ ZELF MAAKTE

LEEKSTERMEER

Roerdomp houdt van robuust

Over de toekomst van de natuur in De Onlanden vertelt Jacob: "De komende jaren staat vergroting van de waterbergingscapaciteit op de agenda. Wij hopen dat het gebied daartoe wordt uitgebreid, zodat het systeem nog robuuster wordt dan het nu al is. De Onlanden heeft, net als andere grote natuurgebieden, laten zien hoe belangrijk schaalgrootte is. Voordat De Onlanden er was, zijn ten zuiden van de stad regelmatig moerasjes en projectjes ontwikkeld om de roerdomp te lokken. Tevergeefs. De Onlanden was nog maar net klaar en daar was die al. Zo'n vogel is alleen voor robuuste natuur te porren. Net als de otter, die van De Onlanden de grootste kraamkamer van Noord-Nederland heeft gemaakt."

Met kop koffie van zeearend genieten

Jelle vindt dat het gebied door de herinrichting veel mooier is geworden. Voor een recreatieondernemer heeft natuur voor- en nadelen, weet hij uit ervaring. "Nadeel van de aanwijzing tot Natura 2000 is dat met een aanvraag voor herinrichting of uitbreiding vele jaren en hoge kosten zijn gemoeid. Dan moeten we kostbaar onderzoek laten verrichten. Een concreet natuurprobleem waar we mee te kampen hebben, is de oprukkende waterplant grote waternavel. Dit is een invasieve exoot; hij hoort hier niet thuis. De plant groeit zo hard dat andere planten en dieren in de verdrukking komen en dat boten er niet meer doorheen komen. In de zomer hebben we een dag per week een jongen aan het werk die de planten verwijdert. Maar natuur en natuurwetgeving zullen nooit een reden zijn om te vertrekken. Natuur blijft de grote trekker. Zelf genieten we er ook van. We hebben eens een winter gehad waarin we tegen koffietijd voor het raam van de bovenverdieping van het restaurant plaatsnamen om te zien hoe een zeearend een gans probeerde te vangen. Op steenworp afstand van waar we zaten. Elke dag opnieuw. Wij konden de klok erop gelijk zetten."

ZICHT OP GRONINGEN *

PEIZERMADEN

Tip van Jelle en Jacob

Huur een kano of fluisterboot bij Cnossen en maak een rondje van drie uur door het Lettelberterdiep en het Hoendiep en dan via De Poffert en de Munnikesloot terug naar het Leekstermeer. En neem een kijkje bij de uitkijktoren tussen Eelde-Paterswolde en Peize. Hier heb je een fantastisch zicht op het gebied!

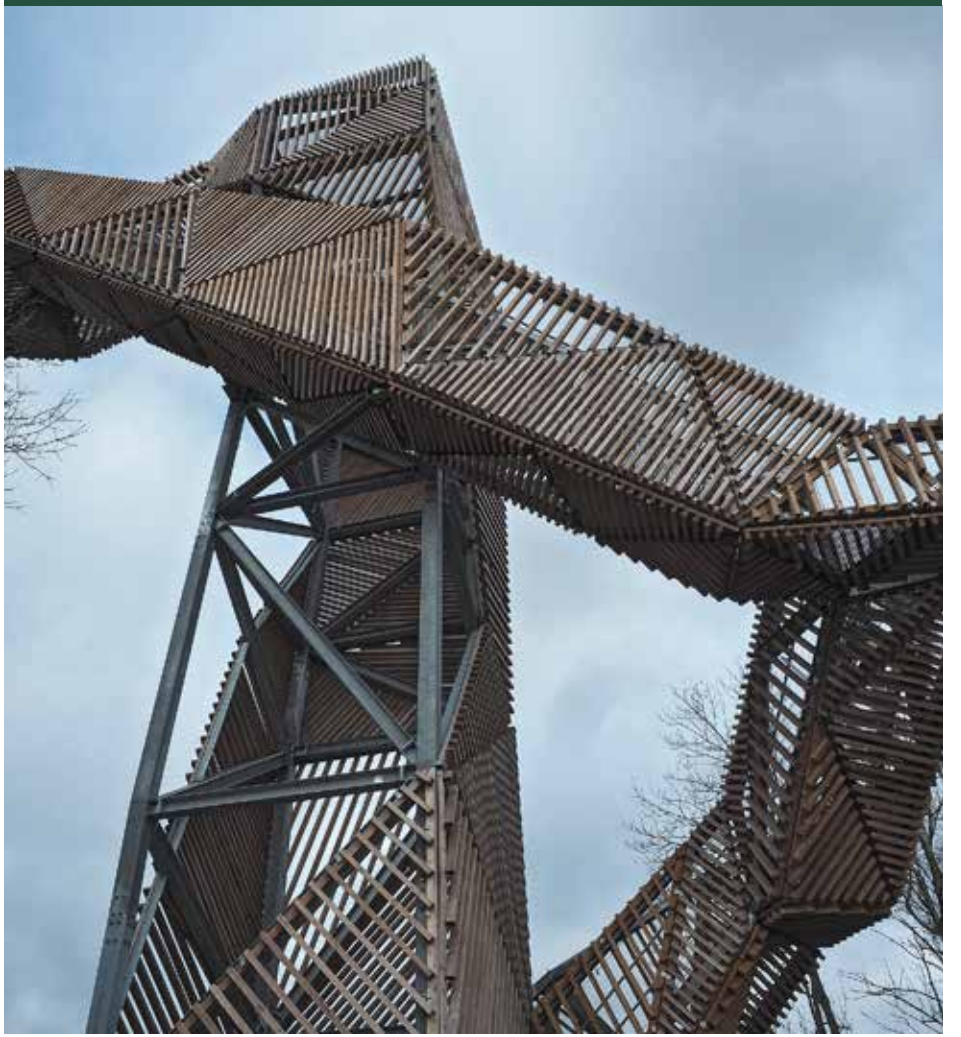

PEIZER DIEP

Boswachter Roelof Blaauw over beekdalherstel Peizerdiep

VERBORGEN NATUURSCHATTEN HEBBEN ZICH VERRASSEND SNEL WEER LATEN ZIEN

ORANJETIPJE

Water dat van het Fochteloërveen naar De Onlanden en vervolgens naar zee stroomt, passeert eerst een van de best bewaarde geheimen van Drenthe: het charmante beekdal van het Peizerdiep. Dit gebied fungeert als omvangrijk tussenstation in een uitgestrekt watersysteem. Om het systeem optimaal te laten functioneren, moesten - net als in de andere natuurgebieden in het Natuurnetwerk Drenthe - herstelmaatregelen in het beekdal worden getroffen. De watergang is ondieper, smaller en weer meanderend gemaakt. Voormalige landbouwgronden zijn lokaal verlaagd en verschraald. De grondwaterstand is verhoogd en in tijden van langdurige regenval functioneert het beekdal als waterbergingsgebied.

VLEESKLEURIGE ORCHIS

"Dit is het Drentsche Aa-gebied in het klein", zegt Roelof Blaauw, boswachter ecologie bij Staatsbosbeheer. "Het ligt in de kop van Drenthe en het water stroomt dezelfde kant op. Bovendien vind je hier dezelfde waardevolle milieus zoals trilveen en blauwgraslandjes. Verschillen zijn er gelukkig ook. Redelijk dicht onder de oppervlakte liggen dikke lagen potklei. Zij houden water tegen en zijn relatief kalkrijk, ze zitten vol mineralen. Op plekken waar gaten in de potkleilaag zitten, kan kwel tevoorschijn komen. Dit kalk- en ijzerrijke diepe grondwater levert bijzondere plantensoorten op. Verspreid rond de beek kom je in de schraallanden bijvoorbeeld vleeskleurige orchis, holpijp en Spaanse ruiter tegen. Ook op de potklei zelf zijn bijzondere soorten te vinden, zoals boszegge, boserepris, bosaardbei en grote keverorchis. De potkleibossen bij Roden zijn, net als die in Zuid-Limburg, beroemd om hun plantensoorten en inheemse oude boomsoorten."

Te kleine reservaten

Beekherstel in het door Staatsbosbeheer beheerde deel van het beekdal (Natuurmonumenten en kleine particuliere beheerders nemen andere delen voor hun rekening) was vooral gericht op het Oostervoortsediep, een van de bovenlopen van het Peizerdiep. Deze watergang, waarvan de naam is afgeleid van de Oostervoort, de doorwaadbare plaats of voorde ten noordoosten van Norg, mondt uit tussen Lieveren en Langelo in het Peizerdiep. Jarenlang was landbouw in deze natte wereld de hoofdactiviteit. De van oorsprong meanderende beek was in de jaren zestig gekanaliseerd om een snellere waterafvoer te bevorderen. Toch zijn al die tijd kleine natuurreservaten tussen de landerijen bewaard gebleven. Ondanks intensieve landbouw groeiden hier unieke soorten. Echte natuurkenners wisten die plekjes wel te vinden. Maar door de sterke ontwatering in de omgeving werd de biodiversiteit in de kleine reservaten ernstig bedreigd. Werk aan de winkel dus."

Proefproject uitmijnen landelijk nagevolgd

Roelof Blaauw: "We hebben kleine natuurgebieden met elkaar kunnen verbinden. De 'bloempot' die eerst 40 hectare groot was, heeft er enkele honderden hectares bij gekregen. Heel opvallend vond ik hoe snel bijzondere overgangsmilieus zich weer herstelden. Langs het diepje zijn we acht jaar geleden samen met bodemonderzoekers gestart met een proefproject gericht op verlaging van de voedselrijkdom van de graslanden, het zogenaamde uitmijnen. Fosfaat, dat via kunstmest is binnengekomen, wordt teruggedrongen door het grasland te bemesten met stikstof en kali en meerdere malen per jaar te maaien. Het gewenste effect

JARENLANG WAS LANDBOUW HOOFDACTIVITEIT IN DEZE NATTE WERELD

is al bereikt, maar we gaan er op kleinere schaal mee door om meer kennis te vergaren. Dankzij het hier behaalde resultaat wordt uitmijnen inmiddels ook elders in Nederland toegepast."

Samen met boeren en waterschap

"Omdat alles hier draait om water, hebben we de herstelwerkzaamheden samen met boeren en het waterschap Noorderzijlvest voorbereid en uitgevoerd. Boeren spelen een belangrijke rol in het beheer. In Zeijen en Norg verrichten zij agrarisch natuurbeheer gericht op droge en natte dooradering van het beekdal. Dat wordt gedaan op basis van provinciaal beleid en een natuurvisie die Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de boeren samen hebben geschreven. Dat gaat behoorlijk goed, je ziet er nu relatief veel groenbemesters en bloemrijke akkerranden. De ecologische samenhang in een gebied wordt sterker naarmate natuur en landbouw beter samenwerken. Dit gebied is het levende bewijs daarvan."

Gedeeld belang met hengelaars

Een andere beheerpartner is de Hengelsportfederatie Groningen Drenthe. "In overleg met deze organisatie, waar een kleine honderd verenigingen met ruim vijfentwintigduizend leden bij aangesloten zijn, heeft het waterschap Noorderzijlvest stuwen passeerbaar gemaakt voor vissen. Vervolgens zijn er zeeforellen uitgezet. De hengelaars ondersteunen ons met inventarisatie van soorten en het onderhoud van watergangen. Schoon water is ons gemeenschappelijke belang; als het goed gaat met de visstand, is de waterkwaliteit in orde."

Nog genoeg te doen

Het beekdalherstel is afgerond, maar staat er nog het een en ander op het programma. "In het licht van de klimaatverandering wordt in de boven- en benedenlopen bekeken wat de mogelijkheden voor uitbreiding van de waterbergingscapaciteit zijn. Ook willen we pingo's, waar dit gebied uitzonderlijk rijk aan is, herstellen. Verder liggen er mooie kansen om de natuurkwaliteit van de overgangsmilieus op de grens van het beekdal te versterken."

* OVERWELDIGENDE DIVERSITEIT AAN FLORA EN FAUNA

WEIDEBEEKJUFFER

Overweldigende variatie

"Het beekdal van het Peizerdiep verdient het om door meer mensen ontdekt te worden. Zij zullen verbaasd zijn over de schoonheid en de afwisseling. Je kunt hier langs twee 'benen' van het beeksysteem zeker 12 kilometer onafgebroken door hersteld landschap lopen. In het deel van Staatsbosbeheer hebben we het accent gelegd op herstel van het historische landschapsbeeld - kleinschalig met beek- en hooilanden, akkers en bos - terwijl Natuurmonumenten rond de Slokkert in het zuidwestelijke deel natuurlijke ontwikkeling juist op 1 heeft gezet en de indeling in percelen heeft laten vervagen. Die gevarieerde aanpak maakt dat je in een klein gebied een overweldigende diversiteit aan flora en fauna aantreft. Werkelijk elke bocht van de beek zorgt voor kleine verrassingen."

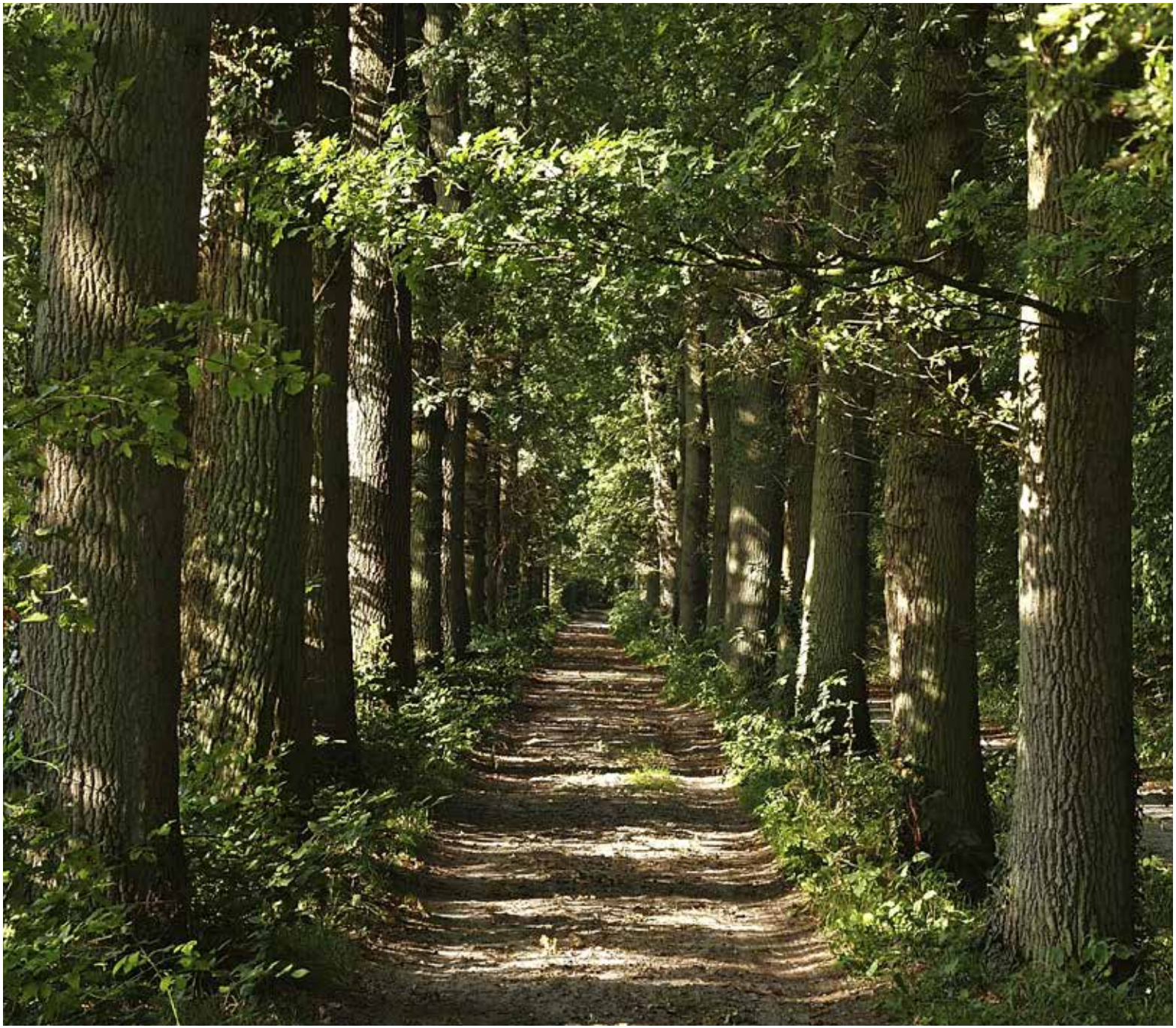

MENSINGE

Tip van Roelof

Als ik één deel van het beekdal zou moeten aanbevelen, dan is dat het gebied rond Peest. Dat is het meest compleet: van heide op het Noordsche Veld tot oude zandwegen in de Peestermaden. Ook fraai is het uitzichtpunt bij de brug over het Lieverse Diep in de Mensingeweg.

OOSTERVOORTSEDIEP

FOCHTELOËR VEEN

Ondernemers Albert en Rika Schuiling en Willem Klok van Natuurmonumenten over het Fochteloërveen

WAAR OOIT AARDAPPELS BLOEIDEN, GEDIJEN NU KRAANVOGELS, REEËN, ZONNEDAUW EN TORMENTIL

TORMENTIL

Aan de Drentse kant van het Fochteloërveen hebben Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, het Marius Tonckensfonds en camping De Schuilhoeve in 2011 hun krachten gebundeld voor het herstelproject The Dutch Crane Resort. Doel was om de oppervlakten actief hoogveen en heide te vergroten door het gebied af te plaggen en aldus te vernatten. Daarmee zouden tegelijk ook aantrekkelijke verblijfs- en broedcondities voor kraanvogels kunnen ontstaan. Dit project, dat in 2014 werd voltooid, levert een essentiële bijdrage aan de natuurdoelen voor het hele Fochteloërveen, een van de belangrijkste hoogveengebieden van Nederland. Tegelijkertijd wordt het klimaat gediend, want om CO_2-uitstoot tegen te gaan, moet hoogveen nat blijven. Het gebied is zo ingericht dat regenwater vertraagd wordt afgevoerd. Het veen is daartoe in compartimenten verdeeld. Een regeldruppel die in het Fochteloërveen valt, legt via de Slokkert, het Peizerdiep, De Onlanden en het Reitdiep zijn trage weg naar zee af. Het is een getrapt watersysteem. Zo vervult het Fochteloërveen dus een belangrijke watervasthoudende functie voor een veel groter gebied.

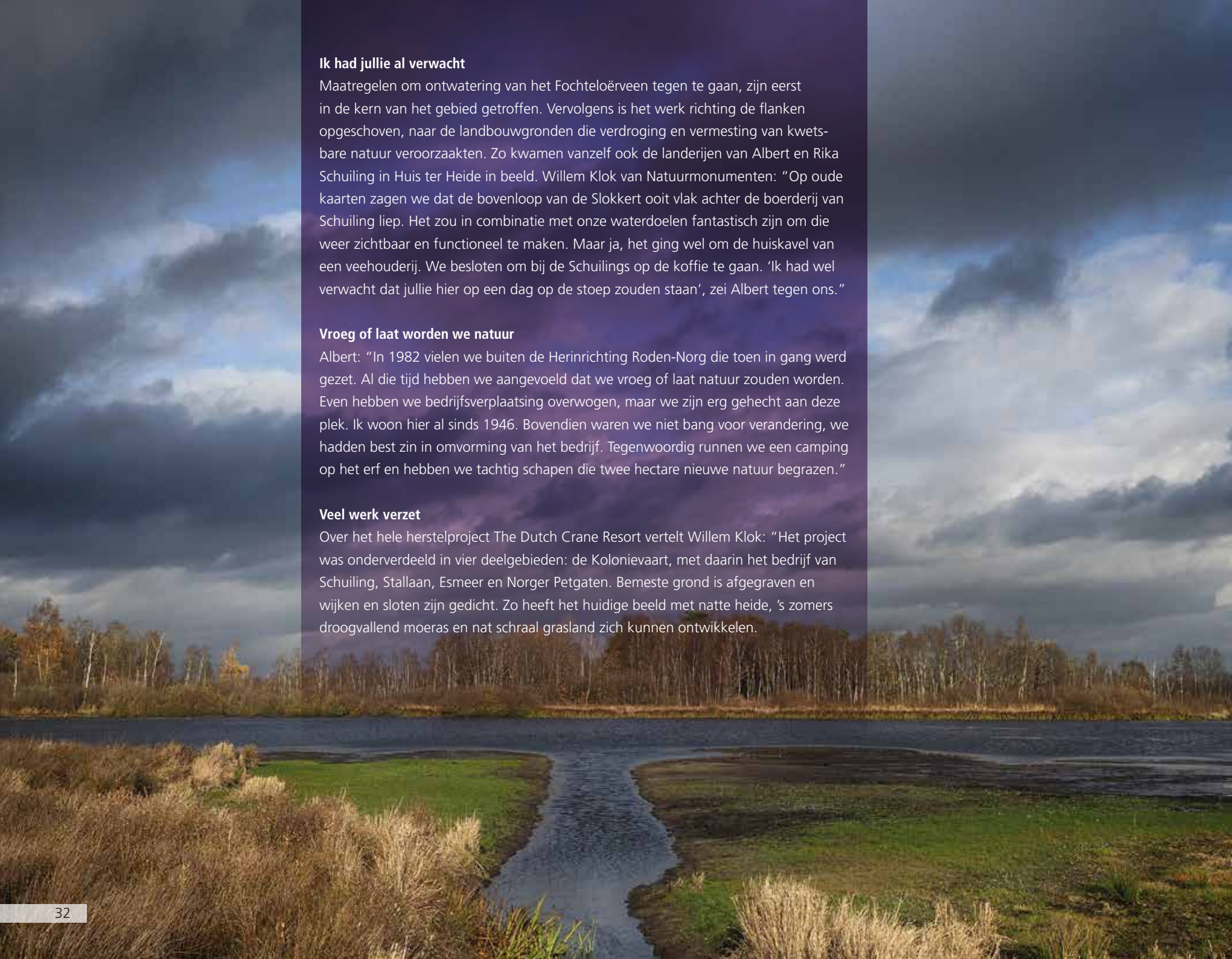

Ik had jullie al verwacht

Maatregelen om ontwatering van het Fochteloërveen tegen te gaan, zijn eerst in de kern van het gebied getroffen. Vervolgens is het werk richting de flanken opgeschoven, naar de landbouwgronden die verdroging en vermesting van kwetsbare natuur veroorzaakten. Zo kwamen vanzelf ook de landerijen van Albert en Rika Schuiling in Huis ter Heide in beeld. Willem Klok van Natuurmonumenten: "Op oude kaarten zagen we dat de bovenloop van de Slokkert ooit vlak achter de boerderij van Schuiling liep. Het zou in combinatie met onze waterdoelen fantastisch zijn om die weer zichtbaar en functioneel te maken. Maar ja, het ging wel om de huiskavel van een veehouderij. We besloten om bij de Schuilings op de koffie te gaan. 'Ik had wel verwacht dat jullie hier op een dag op de stoep zouden staan', zei Albert tegen ons."

Vroeg of laat worden we natuur

Albert: "In 1982 vielen we buiten de Herinrichting Roden-Norg die toen in gang werd gezet. Al die tijd hebben we aangevoeld dat we vroeg of laat natuur zouden worden. Even hebben we bedrijfsverplaatsing overwogen, maar we zijn erg gehecht aan deze plek. Ik woon hier al sinds 1946. Bovendien waren we niet bang voor verandering, we hadden best zin in omvorming van het bedrijf. Tegenwoordig runnen we een camping op het erf en hebben we tachtig schapen die twee hectare nieuwe natuur begrazen."

Veel werk verzet

Over het hele herstelproject The Dutch Crane Resort vertelt Willem Klok: "Het project was onderverdeeld in vier deelgebieden: de Kolonievaart, met daarin het bedrijf van Schuiling, Stallaan, Esmeer en Norger Petgaten. Bemeste grond is afgegraven en wijken en sloten zijn gedicht. Zo heeft het huidige beeld met natte heide, 's zomers droogvallend moeras en nat schraal grasland zich kunnen ontwikkelen.

In de omgeving hebben we diverse compenserende maatregelen getroffen om wateroverlast tegen te gaan. Regelmatig meten we het effect van de vernatting van het natuurgebied. Aanvankelijk wilden we de bovenloop van de Slokkert - onderdeel van het beekdal van het Peizerdiep - herstellen door een aansluiting te maken op het beekdal aan de overzijde van de weg. Met het graven van de Kolonievaart was het oorspronkelijke watersysteem namelijk doorgeknipt. Maar deze oplossing botste met belangen van boeren. Om de bovenloop toch te kunnen herstellen als brongebied voor het hele watersysteem tot aan de Waddenzee, hebben we een aansluiting op de middenloop van de Slokkert gemaakt. Met de grond die daarbij vrijkwam, zijn de campingveldjes van de Schuilhoeve opgehoogd."

Zeer geslaagde samenwerking

"Je kunt in dit deelgebiedje niet zien dat het drie eigenaren - Natuurmonumenten, Marius Tonckensfonds en De Schuilhoeve - heeft", vervolgt Willem. "Als trekker van het project hebben wij de samenwerking als zeer plezierig ervaren. Dat onze partners daadwerkelijk hebben meegedaan in het inrichtingswerk en nu zorgdragen voor het beheer, spreekt ons enorm aan. Bij Natuurmonumenten weten we dat je grote dingen alleen met de omgeving tot stand kunt brengen. The Dutch Crane Resort, waarvan de Engelse naam overigens voorwaarde voor de Europese LIFE-subsidie was, is daar een prachtig voorbeeld van."

Wát een grote vogel!

En de kraanvogels, hebben die het gebied al ontdekt? "Op een dag zag ik achter in het veld een enorm grote vogel neerstrijken", zegt Albert. "Veel groter dan een reiger. Inmiddels weet ik wat voor vogel het was. Vorig jaar zijn hier al bijna zestig kraanvogels geteld en acht broedparen. Twee daarvan waren succesvol. In de loop der jaren zijn mijn vrouw en ik toch wel natuurliefhebbers geworden. Dat waren we niet. We zagen het gewoon niet. Als je ouder wordt, ga je anders kijken. Ik zie nu sporen van dassen, vossen en plantjes zoals zonnedauw en tormentil. Dat is toch mooier dan de geraniums waar veel van onze leeftijdgenoten achter zitten. Wij blijven werken zolang we kunnen."

"Wat we antwoorden als iemand ons vraagt wat ons beroep is?" zegt Rika. "Campinghouders. Maar nu je het zegt, we zijn natuurlijk ook natuurbeheerders! Grappig, nooit bij stilgestaan."

Tip van Albert en Rika

Kom met je tent of caravan naar onze camping en met een beetje geluk zie je de reeën en kraanvogels over het terrein wandelen. Daar hoef je je luchtbed niet voor af te komen.

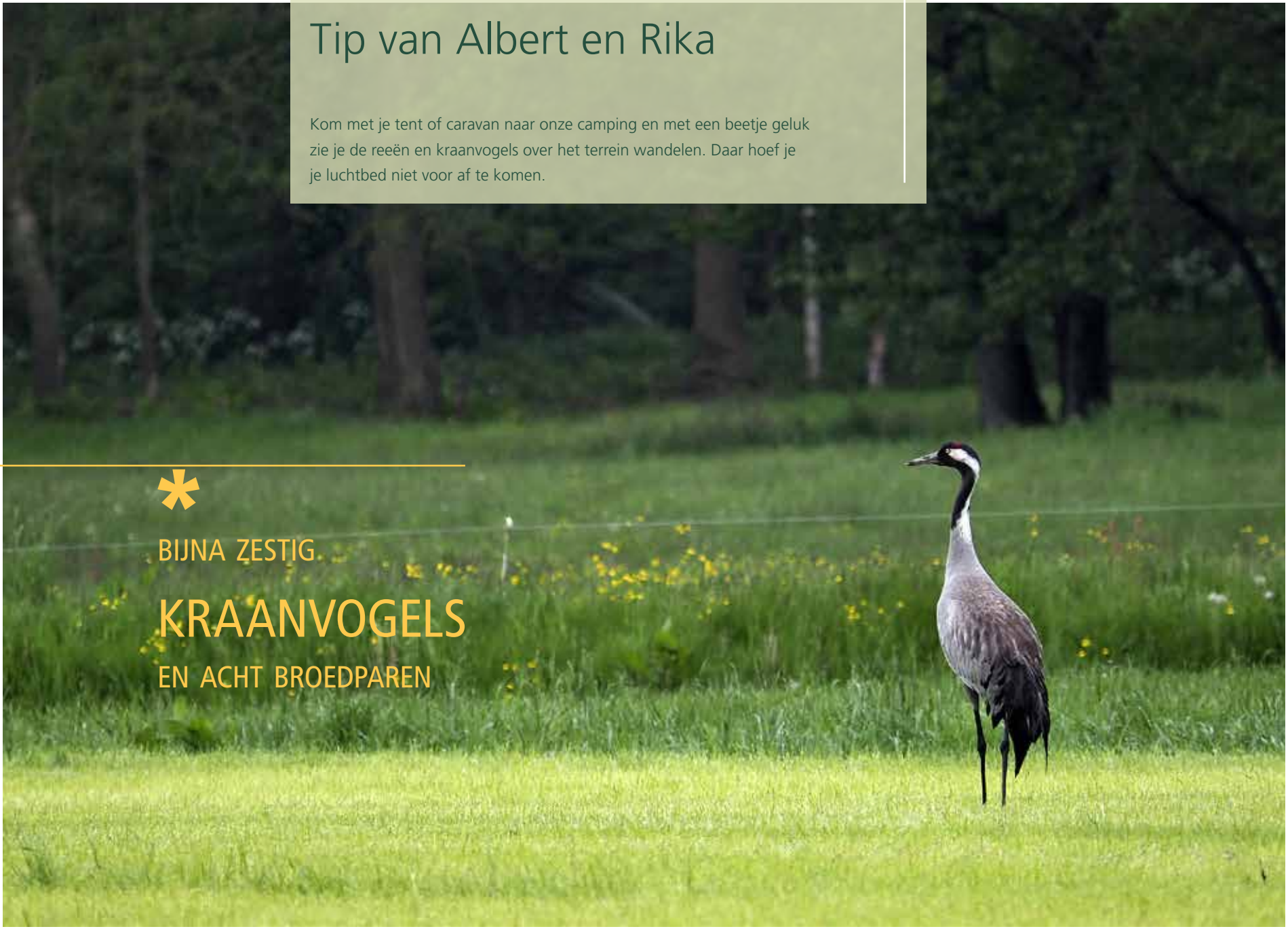

*

BIJNA ZESTIG

KRAANVOGELS

EN ACHT BROEDPAREN

Tip van Willem

Het fietspad tussen Veenhuizen en Bovensmilde voert dwars door het Fochteloërveen, langs een uitkijktoren, het Bos van de Toekomst en het Esmeer. Je kunt eindeloos ver kijken.

DRENTSCHE AA

DRENTSCHE AA

HIJKER VELD

WITTER VELD

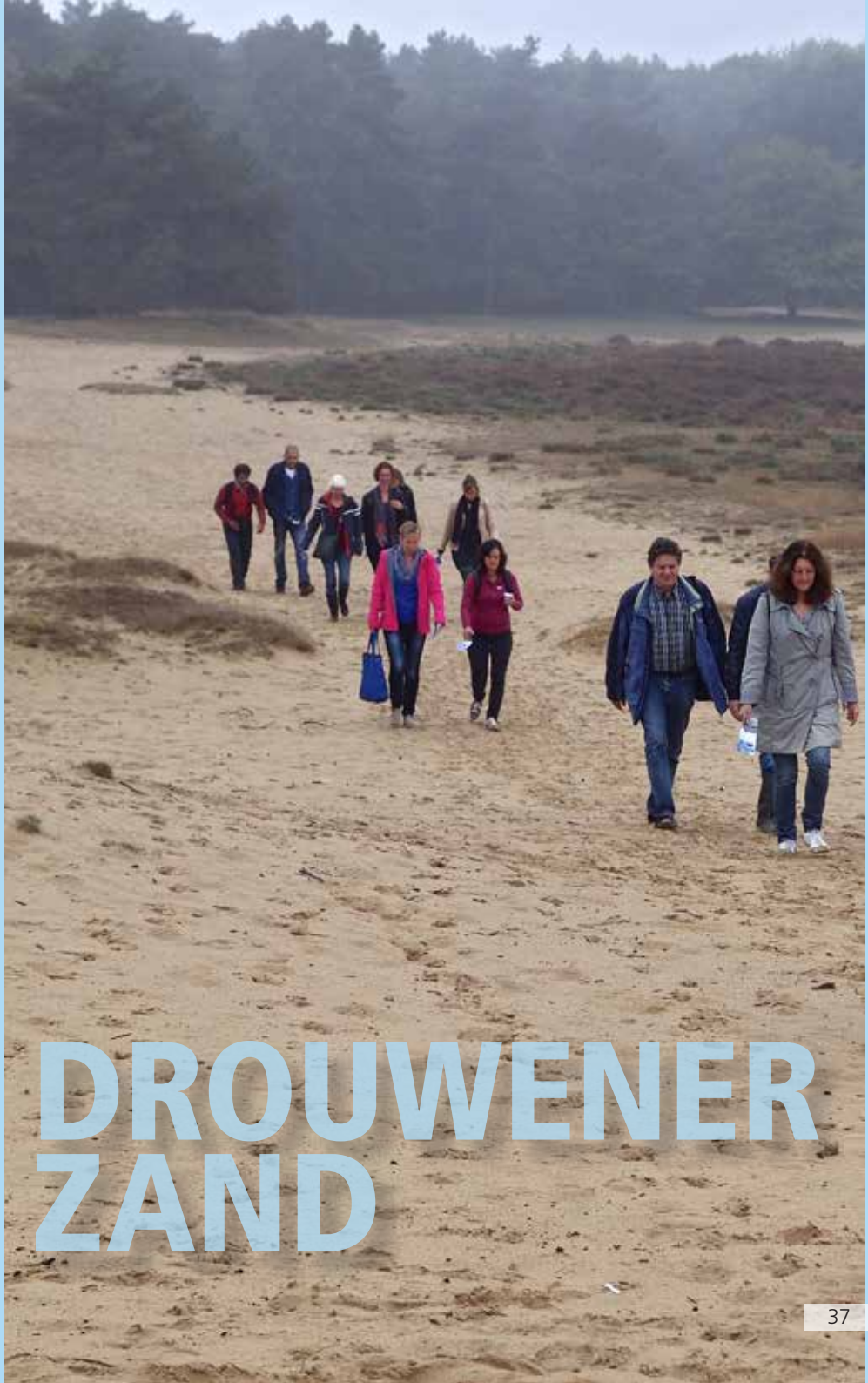

DROUWENER ZAND

DRENTSCHE AA

DRENTSCHE AA
BIJ ZUIDLAREN

Natura 2000-gebied Drentsche Aa is een uitzonderlijk gaaf gebleven stroomgebied waarin veel beken kronkelend hun weg zoeken door het landschap. Al duizenden jaren zijn natuur en mens hier onlosmakelijk met elkaar verbonden. In de vorm van hunebedden, eeuwenoude karrensporen, grafheuvels en galgenbergen hebben verre voorouders sporen nagelaten die nog altijd tot de verbeelding spreken. Onder invloed van het vrij stromende water is een beekdal ontstaan dat gonst van het leven, uniek in natuurkwaliteit en vol cultuurhistorie. Dit is het best bewaarde esdorpenlandschap van Noordwest-Europa.

Het Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa, zoals het gebied officieel heet, heeft van het brongebied in het Hart van Drenthe tot de benedenloop in Groningen een omvang van 34.000 hectare en omvat 21 dorpen. Het gebied is van hoge ecologische kwaliteit. De verschillende natuurgebieden die hier aaneengeregen liggen, onderscheiden zich nationaal en internationaal in soortendiversiteit, aanwezigheid van natuurlijke processen en schaalgrootte. De natuurlijke, landschappelijke en culturele erfgoedwaarden zijn van internationaal belang en worden als zodanig uitgedragen.

Het Nationaal Park Drentsche Aa is gericht op een duurzaam functionerend beek- en esdorpenlandschap. De kernkwaliteiten landschap, natuur, cultuurhistorie, rust, archeologie en aardkundige waarden worden in samenhang behouden, ontwikkeld en versterkt. Er wordt ingezet op een optimale inrichting van het gebied voor ecologie en recreatie. Leidend bij dergelijke inrichtingsopgaven zijn de Europese richtlijnen voor hoogwaardige natuur- en waterkwaliteit Natura 2000, Kaderrichtlijn Water en het Natuurnetwerk Nederland.

Het Drentsche Aa-gebied is een bijzonder Nationaal Park met een zogeheten verbrede doelstelling; er wordt in gewoond en gewerkt. Samen met boeren wordt actief gezocht naar duurzame verdienmodellen die goed samengaan met de functies van het landschap voor natuur, recreatie en welzijn van de gebiedsbewoners. Dit levert een belangrijke bijdrage aan behoud en versterking van het karakteristieke landschap. Duurzame, natuurinclusieve landbouw komt telkens een stap dichterbij.

De ambities voor de Drentsche Aa dragen bij aan een robuust natuur- en watersysteem als schone bron voor drinkwaterwinning en versterking van ruimtelijke kwaliteit. Dit Nationaal Park is een inspirerende omgeving waarin het goed wonen, werken, ondernemen en recreëren is. Daar plukken niet alleen inwoners en bezoekers de vruchten van, ook de natuur boekt winst. Van stengelloze sleutelbloem tot bruine vuurvlinder; de topnatuur van de Drentsche Aa heeft baat bij een grondige aanpak. Daardoor krijgen dotterbloemhooilanden en moerasbossen, trilvenen en blauwgraslanden een glansrijke toekomst.

DRENTSCHE AA

Jan Reinder Smeenge boer en recreatie-ondernemer in het Drentsche Aa-gebied

BOEREN ZIJN HET BINDMIDDEL IN HET SAMENSPEL VAN NATUUR, LANDBOUW, RECREATIE EN EDUCATIE

Het stroomdalgebied van de Drentsche Aa bestaat voor de helft uit landbouwgrond. De eeuwenoude dorpjes, de boerencultuur en de kleinschaligheid in het landgebruik zijn onderdeel van de identiteit van het landschap. De benaming 'Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa' onderstreept nog eens waarmee dit Nationaal Park zich van de andere grote natuurgebieden in ons land onderscheidt. Toch is het juist de verwevenheid met natuur en landschap die maakt dat agrarisch grondgebruik onder druk staat. Dit is niet de plek voor schaalvergroting en intensivering, wél voor verbrede en duurzame landbouwbedrijven. Provinciaal beleid is er daarom op gericht om boeren die dat willen en kunnen voor het gebied te behouden.

Jan Reinder Smeenge van de Zeegster Hoeve aan de Hoofdweg in Zeegse is zo'n boer. In 2011 maakte hij de overstap van melkvee naar zoog- en vleeskoeien. Die laat hij grazen in zijn eigen weilanden en op gronden van Staatsbosbeheer bij het Zeegserloopje. Ook houdt hij wat hobbyvarkens. Samen met zijn vrouw Janny runt hij een ambachtelijke boerderij-winkel, twee B&B-accommodaties en een vergaderlocatie - ook geschikt voor feestjes en recepties - in de voormalige jongveestal. Gezelschappen zijn welkom voor een uitgebreide rondleiding 'met de boer de wei in'.

Bezoekers genieten van natuur, cultuur, koeien en gewassen
"Boeren zijn de spil van het Drentsche Aa-gebied", vindt Jan Reinder. "Wij zijn het bindmiddel in het samenspel van natuur, landbouw, recreatie en educatie. Wij zijn de gastheren van het gebied en de pijlers onder de leefbaarheid en levendigheid in de dorpen. Bezoekers genieten net zoveel van mooie gewassen op de akkers, koeien in de wei en oude boerderijen rond de brink als van heide, vennetjes en bos. We verbreden het recreatieve en toeristische aanbod en we openen onze deuren voor educatieve doeleinden. In dit Nationaal Park wordt geleefd en gewerkt. Dat is uniek en verklaart waarom mensen hier zo graag naartoe komen."

Integrale gebiedsontwikkeling
Jan Reinder draagt op alle mogelijke manieren bij aan integrale gebiedsontwikkeling. De ene keer als boer en ondernemer, de andere keer als bestuurslid, woordvoerder of initiatiefnemer. "Ik ben geen biologische boer, maar ik boer wel op een natuurlijke manier. Ik gebruik een minimum aan krachtvoer en kunstmest. Bloemrijke akkerranden fungeren als natuurlijke plaagbestrijding. Ik heb al aan verschillende onderzoeksprojecten gericht op verbetering van bodemleven en waterhuishouding deelgenomen."

Dubbel Drents smaakt én voelt goed
"Ik zat in de klankbordgroep van het BIO-plan Drentsche Aa - het meerjarenplan voor beheer, inrichting en ontwikkeling - en ben actief in het project Bio-economie dat daaruit is voortgevloeid. Aanleiding was de wens van de provincie en de agrarische natuurvereniging om oude graangewassen te laten terugkeren op de Drentse es. Samen met twee andere enthousiastelingen heb ik toen een project opgezet voor milieuvriendelijke teelt van rogge, tarwe, spelt en haver op het boerenland. Het graan wordt gemalen door een molenaar in Kropswolde en warme bakkers maken er streekbrood van onder het label 'Dubbel Drents'. Inmiddels doen boeren en

* BINDMIDDEL

IN HET SAMENSPEL VAN NATUUR, LANDBOUW, RECREATIE EN EDUCATIE

bakkers uit de hele provincie eraan mee. De graangewassen versterken de cultuurhistorische waarde van de essen en versterken de biodiversiteit. Het project draagt bij aan de bewustwording bij boeren van het belang van een gezonde bodem en de kansen die alternatieve teelten daartoe bieden. Daarnaast voelt het voor boeren goed dat hun product dichtbij huis wordt verwerkt en op tafel wordt gezet. Het vergroot hun zichtbaarheid in het gebied."

Het peloton moet het tempo kunnen bijhouden

Wat is volgens Jan Reinder nodig voor een toekomstbestendige landbouwsector in het Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa? "Het is belangrijk dat bestuurders en natuurorganisaties zien en waarderen dat alle boeren in dit gebied stap voor stap aan het verduurzamen zijn. In één slag je bedrijf omvormen, is onmogelijk. Tegen politici zou ik willen zeggen: leg de lat telkens een stukje hoger aan de onderkant in plaats van aan de bovenkant. Kijk eens wat minder naar de boeren in de voorhoede, maar zorg vooral dat het peloton het tempo kan bijhouden. Die groep is vele malen groter. Ook zou het goed zijn om het principe van kringlooplandbouw te verbreden naar natuur- en landschapsbeheer: kringlooplandschap. Tot slot vind ik dat we dit gebied veel steviger in de etalage mogen zetten. Op nationale en internationale bijeenkomsten over landschappen worden we regelmatig als goed voorbeeld aangehaald van hoe natuur en landbouw met elkaar samenwerken. Hoogste tijd om uit te dragen hoe trots we daarop zijn."

MARGRIETEN BIJ GASTEREN VIJFTIG BUNDER

RIETORCHIS LANGS HET GASTERENSE DIEP

Tip van Jan Reinder

Maak vanaf de kruising Zeegsersteeg - Hoofdweg Zeegse een wandeling langs het Zeegserloopje richting spoorlijn. Dan zie je aan de ene kant het kleinschalige beekdal en aan de andere kant de es van Zeegse waarop ik mijn granen verbouw, inclusief bloemrijke akkerranden.

SMALBROEKERLOOPJE

DRENTSCHE AA

Boswachters van Staatsbosbeheer in Nationaal Park Drentsche Aa

EVERT THOMAS, WOLTER WINTER EN MARTIJN HARMS

EEN GEBIED INRICHTEN IS EEN KWESTIE VAN KLEIN BEGINNEN, MAAR ALTIJD RUIM DENKEN

HUNEBED D10 GASTEREN

Het geheim van misschien wel het allermooiste landschap van Nederland is dat het verschillende gezichten heeft. Het Nationaal Landschap Drentsche Aa is een bonte lappendeken van heidevelden, vennen, moerassen, bossen, zandverstuivingen, archeologische vindplaatsen, akkers, graslanden en esdorpen. Al die lapjes worden door een wijdvertakt stelsel van kronkelende beekjes en beekdalen bij elkaar gehouden. Dit is niet een groot aaneengesloten natuurgebied zoals het Dwingelderveld of het Fochteloërveen, maar een landschap waarin natuur, landbouw en dorpen naast en door elkaar bestaan. En ook al is de ene functie kwetsbaarder dan de andere, voor het unieke karakter en de schoonheid van het gebied zijn ze alle drie even belangrijk.

Die bijzondere verwevenheid van functies, in combinatie met het feit dat hier drinkwater wordt gewonnen en dat mensen hier wonen en recreëren, verklaart het veelomvattende beleid dat rond de Drentsche Aa wordt gevoerd en de diversiteit aan partijen die daarover meepraten. Het is knap hoe zij er al jaren in slagen om hun neuzen dezelfde kant op te krijgen. Zie al die functies, doelen en belangen maar eens harmonieus en toekomstgericht op elkaar af te stemmen. Een van de gebiedspartijen is Staatsbosbeheer, de grootste natuurbeheerder in de Drentsche Aa. Met de stroom mee - dus van zuid naar noord - zijn de boswachters Evert Thomas, Martijn Harms en Wolter Winter werkzaam in het brongebied in het Hart van Drenthe, op de beekflanken op de Hondsrug en in het lage beekdal zelf.

Mazzel

Het Drentsche Aa-gebied is in de afgelopen eeuw natuurlijk sterk veranderd, maar in vergelijking met de rest van Nederland is hier nog veel van de romantische kleinschaligheid van rond 1900 bewaard gebleven. Wolter legt uit hoe dat kan. "Dat is een kwestie van mazzel en beleid. Mazzel is bijvoorbeeld dat grote stukken natuur eind 19e eeuw zijn aangekocht door Defensie en dat de regering in de jaren tien en twintig van de 20e eeuw besloot om zandgronden in het kader van werkverschaffing met naaldbomen te laten beplanten. Omdat die gebieden nooit door de landbouw in gebruik zijn genomen, kunnen ze nu gemakkelijker op natuur- en waterdoelen worden ingericht, bijvoorbeeld door sloten te dempen en door naaldbos om te vormen tot gemengd bos met loofbomen. Mazzel is ook dat de sinds 1970 in Westerbork gevestigde Radiosterrenwacht van ASTRON een grote storingsvrije zone verlangt en dat de stad Groningen schoon drinkwater uit de Drentsche Aa tapt."

Net op tijd gered

"Zeker zo belangrijk voor behoud van het landschap, was de vooruitziende blik van de provincie Drenthe en Staatsbosbeheer halverwege de jaren zestig van de vorige eeuw", vervolgt Wolter. "In de behoefte aan schaalvergroting in de landbouw kwamen overal in het land ruilverkavelingsprocessen op gang. Kleine, verspreid liggende perceeltjes werden vervangen door grote blokvormige kavels. Meanderende beekjes werden rechtgetrokken om dienst te doen als afwateringssloot. De provincie zag op tijd in dat zulke processen desastreus zouden zijn voor het mooie natuur- en cultuurlandschap rond de Drentsche Aa. Het beleid werd gericht op behoud en versterking en Staatsbosbeheer begon met de aankoop en het natuurbeheer van gronden die aan de diepjes grensden."

Een gebied met status

In 2002 kreeg het stroomdallandschap Drentsche Aa de officiële status van Nationaal Park en werd het omgedoopt tot Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa. In 2006 werd een nog wat ruimer begrensd gebied aangewezen als Nationaal Landschap en in 2013 kreeg het Drentsche Aa-gebied met de bekende natuurgebieden Balloërveld, Gasterse Duinen, Zeegserduinen en Eexterveld de Europese Natura 2000-status. In alle gebiedsdoelen en -functies is de afgelopen jaren veel geïnvesteerd, bijvoorbeeld in beekherstelprojecten, uitbreiding en verbinding van natuurgebieden, verbetering van de landbouwstructuur, verduurzaming van de landbouw, leefbaarheid in de dorpen, recreatie en educatie. Het in 2002 opgerichte

OUDEMOLEN

STEENUIL

DOTTERBLOEMHOOILAND MET BREDE ORCHIS

Overlegorgaan Drentsche Aa coördineert alle projecten en ziet erop toe dat het hele gebied er mooier en sterker van wordt. Dat gebeurt op basis van een meerjarenplan voor beheer, inrichting en ontwikkeling en een gezamenlijke landschapsvisie. Aan de overlegtafel zitten de provincie, gemeenten en dorpsvertegenwoordigers en organisaties op het gebied van (drink)water, landbouw, natuurbeheer, milieu, en recreatie.

Voor wat hoort wat

Belangen kunnen botsen, maar de partijen binnen het Overlegorgaan gaan juist op zoek naar verbinding. Martijn Harms noemt RunForestRun als een goed voorbeeld van hoe natuur en recreatie profijt van elkaar kunnen hebben. "Deze organisator van loopevenementen in natuurgebieden biedt deelnemers een fantastisch decor en schenkt in ruil daarvoor een deel van het inschrijvingsgeld aan een project in het betreffende gebied, bijvoorbeeld een houten vlonder, een bankje of een vogelkijkscherm. Data en wedstrijdparcoursen worden altijd in overleg met ons vastgesteld."

Over natuur en landbouw in het Drentsche Aa-gebied zegt Evert Thomas: "In die relatie is veel veranderd de laatste jaren; het probleem van de een is steeds vaker ook het probleem van de ander. Allebei hebben ze last van de afname van insecten, verdroging en verslechtering van de bodemvruchtbaarheid. Uiteindelijk zal hier een situatie zijn waarin natuur- en waterbeheer en natuurinclusieve landbouw elkaar versterken. De wil is er bij de meeste boeren, zij voelen zich ook niet happy met wat er in de natuur gebeurt. Ze zoeken naar mogelijkheden om het ook voor zichzelf leuk te maken. Wij werken bijvoorbeeld samen met een boer die honderd Galloway-runderen inzet om het Hart van Drenthe te begrazen."

Social media

De gebiedsgerichte aanpak in de Drentsche Aa, met daarin veel aandacht voor communicatie met bewoners in het gebied, heeft sterk bijgedragen aan het draagvlak voor de

PARNASSIA

verschillende projecten. Merken de boswachters van Staatsbosbeheer ook dat de relatie met de omgeving in de loop der tijd is veranderd? "Jazeker", zegt Wolter Winter. "Veel meer dan twintig jaar geleden trekken wij samen met onze buren op bij de inrichting van natuurgebieden. Voor werkgroepen nodigen we meestal ook omwonenden uit en in de uitvoering werken we vaak samen met vrijwilligers. We communiceren uitvoeriger en gerichter dan vroeger. Het is vandaag de dag erg belangrijk om beheermaatregelen goed uit te leggen, zoals herstel van zichtlijnen, dunning en omvorming van bossen of het creëren van openheid om de biodiversiteit te vergroten. Mensen spreken ons daarop aan en doen dat steeds vaker via social media. Met de negatieve kanten van social media moeten we rekening houden, maar positieve kanten zijn er ook. Wij maken allemaal dankbaar gebruik van Facebook, Twitter, Instagram en LinkedIn."

Klein beginnen, ruim denken

Wat staat de komende jaren op stapel voor Staatsbosbeheer in de Drentsche Aa? Evert Thomas: "Het Hart van Drenthe ontwikkelt zich naar een natuurlijk boslandschap waar de natuur vrij spel heeft. Dit is het brongebied van de beekdalen van de Vecht, Elperstroom, Hunze en twee takken van de Drentsche Aa. We hebben sloten gedempt en ruimte gemaakt voor natuurlijke verjonging en loofbomen. Bossen, vennen en beekdalen zijn niet meer scherp begrensd. Er is ruimte voor natuurlijke kringlopen. Vaste paden en routebordjes en -paaltjes hebben plaatsgemaakt voor natuurpaden waar mensen zelf hun weg in de wildernis kunnen vinden."

Wolter Winter: "We werken toe naar een natuurlijk functionerend systeem met natuurlijke waterstanden, de oorspronkelijke vertraagde afwatering, een goede kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en herstel van overstromingsdynamiek. Dat laatste realiseren we door aanplant van elzenbroekbosjes langs de beek die mogen overstromen en die geliefd zijn bij broedvogels en bever. Ook breiden we het bosareaal uit, bijvoorbeeld met natuurlijke broekbossen. Verder zijn er nog diverse percelen naaldhoutbos die we omvormen naar een gemengd boslandschap. Om de herkenbaarheid van het karakteristieke beekdallandschap te vergroten, willen we het beheer van houtwallen weer op orde brengen. We stimuleren natuurinclusieve landbouw en allerhande particuliere initiatieven. Ons ideaal is dat het natuursysteem van brongebied tot benedenloop honderd procent op orde is. Ook zouden we het beschermde gebied graag nog groter maken. Maar het is een kwestie van lange adem. In de praktijk komt het neer op klein beginnen, maar ruim denken, altijd ruim denken."

BALLOËRVELD

Tip van Wolter

Struinen in het gebiedje de Heest tussen Oudemolen en Gasteren. Twee beekdalen komen hier samen: het Taarlosche Diep en het Gasterense Diep. Het is een heel afwisselend landschap, met mooie vergezichten, doorzichten en zeldzame planten. Echt prachtig.

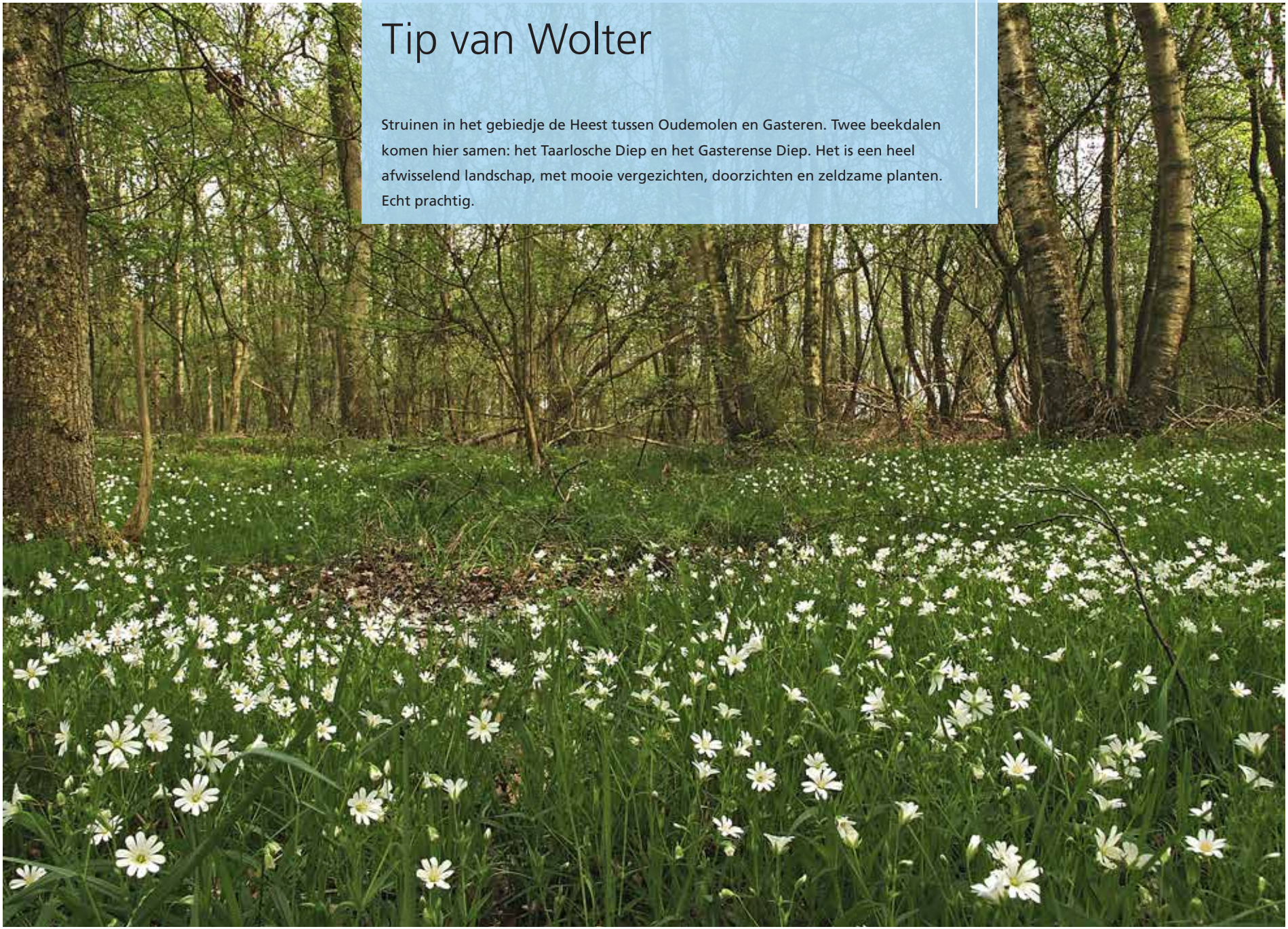

GASTERENSE HOLT

Tip van Martijn

Het Boswachterspad Beek en Bos van 17 km, gemarkeerd met oranje paaltjes. Startpunt: buitencentrum Boomkroonpad in Drouwen. Een wandeling door het oude landschap van de Hondsrug is als een wandeling door een oud schilderij. Ontdek het uitzicht bij het Hemelriek, het meanderende Anderse Diep en loop over de vroegere stuifduinen. In het voorjaar staan de kruiden in bloei en kun je de ree ontmoeten. Voor route-beschrijving zie www.staatsbosbeheer.nl/routes/hondsrug/boswachterspad-beek-en-bos

ANDERSE DIEP

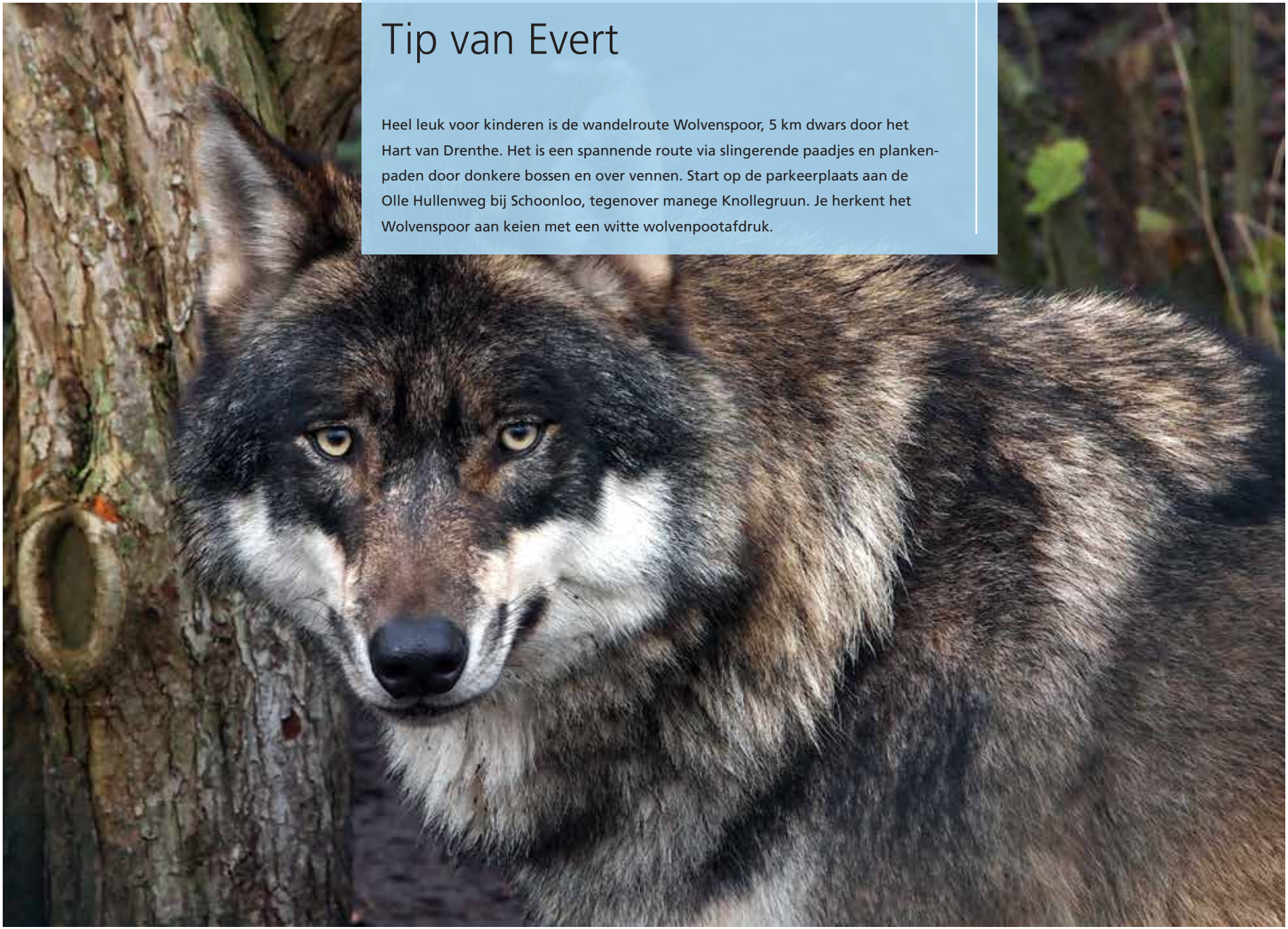

Tip van Evert

Heel leuk voor kinderen is de wandelroute Wolvenspoor, 5 km dwars door het Hart van Drenthe. Het is een spannende route via slingerende paadjes en plankenpaden door donkere bossen en over vennen. Start op de parkeerplaats aan de Olle Hullenweg bij Schoonloo, tegenover manege Knollegruun. Je herkent het Wolvenspoor aan keien met een witte wolvenpootafdruk.

WOLF

HIJKER VELD

Bertil Zoer van Het Drentse Landschap op het Hijkerveld

CULTUURHISTORISCHE VERHALEN VAN HET GEBIED ZIJN GOED LEESBAAR GEBLEVEN

GRAFHEUVEL

Het 832 hectare grote Hijkerveld in Midden-Drenthe is een natuurlijke en cultuurhistorische schatkamer. Hier valt van alles te ontdekken. Grafheuvels, bodemvondsten en het vaag herkenbare patroon van raatvormige akkertjes - celtic fields genaamd - laten zien dat hier in de prehistorie al mensen woonden. Uit de middeleeuwen stammen verscheidene karrensporen. Aan de zuidwestkant van het Hijkerveld ligt het Diependal waar tot 1980 afvalwater van aardappelmeelfabriek Oranje werd gezuiverd in vloeivelden. Het eiwitrijke water trok duizenden steltlopers aan. Beheerder Bertil Zoer vertelt wat Het Drentse Landschap sinds de verwerving in 1984 voor moois tot stand heeft gebracht op het Hijkerveld, maar ook dat de toekomst hem zorgen baart.

"Wij hebben het Hijkerveld inclusief de twee voormalige ontginningslandgoederen Kortewegsbos en Hooghalen gerestaureerd naar een totaallandschap. Daarmee bedoel ik dat we bij natuurherstel steeds hebben gekeken naar de relatie met het cultuurhistorische esdorpenlandschap en de ontginningsgeschiedenis. In het heideveld hebben we bos weggehaald om de openheid te herstellen. Het voormalige productiebos hebben we lokaal gedund, zodat bospartijen en heideveldjes elkaar afwisselen. Exoten als douglasspar en fijnspar hebben we hier en daar bewust laten staan, zij passen goed bij het landgoedkarakter."

Oude tradities in ere hersteld

Het veld wordt begraasd door Schotse Hooglanders en zeshonderd Schoonebeeker heideschapen. Voor de tijd van de ontginningen is het Hijkerveld eeuwenlang voor beweiding in gebruik geweest. Bertil: "Wij hebben deze traditie in ere hersteld. Ook de bouwlanden aan de randen zijn nog altijd als akker in gebruik. We verbouwen biologisch graan, waarvan de schaapherder het stro in de potstal van de schaapskooi gebruikt. Rondom de akkers zorgen we voor bloemrijke randen en graslanden. De meest recente maatregel die we hebben getroffen, is het herstel van de ecologische verbinding tussen het Hijkerveld en het Witterveld via het heidegebiedje bij De Haar. Deze zone is onder andere met bomen en ruig grasland ingericht. Dit was een van de laatste acties van de Landinrichting Laaghalen."

'Sawasysteem' trekt alle soorten futen aan

Een bijzonder verhaal is het Diependal. Na de sluiting van aardappelmeelfabriek Oranje in 1980 is besloten om de vloeimeren als natuurgebied in stand te houden. In het voedselrijke afvalwater had het altijd gewemeld van de insecten en hun larven en zelfs kleine kreeftjes. Die vormden op hun beurt weer voedsel voor allerlei trekvogelsoorten, vooral steltlopers.

"Het Drentse Landschap heeft zich bij het inrichtingsplan laten inspireren door het sawasysteem. We pompen het water nog steeds rond, alleen nu niet om het te reinigen, maar om voor de vogels een beetje te spelen met waterstanden. Er zijn andere aantallen en soorten vogels op af gekomen en de functie als broedgebied is aanzienlijk versterkt. In plaats van steltlopers zien we nu vooral viseters. Uniek in Nederland is dat alle soorten futen hier voorkomen, waarvan de meeste soorten hier broeden, zoals de zeldzame roodhalsfuut."

Heidevlinder al uitgestorven?

Bertil is trots en bezorgd tegelijk. De natuur op het Hijkerveld staat onder druk. "De laatste jaren zien we dat het vooral goed gaat met soorten die belang hebben bij rust, ruimte en extensief grondgebruik, bijvoorbeeld das, grauwe klauwier en kraanvogel. Dat klinkt mooi, maar dat is het niet. In hoog tempo verdwijnen allerlei typisch Drentse soorten van heide

en veen die een schrale omgeving nodig hebben, zoals heivlinder, kommavlinder en bruine vuurvlinder. Ik ben zelfs bang dat de heivlinder is uitgestorven. Tijdens onze rondes zijn mijn collega's en ik extra alert op deze vlinder, maar we hebben hem in 2018 voor het eerst niet meer gezien op het Hijkerveld."

Plaggen werkt averechts op droge heide

Wat is de oorzaak? "Stikstof is de grootste boosdoener. Vooral de droge heide heeft daar onder te lijden. Om de heide schraal te houden, dus zonder een overdaad aan stikstof, hebben we op het Hijkerveld altijd actief geplagd en gemaaid. Juist om heidegroei te stimuleren, waren we er groot voorstander van om heidevelden 'op hun donder' te geven, net als in de tijd dat heidevelden nog een onmisbare functie in het landbouwsysteem hadden. Maar tegenwoordig valt er zoveel stikstof uit de lucht, dat er haast niet meer tegen te maaien en te plaggen valt. Dan worden namelijk zoveel mineralen afgevoerd, dat rupsen en andere diersoorten tekorten krijgen in hun voeding. De droge heide wordt dan te schraal en te zuur."

Maximale inzet op water vasthouden

In het verleden is in het Hijkerveld veel geïnvesteerd in het op orde brengen van de waterhuishouding. Alle sloten in het veld die uit de ontginningsperiode stamden zijn ondertussen gedempt. Er zijn grote waterhoudende laagtes ontstaan en de meeste vennen houden nu beter water vast. Langs de noordoostkant van het terrein kan nog een keileemscherm worden aangelegd om te zorgen dat er extra water wordt vastgehouden. Bertil: "De droge zomer van 2018 laat zien hoe belangrijk het is om maximaal in te zetten op het vasthouden van water. Veel vennen vielen droog en het lukte ons niet meer om voldoende water te krijgen in het Diependal. Door het droogvallen zijn alle waterinsecten zoals libellenlarven verdwenen. Voor de roodhalsfuut is dat een belangrijke voedselbron. Het wordt dus spannend of deze soort de komende tijd nog genoeg voedsel kan vinden om de jongen groot te brengen."

VOGELKIJKHUT DIEPENDAL

TIP VAN BERTIL

Vanaf de schaapskooi op het Hijkerveld aan de Hijkerweg 14 in Hooghalen voeren twee gemarkeerde routes van 4 en 7 km door het gebied. Middenin het Diependal staat een vogelkijkhut die via een 162 meter lange tunnel te bereiken is. Het Diependal zelf is via het dorp Oranje te bereiken. Naast de vogelkijkhut is een fotohut ingericht die tegen een kleine vergoeding voor een dag kan worden gehuurd. Meer weten? Kijk op www.drentslandschap.nl/fotohut-diependal.

Witter veld

Terreinbeheerder Gerald Kragt van het Rijksvastgoed-bedrijf over het Witterveld

‘OP DE PLAATS RUST’ TOT WE WETEN HOE WE HET HOOGVEENLANDSCHAP KUNNEN VERGROTEN

Veel militaire oefenterreinen in Nederland zijn vanaf de tweede helft van de 19e eeuw ingericht op woeste en ledige gronden waar geen burger iets te zoeken had. Omdat deze gebieden nooit zijn opengesteld voor recreatie, landbouw of ander gebruik zijn tienduizenden hectares waardevolle natuur bewaard gebleven. Bekende voorbeelden in Drenthe zijn het Holtingerveld bij Havelte, het Balloërveld tussen Rolde en Gasteren en het Witterveld, ten zuidwesten van Assen.

Sommige defensieterreinen zijn inmiddels toegankelijk voor recreanten, maar voor het bijna 500 hectare grote Witterveld geldt nog altijd ‘verboden toegang voor onbevoegden’. Vanaf het fietspad langs de hele westzijde is het Witterveld uitstekend te overzien. Het beheer is in handen van Gerald Kragt. In dienst van het Rijksvastgoedbedrijf van het Ministerie van Binnenlandse Zaken beheert hij de natuur in Drenthe en Overijssel die eigendom is van het Ministerie van Defensie.

Scandinavisch landschap

Het is een bijzondere ervaring om tijdens een rit door het uitgestrekte natuurgebied geen recreant tegen te komen en geen enkel fiets- of wandelpad te kruisen. Alleen het topje van het politiebureau naast de A28 en de vlaggen van het TT-Circuit verraden de nabijheid van de bewoonde wereld. Reeën maken zich verbaasd uit de voeten, cirkelend in de lucht speurt een buizerd de grond af en een koppeltje Vlaamse gaaien lijkt een

HOOFDDOEL IS BEHOUD EN UITBREIDING VAN LEVEND HOOGVEEN *

pittige discussie te voeren over wat de beste plek is om een nest te bouwen. Hier en daar staat een Galloway-rund op een graspol te kauwen en de grond aan te stampen en daarmee - zonder het te weten - de groei van veenmossen te bevorderen. "Met de ongestoorde vergezichten, het ruige karakter van de natte en droge heide en de berkenbosjes is dit toch net een Scandinavisch landschap?", roept Gerald boven het geluid van de terreinauto uit.

Behoed voor ontginning en militaire manoeuvres

Het Witterveld en het noordwestelijk gelegen Fochteloërveen zijn de laatste restanten van de eens omvangrijke Smildiger Venen. Toen in 1891 de kazerne, die later als Johan Willem Friso Kazerne bekend kwam te staan, in gebruik werd genomen, stelde de gemeente Assen het Witterveld beschikbaar als schiet- en oefenterrein. "Als dat niet was gebeurd, zou het Witterveld als landbouwgrond in gebruik zijn genomen, net als de rest van de Smildiger Venen", vermoedt Gerald. "In het Hoedveen, aan de westkant van het terrein, ligt een steilrand - een abrupt hoogteverschil in het landschap - die haarscherp de lijn markeert tot waar de ontginners ooit zijn gekomen."
Het Witterveld is overigens nog steeds in gebruik als schietterrein. In het noordelijke deel van het gebied liggen de schietbanen van Defensie. De militaire functie van de natuur beperkt zich tot een veiligheidszone voor afketsende kogels. Om intensiever gebruik als oefenterrein onmogelijk te maken, is het gebied in 1991 aangewezen als beschermd natuurmonument. Het Witterveld bleek namelijk een grote natuurwaarde te hebben. Zo werd duidelijk dat hier ruim drie hectare levend hoogveen te vinden was; maar liefst twintig procent van de totale oppervlakte aan actief hoogveen in Nederland. Bovendien is het omvangrijke hoogveenbos van topkwaliteit. Vanwege de unieke natuur valt het Witterveld sinds 2010 onder het beschermingsregime van Natura 2000.

Eerst uitvoerig analyseren en monitoren

Hoofddoel van herstelmaatregelen en beheer is behoud en uitbreiding van levend hoogveen. In de afgelopen jaren zijn al verschillende maatregelen getroffen om het risico van uitdroging te verkleinen. Rond het aangrenzende TT-Circuit zijn sloten gedempt, op het terrein zelf is een oude tankgracht grotendeels dichtgegooid en aangekochte landbouwgronden langs de randen van het natuurgebied fungeren als bufferzone. Aan welke knoppen wordt gedraaid om meer levend hoogveen te krijgen? En hoeveel uitbreiding is hier eigenlijk mogelijk? Gerald: "Dat zijn ook voor ons en de provincie, met wie we in 2015 het Natuurbeheerplan hebben geschreven, de grote vragen. Het gebied is hydrologisch en qua bodemopbouw en vegetatie enorm

BUIZERD

KLEINE VUURVLINDER OP STRUIKHEIDE

HOOGVEENBOS

complex. Bovendien verschillen de deskundigen van inzicht over de te treffen maatregelen. In afwachting van analyses en monitoring hebben we besloten tot een paar jaar 'op de plaats rust'. Niet dat er helemaal niks gebeurt. Hier grazen 450 Drentse heideschapen en 20 Galloway-runderen. Om verdamping door bomen en struiken tegen te gaan, verwijderen we bosopslag. Ook kappen we hier en daar wat bosjes om de openheid terug te brengen. Verder willen we een pingoruïne herstellen die door het fietspad langs het terrein in tweeën is gesneden. En in 2020 vergroten we de herkenbaarheid van de aansluiting van het Witterdiep op het beekdalsysteem van de Drentsche Aa. Het Witterveld functioneert namelijk vanouds als brongebied voor het Witterdiep. Het beekdal in het jonge oefenterrein De Haar - tussen het TT-Circuit en de A28 en direct grenzend aan het Witterveld - krijgt een natuurlijker inrichting waarbij de historische loop van het diepje wordt gereconstrueerd. Dit doen we samen met het waterschap Hunze en Aa's in het kader van de Kaderrichtlijn Water."

Zeldzame landschapselementen

Levend hoogveen is de belangrijkste, maar beslist niet de enige bijzondere waarde van het Witterveld. Het gebied is een verzamelbak van landschapsvormen die van oorsprong in hoogveengebieden te vinden zijn. Er tekent zich een gave overgang af van droge naar natte heide en vervolgens van hoogveen en veenbossen naar het beekdal van het Witterdiep, een van de zijbeken van de Drentsche Aa. Zeldzaam zijn het hoogveenbos, een kleddernat berkenbroekbos en twee hoogveenmeertjes. In het gebied broeden tientallen vogelsoorten. Zij komen op de rust af en zijn aan het geluid op de schietbanen allang gewend geraakt. Kraanvogels aarzelen nog; af en toe komen ze een kijkje nemen, maar van een landing is het nog niet gekomen.

Sporen uit de Tweede Wereldoorlog

En dan zijn er nog cultuurhistorische waarden. Gerald vertelt daarover: "Natuurherstel verrichten we zoveel mogelijk met behoud van cultuurhistorie. De anti-tankgracht (de Frieslandriegel, ook wel Assener Stellungen genoemd) die de Duitsers in 1944 hebben gegraven om de geallieerden op afstand te houden, is in het belang van natuurontwikkeling grotendeels gedempt. Maar we proberen de structuur zichtbaar te houden. Verder zijn hier restanten van Duitse loopgraven te vinden en oude structuren van de voormalige schietbanen, zoals kogelvangers, te herkennen als schermvormige verhogingen in het landschap, en greppels. Zij zorgen voor het nodige reliëf. Ook al mag hier dan niemand komen, dit is wel een plek met een verhaal en dat willen we zichtbaar houden."

Tip van Gerald

Het Witterveld is helaas niet vrij toegankelijk omdat het in de veiligheidszone van het schietterrein ligt. Betreden is levensgevaarlijk. Vanaf het fietspad aan de westzijde is het gebied echter prachtig te overzien.

Drouwener zand

Chris Smit van Rijksuniversiteit Groningen over jeneverbes-project Drouwenerzand

BOVEN- EN ONDERGRONDSE HULPTROEPEN SPOREN BEJAARDE JENEVERBES AAN TOT VERJONGING

JENEVERBES

In 2004 verscheen in de media het alarmerende bericht dat de jeneverbes uit Nederland dreigde te verdwijnen. Onderzoeksinstituut Alterra in Wageningen had vastgesteld dat de struiken al zestig jaar bijna geen nageslacht meer hadden voortgebracht. Verjonging bleef uit, zoals ecologen dat noemen. In Drenthe kwam de klap hard aan. De wonderlijk gevormde struik is een cultuurhistorisch icoon van het Drentse heide- en stuifzandlandschap. De struik inspireert mensen al eeuwen tot bijgeloof, volksverhalen en rituelen. Zo zouden de witte wieven die in mistige winternachten boven de heide dansen in de jeneverbes wonen.

Als reactie op het nieuws richtte een groep liefhebbers in Drenthe het Jeneverbesgilde op om zich op vrijwillige basis in te zetten voor onderzoek, educatie, onderhoud en verjonging van de jeneverbes. Het gilde bestaat nog steeds en richt zich met acht jeneverbesbrigades tegenwoordig vooral op beheer. De Groningse distilleerderij Hooghoudt, stokers van jenever, is hoofdsponsor.

Onderzoek met Jeneverbesgilde

Samen met studenten van de Rijksuniversiteit Groningen en de Hogeschool Van Hall-Larenstein zijn vrijwilligers van het

DREIGING VAN UITSTERVEN VIEL GELUKKIG MEE *

Jeneverbesgilde in 2007 begonnen met een onderzoek op negen Drentse heideterreinen. Prof. dr. ir. Chris Smit was daar als begeleider bij betrokken. "We zijn op zoek gegaan naar jonge planten en die hebben we voorzien van een label. Zo is een database van 1500 exemplaren opgebouwd. We hebben de populaties meerdere jaren gevolgd, ook op plekken waar geen zaailingen te vinden waren. Onze bevindingen hebben we gekoppeld aan lokale omstandigheden zoals milieu, beheer en begrazing."

Stikstof is de grote boosdoener

"Het onderzoek heeft interessante resultaten opgeleverd. In de eerste plaats bleek dat het met de dreiging van uitsterven gelukkig wel meeviel. In gebieden met lokaal een gezond bodemleven, met een hoog gehalte aan organisch materiaal of een lagere zuurgraad, kwamen jonge planten goed op. Er waren exemplaren bij die al voor hun tiende levensjaar jaar bessen vormden. Ook ontdekten we dat de jeneverbes niet per definitie de arme grond van heide- en stuifzandgebieden nodig heeft, maar wel de openheid die daar wordt geboden. Het is belangrijk dat dichte opslag van berken en eiken wordt verwijderd, bijvoorbeeld door schapen. De conclusie was dat verzuring en stikstofdepositie de belangrijkste oorzaak zijn van het uitblijven van verjonging. De vergelijking tussen goede en niet-goede gebieden heeft dat duidelijk aangetoond."

Visitekaartje voor Drentse biodiversiteit

Toen in 2015 het Programma Aanpak Stikstof van start ging, gaf de provincie Drenthe aan de Rijksuniversiteit Groningen en onderzoeksinstituut B-Ware uit Nijmegen de opdracht om te onderzoeken welke beheermaatregelen nodig zijn om de jeneverbes vitaal te houden. Nederland is in Europees verband verplicht tot bescherming van jeneverbesstruwelen. Het feit dat de jeneverbes bij Drenthe hoort, maakte het voor de provincie extra belangrijk om dit onderzoek te laten uitvoeren. "Jeneverbesstruiken vormen een levend visitekaartje van de Drentse biodiversiteit", zei gedeputeerde Henk Jumelet bij de aftrap van het veldonderzoek eind 2018.

Bijzonder verbond tussen struik en schimmel

Over het onderzoek, waarop onderzoeker Rik Veldhuis promoveert, vertelt begeleider Chris Smit: "Om te weten welk beheer nodig is, moet je weten waarom de vestiging op de ene plek wel en op de andere niet op gang komt. Op minder goede plekken wordt geplagd en kalk aan de grond toegevoegd om de zuurgraad te verminderen. Maar voor doeltreffend beheer met een duurzaam resultaat heb je vooral inzicht nodig in de onderliggende mechanismen, de bodemchemie. Een belangrijke factor is bijvoorbeeld de interactie tussen jeneverbes en schimmels, in de biologie mycorrhiza genoemd. In het kort werkt dat als volgt: een zaadje valt op de grond, bijvoorbeeld via vogelpoep, en wordt de grond ingestampt, bijvoorbeeld door een schaap. De buitenkant wordt week en het zaadje gaat kiemen. De kiemplant zendt een signaal uit, schimmels in de buurt vangen dat op en groeien vervolgens naar het plantje toe. Als ondergrondse hulptroep absorberen de schimmels mineralen uit de bodem en staan die af aan de jeneverbes. Daarvoor in ruil krijgen ze suikers voor hun eigen voeding. In ons onderzoek hopen we erachter te komen of schimmels echt nodig zijn en of de relatie tussen schimmel en plant negatief wordt beïnvloed door stikstofneerslag."

12.000 zaden: doen ze 't of doen ze 't niet?

"Na twee jaar voorbereiding hebben we samen met vrijwilligers en studenten een stuk van 10 bij 10 meter heide op het Drouwenerzand afgeplagd. Dat hebben we in 36 vakken verdeeld en daarin hebben we negen verschillende bodemcondities tot stand gebracht; allerlei combinaties van bekalken, toevoegen van sporen van schimmels of juist inzet van een schimmelbestrijder. Met de hand hebben we 12.000 zaden ingezaaid. Voor het geval ze niet gaan kiemen, zijn bovendien in de kas opgekweekte stekjes geplant. En nu is het afwachten. Na twee jaar moeten de zaden wel zo ongeveer gekiemd zijn, maar we hopen de eerste kiemplanten al in het voorjaar van 2019 te zien. Wij verwachten dat de bekalkte vakken met toegevoegde schimmels het beste resultaat te zien geven en dat er niets opkomt in de vakken waar schimmelbestrijder en geen kalk is gebruikt. Dan zou nog eens experimenteel worden bewezen dat stikstof de vijand is. We hopen dat de verschillen groot zijn en dat één maatregel er met kop en kont bovenuit steekt. Dan weten beheerders hoe zij de bodemchemie kunnen verbeteren, ook buiten Natura 2000."

GROENE ZANDLOOPKEVER

Tip van Chris

De Stichting Het Drentse Landschap heeft een prachtige wandelroute aangelegd die zowel door het bosgebied, over het stuifzand als over de heide voert. De route start bij het informatiepaneel tegenover speeltuin Het Drouwenerzand aan de weg tussen Gasselte en Drouwen.

HUNZE

HUNZE

ZUIDLAA
MEER

MANDE LANDEN

HUNZE

LOFAR BIJ BUINEN

WITWANGSTERN

Het dal van de Hunze werd in de voorlaatste IJstijd uitgesleten door smeltwater van het zich terugtrekkende landijs. Wind en water vulden het brede dal op met bodemmateriaal. Omdat het steeds warmer werd, ontstonden venen en moerasbossen. Halverwege de 18e eeuw kwamen de grootschalige verveningen op gang. In de 20e eeuw kreeg het Hunzedal een overwegend agrarisch karakter en was het als beekdal nauwelijks nog herkenbaar.

In 1995 presenteerde Het Drentse Landschap samen met het Groninger Landschap en het Wereldnatuurfonds de eerste Hunzevisie. Hoofddoel: terugkeer van een zo natuurlijk mogelijke beekdal. Dankzij allerlei natuurontwikkelingsprojecten in de afgelopen jaren ligt tussen de brongebieden bij Exloo en Odoornerveen en de stad Groningen nu 3.000 hectare nieuwe natuur.

Stap voor stap ontwikkelt de Hunze zich tot een vrije kronkelende beek omgeven door soortenrijke moerassen, natte graslanden, kleddernat broekbos en kwelafhankelijke hooilanden. Grote zilverreigers, bevers en witwangsterns zijn nieuwe soorten in het gebied en ook de otter laat zich zien. Langs de boorden van het Zuidlaardermeer - onderdeel van het Hunzedal - heeft zelfs de zeearend gebroed.

In 2014 is een nieuwe Hunzevisie geschreven, gericht op een meer integrale benadering van het stroomdal; op het schaalniveau van Drenthe en Groningen, inclusief de samenhang met de Waddenzee, de Hondsrug en de Veenkoloniën.

Deze nieuwe visie heeft vier speerpunten:

1 een natuurgebied van nationale allure
2 een robuust en klimaatbestendig watersysteem
3 de driesterrenkwaliteit Hunzedal zorgt voor nieuwe economie
4 CO_2-vastlegging en duurzame energie als nieuwe impuls voor het gebied

Deze speerpunten worden gekoppeld aan specifieke opgaven voor het hele gebied, bijvoorbeeld voor landbouw, recreatie en sociaaleconomische versterking.

GROENE GLAZENMAKER

TUSSCHENWATER

Caféhouder Willem Dijkema in Spijkerboor

TROTS OP DE MISSISSIPPI VAN DRENTHE

REE

In de 18e eeuw varen turf- en aardappelschepen op en neer tussen de Drentse veengebieden en de stad Groningen. Bij Spijkerboor zorgt de sluis steevast voor oponthoud. Sluiswachter Willem Greveling maakt van de nood een deugd en opent een kroegje waar schippers hun beurt kunnen afwachten. Als de bedrijvigheid in het dorp groeit dankzij de aanleg van een brug, besluit hij in 1750 een echt café te bouwen.

Schippers komen hier allang niet meer, maar café ’t Keerpunt is nog altijd een populaire pleisterplaats. Nu zijn het wandelaars, fietsers en kanoërs die in de gelagkamer of op het terras neerstrijken. Dorpelingen vieren er hun feesten en muzieklief-hebbers bezoeken de concerten die eigenaar Willem Dijkema organiseert. En dan zijn er nog de organisaties die hier al jaren bij elkaar komen om over de herinrichting van het Hunzedal te vergaderen.

Weidsheid en scherpe contrasten

Willem Dijkema is geboren en getogen in Spijkerboor. In 1999 kocht hij ’t Keerpunt. Stukje bij beetje zag hij de Hunze transformeren naar het natte en natuurrijke beekdal dat het nu is. Hij vindt het prachtig. “Het is vooral de weidsheid die dit gebied zo uniek maakt. Op een heldere dag zie ik reeën op vijftien

kilometer afstand in het veld staan. En fiets ik richting het zuiden, dan word ik getroffen door het grote contrast tussen het glooiende, besloten landschap van de Hondsrug rechts van mij en het vlakke, open veengebied aan mijn linkerhand."

Perfect decor voor bluesmuziek

"Ik noem het Hunzedal wel eens de Mississippi van Drenthe. De rivier is een overblijfsel van een delta die na de IJstijd is ontstaan. Het landschap is net zo moerassig en uitgestrekt. En waar zwarte slaven een zwaar bestaan leidden op de katoenplantages langs de Amerikaanse rivier, was het hier hard ploeteren en armoe troef voor de veenarbeiders. Dat ik hier blues- en americanaconcerten en een jaarlijks bluesfestival organiseer, is dus helemaal zo raar niet. Dit is het perfecte decor."

IJsvogels en bevers

"Ik heb de natuur zeker zien veranderen dankzij de hermeandering en de vernatting. Er bloeien allerlei planten die hier vroeger niet waren, maar vraag me niet hoe ze heten. Met flora heb ik niet zoveel, met fauna des temeer. Ik trek er regelmatig met de kano op uit en vind het geweldig om te zien dat het visdiefje, de ijsvogel en zelfs de zeearend hier zijn teruggekeerd. Ook bevers kom ik vaak tegen. Laatst nog sloeg er één zo hard met zijn staart op het water, dat ik de druppels van mijn bril moest vegen." Willem haalt een opgezette bever tevoorschijn. De vacht is opvallend zacht. "Grote vreugde, klein verdriet, zullen we maar zeggen. We hebben hem hier vlakbij gevonden. Hij was een half jaar oud en is gestorven aan een tumor, zo bleek uit onderzoek. Wel mooi dat ik nu aan mijn gasten kan laten zien hoe een bever eruitziet. Een volwassen exemplaar is zeker drie keer zo groot. Overigens staan we rond de Hunze wat dubbel tegenover de bevers. Fijn dat ze zich hier thuis voelen, maar hun gangenstelsels veroorzaken wel gevaarlijke verzakkingen in de dijken."

PERFECT DECOR VOOR BLUESMUZIEK *

IJSVOGEL

Vlieg op de muur

Willem Dijkema is regelmatig gastheer tijdens vergaderingen van Het Drentse Landschap, de provincie Drenthe, het waterschap Hunze en Aa's, Prolander (voorheen Dienst Landelijk Gebied), de gemeente en andere partijen die bij de gebiedsontwikkeling Hunze zijn betrokken. "Officieel ben ik geen overlegpartner, maar soms maak ik me nuttig als vlieg op de muur. Dan vragen ze me hoe ik denk dat omwonenden op een bepaald voorstel zullen reageren. Omdat ik middenin in de lokale gemeenschap sta, kan ik dat redelijk goed inschatten. Het Drentse Landschap heeft hier zes informatieavonden georganiseerd waar telkens veel belangstelling voor was. Zij zijn altijd als goede buren met de dorpen omgegaan en hebben bij de herinrichting voortdurend gezocht naar de beste manier om de belangen van natuur, water en mens met elkaar te verbinden. Zo kon Spijkerboor dankzij een grondruil eindelijk een ijsbaan krijgen. Hier is iets tot stand gekomen dat op alle fronten meerwaarde heeft en waarvoor het draagvlak erg groot is."

Wens: hoofdstroom dempen

"Of ik een wens voor de toekomst heb? Als het aan mij en vele anderen ligt, wordt de hoofdstroom van de Hunze alsnog dichtgegooid. Dat hadden ze direct al moeten doen. Nu slibben de nieuwe meanders soms dicht en kunnen kano's er niet door. Als het water uitsluitend door de herstelde beek kan, zijn we van dat probleem af en wordt het beekdal alleen nog maar mooier. Het gebied is er de afgelopen jaren natuurlijk al enorm op vooruit gegaan. Steeds meer recreanten en natuurliefhebbers ontdekken dat en horeca- en recreatieondernemers profiteren daarvan. Toch zijn we geen van allen op massatoerisme in de Hunze uit. Als 'rentmeesters' van het gebied, want zo voelen we ons toch wel een beetje, koesteren we de rust en de ruimte."

GEVLEKTE RIETORCHIS

VISDIEFJE

AANDERKAANT DAIP

De zun gait langzaom under aan d'aanderkaant van Daip
Een koppel jonge gaanzen graost maank de leste baist
Ik struun maank rusk en waoter vergeet mien pien en zörgen
In t laand hier langs de Hunze, daor vuil ik mie gebörgen

Een vaalkie stait te bidden boven Wighering zien laand
Zien prooi stait nog unwaitend te kieken op richel zaand
Dat leven van geven en nemen heurt bie dit Dreentse laand
Het maokt da'k mie hier thuus vuil al ben'k smaags wat onhaand

De leste zunnestraolen die kleuren de aovendlucht rood
En t laand leeg en verlaoten ligt hulpeloos en bloot
Maor achter die façade, die muur van onbelaang
Daor bruit alweer het leven, daor sluimert het gezang

Ik mag hier geern eem struunen, gewoon eem lopen te dreumen
Want t laand gef mie een scholder, een stee om tegen te leunen
En heur ik dan een buizerd, mien god, dan kan 'k wel janken
Want dit is toch mien grond dit laand tussen t veen en Annen

Willem Dijkema

TIP VAN WILLEM

Een mooie manier om de weidsheid en de grote landschappelijke contrasten in het Hunzedal te ervaren, is de wandeling Viervaart. Deze 8,5 km lange wandeling, ontwikkeld door de stichting Veenbraand waar ik voorzitter van ben, voert door het veengebied rond Annerveenschekanaal, Annerveen en Spijkerboor en langs vaarverbindingen met een bijzondere cultuurhistorische en landschappelijke waarde. Mijn café is een van de startpunten waar de routefolder verkrijgbaar is.

LOFAR BIJ BUINEN

ZUIDLAARDER MEER

Jan Beekman van Het Groninger Landschap over het Zuidlaardermeer

ALS NAOBERSCHAP DE NATUUR ERGENS VAN PAS KOMT, IS HET HIER WEL

ROERDOMP

Natura 2000-gebied Zuidlaardermeer is een van die plekken waar natuur zich niets aantrekt van het feit dat natuurbeleid per provincie wordt ontwikkeld en uitgevoerd. Op weg naar de Waddenzee, stroomt Drents water uit de Hunze hier gewoon de provincie Groningen in. Het Zuidlaardermeer valt weliswaar onder één waterschap, Hunze en Aa's, maar qua bestuur en beheer is het verdeeld; het meer is voor een kwart Drents. Provincies en de terreinbeheerders Het Drentse Landschap en Het Groninger Landschap kijken daarom over hun grenzen heen en werken als goede buren samen. De Drenten zorgen dat het beekwater van top-kwaliteit is zodra het bij het Zuidlaardermeer arriveert en de Groningers zien erop toe dat het in een uitstekend milieu wordt opgevangen.

De aanwijzing tot Natura 200-gebied is bedoeld om de vogel-soorten roerdomp, slobeend, porseleinhoen, rietzanger, kleine zwaan, toendrarietgans, kolgans en smient te beschermen. Maatregelen zijn daarom vooral gericht op behoud en herstel van een uitstekend leefgebied voor deze vogels. In de afgelopen jaren is in en rond het Zuidlaardermeer veel werk verzet om de natuur- en waterkwaliteit te verbeteren, de waterbergingscapaciteit uit te breiden en de aantrekkelijkheid voor recreanten te vergroten. Dat heeft zowel aan de Drentse

als aan de Groningse kant van het meer al tot schitterende resultaten geleid, bijvoorbeeld de terugkeer van de zeearend en de zeldzame witwangstern.

Stormvloeden in de 12e en 13e eeuw

Beheerder Jan Beekman van Het Groninger Landschap vertelt welke maatregelen voor de komende tijd op de planning staan en hoe daarbij telkens wordt gezocht naar balans tussen doelen en belangen. Maar eerst legt hij uit hoe het komt dat het Zuidlaardermeer ligt waar hij ligt. "Duizend jaar geleden was dit nog geen meer, maar een verzameling waterpartijen in een moeilijk begaanbaar veengebied waar de Hunze doorheen meanderde. In de bodem van het meer zijn sporen gevonden van wegen en een voorde; een voor mens en dier doorwaadbare plaats. Vanaf 1170 was het met de rust gedaan. In een tijdsbestek van een halve eeuw werd de provincie Groningen geteisterd door meerdere stormvloeden. Het zeewater kolkte zo diep het binnenland in dat zelfs in het Zuidlaardermeergebied zeeklei werd afgezet. De waterafvoer raakte daardoor verstoord en de waterstand werd steeds hoger. Het water sloeg grote stukken veen weg en tegelijkertijd klonk het veen steeds verder in. Zo groeiden de kleine waterpartijen uit tot het 540 hectare grote meer dat het nu is."

Afstemming met ondernemers en streek

"De afgelopen jaren is een beheerplan voor het hele Zuidlaardermeergebied opgesteld. De provincie Groningen trok de kar. In navolging van het plan hebben de provincie en Het Groninger Landschap gewerkt aan herstel van verloederde rietkragen om de natuurwaarden te vergroten. Dat was nodig om de doelen uit het beheerplan Natura 2000 te behalen. Voor de komende jaren hebben we een maatregelenplan opgesteld om ook de effecten van bodemdaling door gaswinning tegen te gaan. Hier is Waterschap Hunze en Aa's de trekker. Het plan voorziet daarnaast in maatregelen om de waterkwaliteit verder te verbeteren. Het is nog een plan op hoofdlijnen. We

ZEEWATER KOLKTE DIEP HET BINNENLAND IN *

WITWANGSTERN

hebben het aan de recreatieondernemers en andere partijen voorgelegd met de vraag welke kansen zij zien om hun wensen aan de voorgenomen maatregelen te verbinden. Ook willen we weten waar volgens hen mogelijkheden liggen om werk-met-werk te maken. Vervolgens werken we het plan nader uit en presenteren we het aan de streek."

Met open vizier

"Je kunt de belangen op het gebied van natuur, water, wonen, ondernemen en recreëren hier niet los van elkaar zien. In de werkgroep Natura 2000 zitten daarom ook watersporters, recreatiesector en ondernemers. We treden elkaar met open vizier tegemoet en we klaren de klus met zijn allen. Dat gaat goed. Vaak is het een kwestie van geven en nemen. Zo hebben we aanlegsteigers verwijderd in een gebiedje ter hoogte van de Oostpolder bij Noordlaren waar veel eenden, zoals slobeend en brilduiker, de winter doorbrengen. Dat verlies hebben we even verderop gecompenseerd met een nieuwe steiger waarvandaan de vogelkijktoren goed te bereiken is."

Trots en zuinig op zeearend

"Belangen kunnen soms tegenstrijdig zijn. Sommige recreatie-ondernemers zien graag dat het meer dieper wordt zodat ook grotere boten hier kunnen varen, dat er dus meer gebeurt dan alleen het periodiek uitbaggeren van de hoofdvaargeulen. Maar daarmee zou de rust, die voor het leven op en onder water essentieel is, te zwaar worden verstoord. Mijn ervaring is dat de meeste partijen rond het meer de natuur niet alleen mooi, maar ook belangrijk vinden. Toen bijvoorbeeld duidelijk werd waar de zeearend dit jaar ging nestelen, belde een van onze pachters met de vraag of zijn Limousinrunderen daar nog in de buurt mochten grazen. Ook de muskusrattenvanger hing onmiddellijk aan de lijn. Of hij de fuiken in de buurt van het nest nog mocht inspecteren. Allebei waren ze bang om de vogel te storen. Ik vind het prachtig dat ze er zo trots en zuinig op zijn."

GOED NIEUWS

VOOR VOGELS EN WATERKWALITEIT *

ZEEAREND

Laat roerdomp en otter maar komen

Een belangrijk deelproject dat op stapel staat, is het vervolg van de revitalisering van rietoevers. De oevers van het meer hebben al jaren te lijden onder verdroging als gevolg van bodemverzuring en bodemdaling. De oostelijke oevers zijn deels al aangepakt. Met succes, want allerlei waterplanten die daar ooit waren verdwenen, keerden snel weer terug. Fonteinkruidsoorten bijvoorbeeld, karakteristiek voor het Zuidlaardermeer. Kennelijk hadden de zaden hun kans geduldig afgewacht al die tijd. Met deze ervaring op zak, wordt nu de westkant aangepakt. Jan Beekman: "We plaggen de rietlanden om het leefgebied van moerasvogels te verbeteren. Deze opgave vloeit voor uit de Kaderrichtlijn Water en het beheerplan Natura 2000. Door slenken aan te leggen en door het plaggen van verouderd rietland wordt het natter, houden we de waterbergingscapaciteit op peil en kan rietvegetatie goed tot ontwikkeling komen. Dat is goed nieuws voor vogels en voor de waterkwaliteit, want riet heeft een zuiverende werking. Schoon water trekt vissen aan en die trekken - zo hopen wij - op hun beurt weer otters aan. We graven geultjes en poeltjes zodat het water mooi het riet in kan stromen en vissen en otters erdoorheen kunnen trekken. Om de oevers te beschutten tegen wind en klotsend water leggen we een luwtescherm aan. Onze collega's van het waterschap willen de beschutting aan de ingerichte oostkant van het meer zelfs nog wat opvoeren door parallel aan de oever een bescheiden dam aan te leggen, wellicht in de vorm van een langgerekt eilandje met een aanlegsteiger. Door de golf nog eerder te breken, zou de zone tussen de oever en de dam een geschikte kraamkamer voor vis kunnen worden."

Belangrijk kruispunt

"Het Zuidlaardermeer is meer dan alleen een tussenstation in het grotere watersysteem van het Drents Plateau tot aan het Wad. Halverwege ligt de zogenaamde Laagveengordel die zich over beide provincies uitstrekt. Als moeraszone vormen Hunzedal en Zuidlaardermeer de ecologische schakel tussen De Onlanden en het Leekstermeer in het westen en de natuur van 't Roegwold en het Schildmeer in het oosten. Het is dus voor een veel groter gebied dan alleen het Zuidlaardermeer goed dat Drenthe en Groningen en de beide landschapsorganisaties hier nauw samenwerken", besluit Jan Beekman.

OOSTPOLDER

Tip van Jan

Mijn tip om het Zuidlaardermeer te beleven zijn de bootexcursies die Het Groninger Landschap ‘s zomers eens in de twee weken vanuit Leinwijk organiseert. Met onze fluisterboot De Raidomp (Roerdomp) het meer op is een bijzondere belevenis.
De excursies hebben afwisselende thema’s, zoals Hunzedal geschiedenis en ontwikkeling, Dieren op en om het meer, Ontdekkingstocht voor kinderen, Varen naar bestemmingen rond het meer, Poëtisch stiltemoment en Zonsondergang op het Zuidlaardermeer. Genoeg moois te beleven!

IVN-vrijwilligers in de Mandelanden

JOS VINK, JAN KLOOSTER EN WIETZE KOOPS

ONZE INVENTARISATIES DRAGEN BIJ AAN DOELMATIG BEHEER

ECHTE KOEKOEKSBLOEM

Het 120 hectare grote natuurgebiedje Mandelanden aan de rand van Borger maakt deel uit van het stroomgebied van het Voorste Diep, een van de twee bovenlopen van de Hunze. In 2012 is het ingericht als waterbergingsgebied. Bij dreigende wateroverlast stroomafwaarts - richting Groningen - kan het 160.000 m³ water vasthouden. De herinrichting, waarbij ook poelen zijn gegraven en houtwallen zijn hersteld, heeft een verrassend natuurgebiedje opgeleverd. Bewoners van Borger en omgeving struinen graag rond in dit moerassige landschap waar het Voorste Diep doorheen kronkelt. Vier daarvan doen dat met een speciale missie; dat zijn de vrijwilligers van de werkgroep Mandelanden van IVN Borger-Odoorn.

Sinds 2014 inventariseren Jos Vink, Wietze Koops, Jolijt Dijkstra en Jan Veldman de plantengroei in het gebied. Dat doen zij volgens een landelijk systeem voor het in kaart brengen van de biodiversiteit in gebieden en voor het maken van verspreidingskaarten van planten- en diersoorten. Daarbij maken ze gebruik van een app.

Vier kilometerhokken
"Soorten worden per vierkante kilometer genoteerd", legt Jos Vink uit. "Dat wordt een kilometerhok genoemd. De Mandelanden ligt binnen vier kilometerhokken en van 2014 tot en met 2017 hebben we ieder jaar één hok onder de loep genomen. In 2018 hebben we het hele gebied geïnventariseerd. De volgende stap is het inzichtelijk maken van hoe soorten zich hebben verspreid. Bijzondere soorten voeren we in op de NOVA-app van Floron, de natuurorganisatie voor het behoud van wilde flora in Nederland. Via de app komen ze in de digitale verspreidingsatlas terecht."

Deskundige begeleiding
De werkgroep wordt begeleid door florist Jan Klooster van de Werkgroep Florakartering Drenthe. Jan kent elke wilde plant. "Een wandelende encyclopedie", zegt Wietze Koops. "Wij herkennen planten vooral aan hun bloemen en bladeren. Het inventarisatiewerk begint echter al in het vroege voorjaar wanneer de jonge planten nog maar nauwelijks boven de grond uitsteken. Dan is het een stuk lastiger om ze te herkennen. Jan leert ons waar we op moeten letten."

Meer dan driehonderd soorten
Op basis van de waterkwaliteit, de bodem en de aanwezigheid van kwel heeft beheerder Het Drentse Landschap ervoor gekozen om bij inrichting en beheer van de Mandelanden te sturen op het natuurdoeltype dotterbloemhooiland. De verwachting was namelijk dat zich hier planten en dieren zouden vestigen die daarbij passen. Al vrij snel na de gebiedsinrichting bleek dat een juiste inschatting te zijn geweest. Jan Klooster: "Het gebied stelt beslist niet teleur. In het eerste inventarisatiejaar werden al diverse planten waargenomen die in het dotterbloemhooiland passen. In de jaren erna verdwenen sommige soorten, maar er kwamen vooral veel nieuwe bij. Afgelopen jaar stond de teller op meer dan driehonderd plantensoorten, waarvan vijfentwintig soorten die er het jaar ervoor nog niet waren."

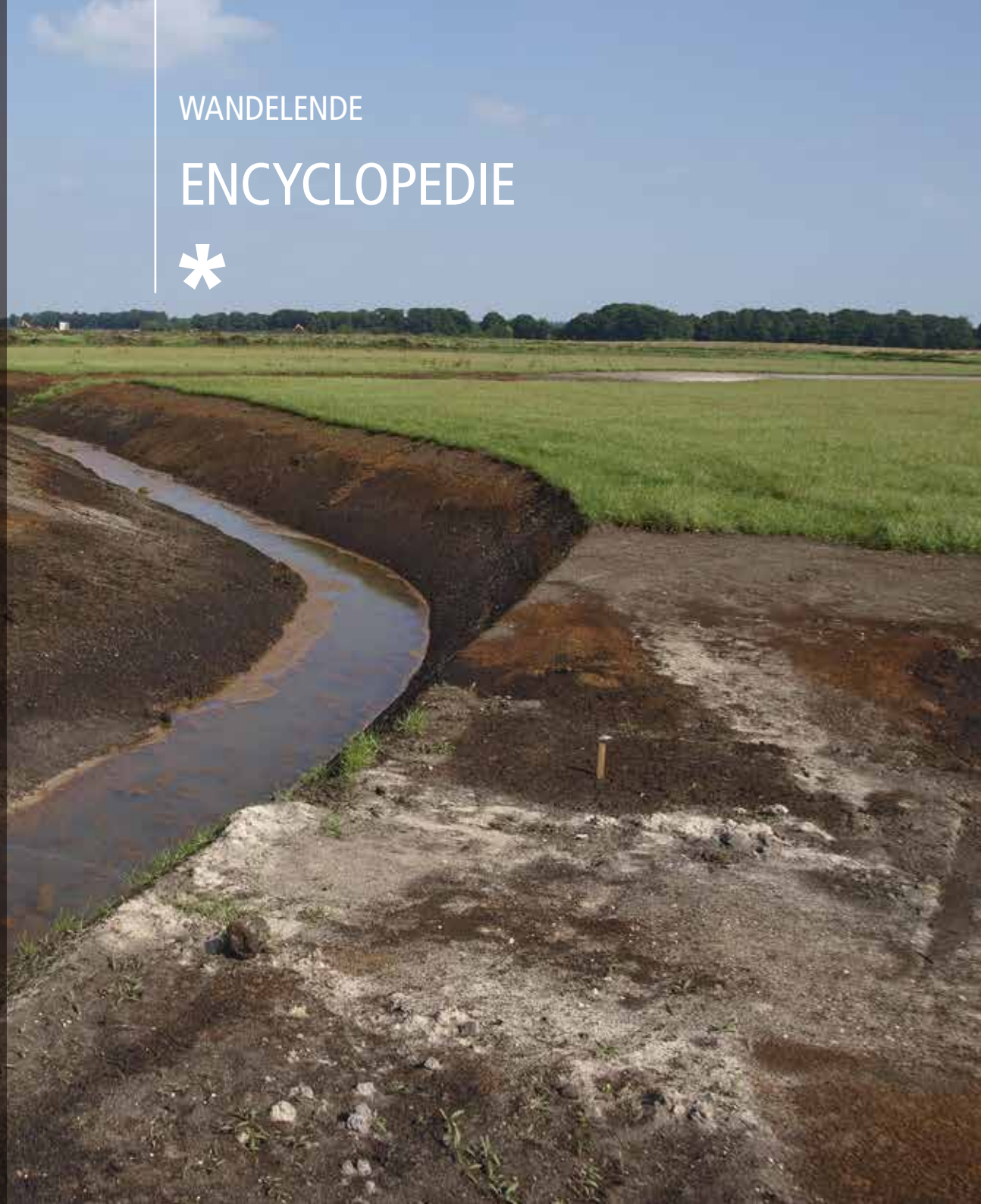

WANDELENDE ENCYCLOPEDIE *

STIJVE OGENTROOST

Instrument bij beheerkeuzes

Voor Het Drentse Landschap vormen de inventarisaties die vrijwilligers doen een belangrijke informatiebron bij het bepalen van beheerdoelen. De organisatie vraagt de werkgroep in het bijzonder te letten op kwelindicatoren (soorten die op kwel duiden), zeldzame soorten en soorten die thuishoren in een dotterbloemhooiland in een Drents beekdal.

Prachtige bloemenzee dankzij waterberging

Wat motiveert de werkgroep om het inventarisatiewerk te doen? “Het is een liefhebberij en we wonen allemaal vlakbij”, zegt Jos Vink. “In de zomer is de Mandelanden een ware bloemenzee. Toch bijzonder dat we aan de noodzaak tot waterberging zo’n mooi natuurgebied te danken hebben. We inventariseren geen dieren. Zoveel soortenkennis zou wat veel van het goede zijn. Maar natuurlijk vinden we het prachtig als we libellen, watersnippen of reeën zien.”

“Als IVN’er dragen we graag uit hoe belangrijk natuur is”, zegt Wietze Koops. “Dat is onze dieperliggende motivatie. We ontvangen schoolkinderen en we begeleiden excursies. Verder vinden we het fijn dat we iets voor Het Drentse Landschap kunnen betekenen. Doordat wij ze helpen bij het maken van beheerkeuzes, kunnen zij hun geld efficiënt besteden.”

HET VOORSTE DIEP VLAK NA INRICHTING EN VIJF JAAR LATER

Tip van Jos, Jan en Wietze

Buiten de broedtijd, na 15 juni, mogen mensen hier - zonder hond - vrij rondstruinen. Vanaf het fietspad is de uitkijkheuvel te bereiken. Ons advies is om in juli met ons mee op zwerftocht te gaan. Wij weten waar je langs kunt en wat de mooiste plekken zijn. Advies: trek laarzen aan!
De aankondiging is te vinden op www.ivn.nl/afdeling/borger-odoorn.

ZUID WEST

DRENTS-FRIESE WOLD

HOLTING VELD

ER

DWINGELDER VELD

DRIE KEER TOPNATUUR IN ZUID-WEST DRENTHE

NOORDENVELD IN HET DWINGELDERVELD

PLAGSTROOK IN HET DOLDERSUMMERVELD

Grootse topnatuur van Europese allure samen met een sterke recreatieve infrastructuur maken Zuidwest-Drenthe een van de groenste en meest aantrekkelijke gebieden van Drenthe. Drie Natura 2000-gebieden, waarvan het Dwingelderveld en het Drents-Friese Wold de titel Nationaal Park dragen, bieden uitgestrekte en soms ruige natuur waar rust, ruimte, stilte en duisternis domineren. Rondom deze gebieden liggen meer mooie natuurgebieden zoals de beekdalen van de Vledder- en Wapserveense Aa, Oude Vaart en Wold- en Ruiner Aa en de landgoederen bij Rheebruggen en De Eese. Dit landschap vol unieke natuurgebieden laat zich lezen als een spannend geschiedenisboek. Ingebed in een kleinschalig agrarisch esdorpenlandschap zijn sporen uit het verleden tastbaar: ijstijden, celtic fields, hunebedden, Werelderfgoed Koloniën van Weldadigheid en Tweede Wereldoorlog.

In de afgelopen jaren is met daadkracht gewerkt aan het ontwikkelen en verbinden van het Natuurnetwerk Nederland. In 2017 is met het EU-LIFE project 'Healthy Heath' de herinrichting van het Dwingelderveld afgerond. Het grootste natte heidegebied van West-Europa werd nog groter en stiller en bijna net zo nat als vroeger. Een ander LIFE-project, 'Going up a level', in het Drents-Friese Wold en het Leggelderveld is in volle gang. Ook hier is water de sleutel. In vijf deelgebieden zorgen maatregelen voor herstel van oorspronkelijke hoge grondwaterstanden. Dat leidt tot duurzaam behoud van heidegebieden, beken, veentjes en vennen. Dankzij het meer natuurlijke waterpeil wordt de natuur van het Drents-Friese Wold en het Leggelderveld rijker, gevarieerder en spannender om te beleven. Er is al een hoop werk verzet, maar er moet nog veel gebeuren voor echt sprake is van robuuste systemen met balans voor natuur, water en landbouw.

De ambitie is om de de klus voor 2027 te klaren. Dan zijn de maatregelen die voortvloeien uit het Natuurnetwerk Nederland, Kaderrichtlijn Water en het Programma Aanpak Stikstof uitgevoerd en zijn tijdens de uitvoering mooie kansen benut voor beleven en benutten. Dichtbij elkaar liggen hier in 2027 drie met elkaar samenhangende Natura 2000-gebieden ingebed in natuurlijke beeksystemen en omringd door authentieke dorpen, een levend agrarisch landschap en het werelderfgoed Koloniën van Weldadigheid. Dan is dit hét gebied waar je eindeloos door grootschalige topnatuur kunt struinen.

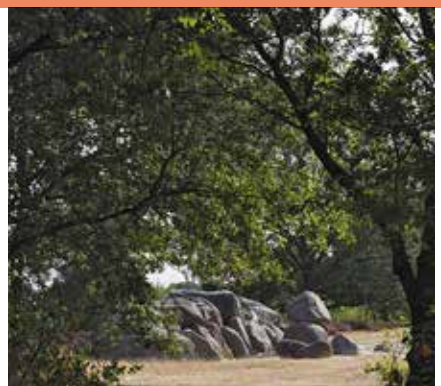

BRUINE VUURVLINDER OP VALKRUID

Oude Willem, kern van het Drents-Friese Wold

De meest waardevolle natuur in Nationaal Park Drents-Friese Wold heeft decennialang ernstig te leiden gehad van verdroging. Veen verpieterde, natte heide liep leeg en vennen vielen droog. Een van de grootste boosdoeners was de 450 hectare grote landbouwenclave Oude Willem. Dit voormalige heide- en veengebied (ooit het domein van schaapherder Oude Willem), dat begin 20e eeuw werd ontgonnen, lag als een wig tussen de bossen en heidevelden. In de Oude Willem ontspringt de Tilgrup, die verderop uitmondt in de Vledder Aa. Samen vormen deze beken de levensaders van het Nationaal Park.

De Oude Willem is de afgelopen jaren volledig vrijgemaakt van landbouwkundig gebruik. Door het dempen van greppels en sloten is het grondwaterpeil omhoog gebracht. Vooral voor de waterstand in de omliggende vennen is dat van vitaal belang. De kaarsrechte sloot de Tilgrup onderging een metamorfose en is veranderd in een kronkelende, ondiepe slenk. Dankzij al deze ingrepen krijgt de natuur in het Drents-Friese Wold, maar ook in de Oude Willem zelf, weer volop de ruimte om zich te ontwikkelen.

In de voormalige landbouwpercelen is de fosfaatverzadiging verminderd via een proces van uitmijnen. Boeren hebben het grootste deel van dit werk uitgevoerd. Graslanden zijn daardoor soortenrijker geworden en ontwikkelen zich gestaag in de richting van natuurgrasland. In tijden van hevige regenval kan de Oude Willem bovendien fungeren als waterbergingsgebied.

DICHTEN VAN DE TILGRUP

VEENPLUIS OP HET WAPSERVELD

BLOEIEND BEENBREEK OP
HET DOLDERSUMMERVELD

DRENTS-FRIESE WOLD

Boswachter Corné Joziasse van Staatsbosbeheer

MEER RUIMTE VOOR WILDERE NATUUR

Op de kaart is in één oogopslag duidelijk dat de voormalige landbouwenclave Oude Willem een vreemde eend in de bijt is. Het doet zelfs een beetje brutaal aan zoals deze smalle rechthoek de natuur van het Natura 2000-gebied Drents-Friese Wold inboort. Oude Willem zal altijd een excentrieke verschijning blijven, maar belooft zich wel beter te gedragen dan vroeger. Van zijn wateronttrekkende vermogen zullen omringende bossen, heidevelden, moerasjes en vennen geen last meer hebben. Sterker nog: Oude Willem wordt zélf natuur. Boswachter Corné Joziasse van Staatsbosbeheer ziet dat de verwildering al mooi op gang begint te komen.

Het heeft bijna twintig jaar geduurd voordat alle landbouwpercelen in Oude Willem waren verworven. Pas twee jaar geleden werd de laatste aankoop bezegeld. Nu is het gebied vrijwel geheel heringericht tot natuurgebied. "Voor landbouwkundig gebruik was het gebied helemaal zo ideaal niet; allemaal zand, te klein en vaak te droog", vertelt Corné. "Maar voor de natuur is het een superaanwinst."

Waterberging en einde aan verdroging

"Verhoging van de grondwaterstand was het belangrijkste doel. Dat hebben we bereikt door het dempen van greppels en sloten, waaronder de Tilgrup. Deze megasloot is vervangen

door een kronkelende, ondiepe slenk die in de winter voor vertraagde afvoer van overtollig water zorgt. Zo slaan we twee vliegen in één klap. De natuur rondom kan niet meer verdrogen - wat vooral voor de vennen en poelen goed nieuws is - en het waterschap is blij met de extra waterbergings-capaciteit."

Lokale boeren zorgen voor uitmijning

"Een andere grote uitdaging is om het gebied schraal te krijgen. Hoe armer de grond, hoe groter de soortenrijkdom. De vegetatie was behoorlijk monotoon. Om van de voedings-stoffen af te komen die dankzij de landbouw bijna een eeuwlang in de bodem zijn terechtgekomen, is in Oude Willem gekozen voor het proces van uitmijning. Ingezaaide gewassen - gras en klaver - zijn gedurende een aantal jaren consequent gemaaid en afgevoerd en er is mondjesmaat en uiteraard fosfaatvrij bemest. In 2015 is met subsidie van de Europese Unie een omvangrijk experiment gestart waar zo'n tien boeren uit de buurt aan meedoen, een mooie mix van biologische, reguliere en hobbyboeren. De bodem van het 300 hectare grote proefgebied is gedurende het experiment regelmatig bemonsterd. Aan het eind van de onderzoeksperiode, in 2019, bleek dat het fosfaatgehalte in sommige percelen al behoorlijk is gedaald. In andere percelen zullen we langer door moeten gaan met uitmijnen om tot goed resultaat te komen."

Aantrekkelijk voor vogels en recreanten

"Het gebied is nog maar pas heringericht en biedt nog niet de aanblik die we wensen. Over een paar jaar zal het een grazig gebied zijn met een gevarieerde vegetatie, die als natte laagte in het bos ligt. Hier en daar gaan we nog plaggen zodat er heischraal grasland kan ontstaan. In de slenk krijgt vochtige heide een kans om zich te ontwikkelen. In de bosranden zorgen we voor meer geleidelijke overgangen tussen de verschillende vegetaties. Nieuw aangeplante struweelzones zijn heel aantrekkelijk voor vogelsoorten als grauwe klauwier en

WAARDEVOLLE ECOLOGISCHE SCHAKEL *

GRAUWE KLAUWIER

paapje. Het fietspad is verlegd naar de bovenzijde van het gebied en voor wandelaars maaien we graspaden langs de hogere, dus drogere randen."

Ambities voor de toekomst

Wat zijn de plannen voor de toekomst? Corné: "We willen bekijken hoe we het Leggelderveld en het Drents-Friese Wold beter met elkaar en met het Holtingerveld en Fochteloërveen kunnen verbinden. Dat hopen we samen met boermarkes en het waterschap voor elkaar te krijgen, bijvoorbeeld door stepping stones in te richten, en door in te zetten op meer natuurinclusieve landbouw, houtwallen of bloemrijke akkerranden. Het tussenliggende landelijk gebied wordt dan een waardevolle ecologische schakel en een stuk interessanter bovendien."

Wildernis van formaat

Het beheer- en inrichtingsplan van de gezamenlijke terreinbeherende organisaties in Nationaal Park Drents-Friese Wold zet in op ruimte voor wildere natuur. "Juist de enorme omvang van dit natuurgebied maakt een goede zonering mogelijk", legt Corné uit. "Ongestoorde natuur in het centrale gedeelte, waar voor de natuurliefhebber van alles te beleven en te ontdekken valt, en meer recreatieve voorzieningen langs de randen. Hoog op onze verlanglijst staat de introductie van edelherten. Qua inrichting zijn we er klaar voor en ook recreatieondernemers staan te popelen. Maar op dit moment is het nog een stap te ver."

Gebiedspartijen zetten samen de schouders eronder

"Bescherming en versterking van natuur blijven het allerbelangrijkst, maar er zijn meer belanghebbenden. Daarom hebben terreinbeheerders samen met gemeenten, provincies, waterschappen en recreatiesector een toekomstbeeld geschetst. Samen zijn ze op zoek gegaan naar sterke kansen om doelen en belangen met elkaar te verbinden. Belangrijke voorwaarde is dat ontwikkelingen acceptabel en leuk zijn voor de bewoners van het gebied. Ik zie het wel voor me: vanaf een houten bordes of vanuit een eco-lodge kijk je uit over de wildernis en maakt je hart een vreugdesprong als je in de verte ineens wild ziet opdoemen. Dat is toch geweldig spannend?"

VELDSYMPOSIUM LIFE-PROJECT

VALKRUID

TIP VAN CORNÉ

Een van mijn favoriete plekken in Oude Willem is de grafheuvel Schepershut die stamt uit de overgangstijd tussen Neolithicum en IJzertijd, drie- tot vierduizend jaar geleden. Toen schaapherder Willem in de 19e eeuw met zijn kudde over de heide trok, groef hij een gat in de grafheuvel - waarschijnlijk niet vermoedend wat het was - om er bij harde wind en regen te kunnen schuilen. Staatsbosbeheer en de Historische Vereniging Diever hebben samen het houtopschot rondom verwijderd zodat de heuvel weer mooi vrij is komen te liggen. Ga op een zonnige voorjaarsdag ook maar eens op de heuvel zitten, geniet van de bloemen en de stilte en denk aan Willem.

Ooster- en Westerzand, parel in het Holtingerveld

Het Ooster- en Westerzand vormt het oostelijke deel van het Natura 2000-gebied Holtingerveld, bekend van de Havelterberg, het vliegveld uit de Tweede Wereldoorlog en de prachtige hunebedden. Eeuwenlang werd het Ooster- en Westerzand gedomineerd door zandduinen, heide en veen. Vanaf eind 18e eeuw was het gebied het decor van verschillende economische activiteiten. Eerst was daar de turfwinning door de Uffelter Boermarke, waarbij de turf werd afgevoerd via de Uffelter Boervaart en een daarmee verbonden zijvaartje vanuit het Brandeveen. Vanaf 1900 werd in het kader van armoedebestrijding door werkverschaffing op grote schaal bos aangeplant, met als doel om verspreiding van zandverstuivingen over de esgronden van Uffelte tegen te gaan. In 1931 kwamen beide gebiedjes in het bezit van jonkheer Storm van 's-Gravezande uit Ommen, voor wie het bos voorzag in inkomsten uit mijnhout voor toepassing in de Limburgse steenkoolmijnen. In 1958 werd het landgoed verkocht aan de Duitse Freiherr Felix van Vittinghoff-Schell, die het vooral als jachtgebied benutte. Sinds 1997 is het Ooster- en Westerzand eigendom van Renée Pigeaud. Het landgoed is dus al heel lang in particuliere handen. Dat past goed bij het tegenwoordige natuurbeleid waarin via gelijkberechting wordt gestimuleerd dat particulieren natuurgronden verwerven en beheren. In 2011 kocht Renée Pigeaud nog eens 50 hectare voormalig defensieterrein, waarmee het landgoed nu 310 hectare groot is.

Met particulier natuurbeheer wordt op het Ooster- en Westerzand bijgedragen aan de Natura 2000-opgave voor het Holtingerveld. De focus ligt op herstel van de waterhuishouding en ontwikkeling van de habitattypes hoogveen, vochtige heide, zure vennen, jeneverbesstruweel en heischraal grasland. Om natuurwaarden en variatie te vergroten, wordt het bos eens in de twee jaar gedund. Door toepassing van de mozaïekmethode ontstaat een mooie afwisseling van open en besloten, hoog en laag, donker en licht. Daarnaast wordt geïnvesteerd in het versterken en beleefbaar maken van cultuurhistorische sporen. Bijzondere soorten die hier voorkomen zijn de grote geelgerande waterroofkever en drijvende egelskop. Het Ooster- en Westerzand is met zijn enorme variatie een staalkaart van het Holtingerveld, dat op zijn beurt het rijkste heidegebied van Nederland is.

Ooster- en Wester-zand

Renée Pigeaud en Piet Kerssies over het Ooster- en Westerzand

ONZE MISSIE IS EEN ROBUUST NATUURGEBIED NA TE LATEN AAN VOLGENDE GENERATIES

BOCHTIGE KLAVER

Waarom neemt een 'gewone' burger de verantwoordelijkheid op zich voor een omvangrijk en beheerstechnisch behoorlijk complex natuurgebied? Hoe waarborg je bijvoorbeeld dat maatregelen die je in het hier en nu treft niet verkeerd uitpakken in het daar en later? Hoe ga je om met de wensen en belangen van aangrenzende gebiedseigenaren en recreatieve gebruikers? En hoe hou je het overzicht? Renée Pigeaud heeft zich door dergelijke vragen nooit laten ontmoedigen. Eind jaren negentig besloot ze haar zware baan als psycholoog op te geven en op zoek te gaan naar een landgoed.

"De gouden tip kreeg ik van een vriendin", vertelt Renée. "In Drenthe was een 260 hectare groot natuurgebied te koop, het Ooster- en Westerzand in het noordoosten van het Holtingerveld. Ik aarzelde, want ik had een bovengrens van 100 hectare in gedachten. Ik ben toch gaan kijken en was onmiddellijk verkocht. Wat een prachtig gebied, wat een juwelen van vennen, wat een indrukwekkende stuifduinen."

Loop niet te hard van stapel

"Omdat ik geen ervaren natuurbeheerder was, heb ik me van meet af aan opengesteld voor inzichten en suggesties

van mensen die ik als verstandig en loyaal ervoer. Het meest waardevolle advies was om in het eerste jaar geen actief beheer te voeren, maar door het bos te lopen en het gebied te leren kennen. Dat kan ik elke nieuwe landgoedeigenaar aanraden. loop niet te hard van stapel en wees zakelijk, anders red je het niet. Er zijn veel partijen die iets van je willen. Leer die ook maar eens kennen."

Geïntegreerd bosbeheer

"In het tweede jaar besloot ik een beleidsvisie voor de lange termijn te laten maken door een adviesbureau voor ecologie. Kern van mijn visie was om de functies natuur en recreatie een grote rol te laten spelen. Deze functies moeten wel worden gecombineerd met houtproductie, want dat is nodig om het landgoedbeheer te kunnen bekostigen. Ook hecht ik groot belang aan educatie. Bij deze visie past geïntegreerd bos-beheer, een wijze van beheer die ruimte geeft aan verschillende functies."

Klik met Piet

Beheerder Piet Kerssies is Renées steun en toeverlaat bij het beheer van het landgoed. Ruim tien jaar geleden trad hij bij haar in dienst, na vele jaren bij Staatsbosbeheer te hebben gewerkt. "Toen Renée mij benaderde, moest ik wel even nadenken. Zouden we qua visie bij elkaar passen? En qua persoonlijkheid? Ik stelde voor om het eerst maar eens een jaartje te proberen - wie is Renée en wie is Piet - en niets op papier te zetten. Als het niet klikte, zouden we zo weer uit elkaar kunnen."

Bos en veen zijn communicerende vaten

Het beheer van het Ooster- en Westerzand vindt plaats in nauwe samenspraak met de andere terreinbeheerders in het Holtingerveld. Dat kan niet anders, want waterhuishoudkundig is het één systeem.

BOOYSVEEN

ZANDHAGEDIS

MAANVAREN

EEN

GELIEFD *

DORPSOMMETJE

"Schotse Hooglanders van Het Drentse Landschap begrazen het Westerzand", vertelt Piet. "En in het Uffelterveen, dat direct aan ons gebied grenst, werken we samen met Natuurmonumenten aan vernatting. Het Uffelterveen ligt in een smeltwaterdal uit de voorlaatste IJstijd waarvan de water-vasthoudende keileemlaag destijds is weggesleten. De slenk is afhankelijk van kwelwater dat wegsijpelt uit ons bos. Greppels en sloten op beide terreinen worden daarom gedempt. Door sterke dunning van het grove dennenbos in het Westerzand beperken we het waterverlies als gevolg van verdamping door bomen. Zo blijft er meer water over voor het veen. Op de overgangen zijn bijzondere soorten te vinden, zelfs veenpluis in het bos. Het bos en het veen zijn communicerende vaten; die trekken zich niets aan van bezitsgrenzen."

Draagvlak is onmisbaar

Renée Pigeaud kijkt verder dan alleen naar het natuur-belang. "Ook in cultuurhistorisch opzicht heeft dit gebied een bijzonder verhaal te vertellen. In 2010 hebben we het voormalige turfvaartje tussen het Brandeveen en de Uffelter Boervaart hersteld en het wandelbeleefpad 'Volg het turfvaartje' geopend. In een natuurgebied is het belangrijk om 'donkergroene' rustzones te hebben, maar ook om ruimte te geven aan beleving en educatie. Een landgoed heeft draagvlak nodig. Het beleefpad is inmiddels een geliefd dorpsommetje, waarmee het niet meer van mij, maar van iedereen is."

Toekomst

Over de toekomst zegt Renée: "We gaan voort met herstel van de hydrologie en natuurlijk bosbeheer, waarbij ruimte is voor mooie overgangen en open plekken. Dat is het beeld dat hier over veertig, vijftig jaar te zien moet zijn. Ik ga het in ieder geval niet verkopen. Hoe langer ik het in beheer heb, hoe meer ik ervan ben gaan houden. Ik hoop het nog lang als goede rentmeester te mogen beheren."

OOTMAANLANDEN

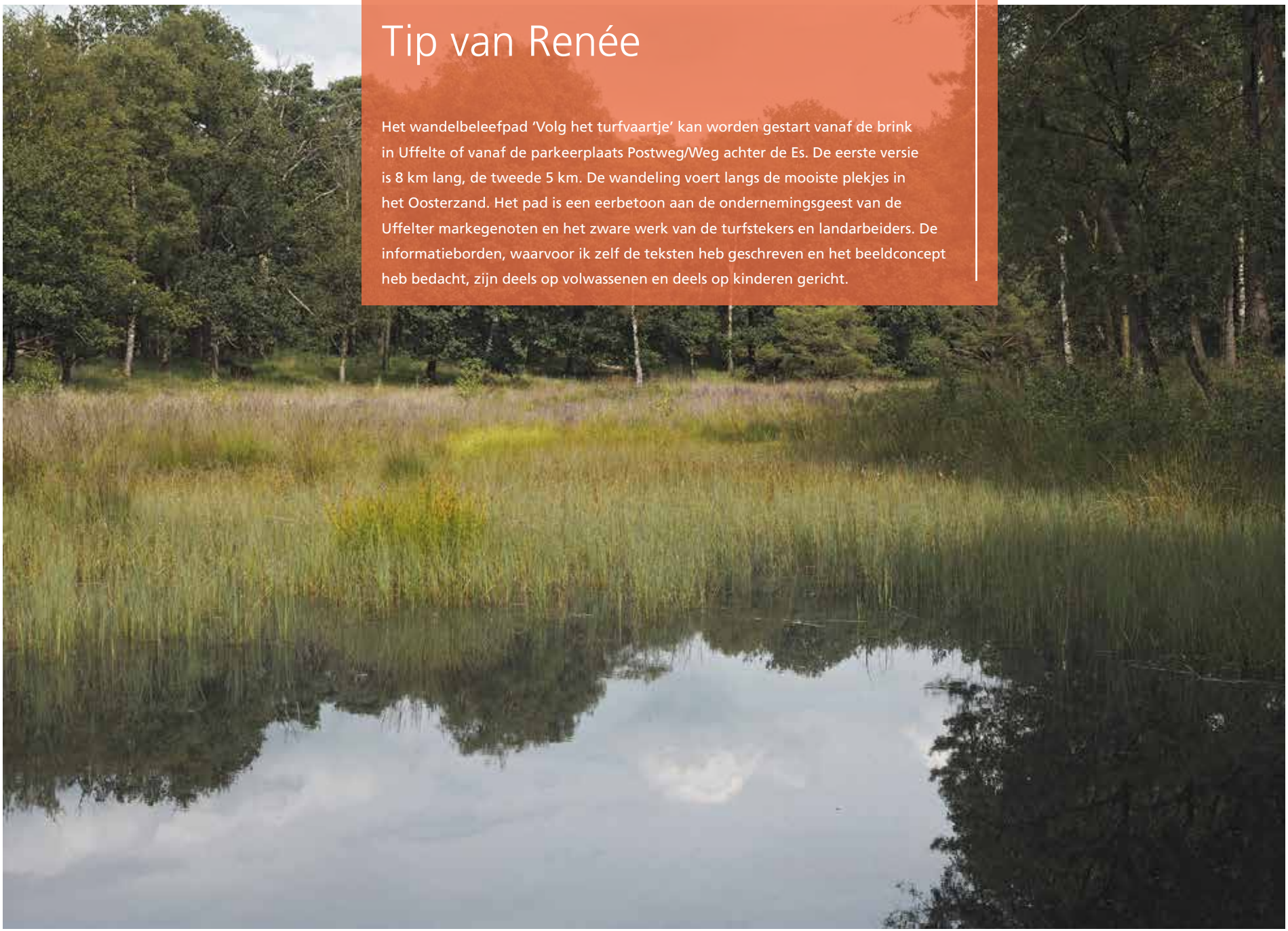

Tip van Renée

Het wandelbeleefpad 'Volg het turfvaartje' kan worden gestart vanaf de brink in Uffelte of vanaf de parkeerplaats Postweg/Weg achter de Es. De eerste versie is 8 km lang, de tweede 5 km. De wandeling voert langs de mooiste plekjes in het Oosterzand. Het pad is een eerbetoon aan de ondernemingsgeest van de Uffelter markegenoten en het zware werk van de turfstekers en landarbeiders. De informatieborden, waarvoor ik zelf de teksten heb geschreven en het beeldconcept heb bedacht, zijn deels op volwassenen en deels op kinderen gericht.

Dwingelder veld

Godfried Vis van Staatsbosbeheer en Ruud Kreetz van Natuurmonumenten op het Dwingelderveld

DE NATUUR VANGT MILIEU- EN KLIMAATPROBLEMEN OP, MAAR HEEFT DAAR WEL HULP BIJ NODIG

GENTIAANBLAUWTJE

Tussen 2008 en 2014 is Natura 2000-gebied Dwingelderveld grootscheeps heringericht. Sindsdien is dit Nationaal Park mooier, groter, stiller en natter. Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten zijn de belangrijkste eigenaren. Zij beheren elk hun eigen deel, maar werken veel samen. Het grote herinrichtingswerk mag dan klaar zijn, volgens Ruud Kreetz van Natuurmonumenten en Godfried Vis van Staatsbosbeheer valt er nog van alles te verbeteren. Bovendien zal beheer altijd nodig blijven, anders is het open heidelandschap snel verdwenen. Zeker in het licht van klimaat- en milieuvraagstukken, zoals extreme droogte, wateroverlast en overmatige stikstofneerslag, is het voor de samenleving zaak om een flinke voorraad natuurgebieden te hebben die tegen een stootje kunnen.

"Toen we in 2018 te maken kregen met een lange droge zomer, hebben we ervaren dat de grote, robuust ingerichte natuurgebieden de schadelijke effecten beter konden opvangen dan de kleinere gebieden. Zij hebben zich sneller hersteld", vertelt Ruud, die sinds 1995 werkzaam is op het Dwingelderveld. "Zo zie je maar weer hoe belangrijk het is om de verschillende opgaven in en rond natuur in samenhang aan te pakken; van waterhuishouding, landbouw en stikstof tot recreatie, beheer en verkeer. Dat het Dwingelderveld als één geheel is aangevlogen, is mede te danken aan de aanwijzing tot Nationaal Park en Natura 2000-gebied. Deze labels, die het Dwingelderveld als hét voorbeeld van Drentse heide terecht draagt, werken als vliegwiel voor een bredere gebiedsbenadering."

Kurkdroog of kletsnat

Als droogte een telkens terugkerende bedreiging is, heeft het dan nog zin om zoveel natte heide in stand te houden? Ruud: "Bepaalde natuurtypen in de heide zullen het inderdaad zwaar krijgen als het droger wordt. Maar het is helemaal niet gezegd dat elke zomer voortaan kurkdroog is; kletsnatte zomers liggen net zo goed in de lijn der verwachting. En ook dan weet robuuste natuur met haar enorme waterbergingscapaciteit de schade te beperken. Bovendien: wat is het alternatief? We moeten rekening houden met verandering en verplaatsing van soorten. Daarvoor heb je grote natuurgebieden nodig met reliëf en geleidelijke overgangen die voor de nodige variatie zorgen."

Godfried Vis: "Voor bezoekers is de natuur een plek om te genieten en tot rust te komen. Die maatschappelijke meerwaarde maakt het Dwingelderveld extra belangrijk. Intensief beheer op basis van een integraal meerjarenplan waarin maatregelen worden afgestemd op natuurbehoud, cultuurhistorie, recreatie en veiligheid, zal altijd nodig zijn om de kwaliteit in stand te houden. Even een tijdje de boel de boel laten of een keer aan een verkeerde knop draaien, kan tot onomkeerbare schade leiden. Voor je het weet staat de markante open vlakte vol met bomen en is de hei verdwenen."

Samen met boeren werken aan een oplossing

Wat staat er nu op het programma voor het Dwingelderveld? Godfried: "Het regionale watersysteem langs de randen van het gebied is nog niet op orde. Bij de Ruiner Aa, Spier-Moraine en Armweide onttrekken diepe landbouwsloten water aan de natuur. Samen met het waterschap en de boeren in het gebied werken we aan een oplossing. Ook boeren hebben er belang bij dat sloten worden gedempt of minder diep worden gemaakt. Hun gronden verdrogen en klinken in. Hier liggen prachtige kansen voor de inrichting van zachte overgangen en agrarisch natuurbeheer."

Zou het beter zijn als de landbouw verdwijnt? "Integendeel", zegt Ruud. "Boeren zijn essentieel voor de instandhouding van dit cultuurlandschap. Maar qua bedrijfsvoering moet het roer wel om. De natuur kan het milieu niet in haar eentje redden. Het majeure probleem van de stikstofdepositie laat zich uitsluitend in de omliggende landbouwgebieden oplossen. Kunstmest en chemische gewasbeschermingsmiddelen kunnen hier echt niet meer. Je kunt het systeem in natuurgebieden wel herstellen, maar het blijven eilanden in een woestijn als in de tussengebieden niets wordt gedaan aan de waterhuishouding en het gebruik van chemische middelen."

ADDER

AARDBEIVLINDER

GRONDSTER

KRAANVOGEL

Natuur en tussengebieden vormen één geheel

Volgens Godfried zijn er meer goede redenen om natuurgebieden en de gebieden daartussen als één geheel te benaderen en te presenteren. "Bekijk Zuidwest-Drenthe eens door de bril van bewoners en bezoekers. Voor wat zij mooi en belangrijk vinden, heb je zowel natuur als de esdorpen met hun boerderijen, essen en voorzieningen nodig. Voor de organisatie van activiteiten wordt nu nog te vaak binnen het natuurgebied gekeken, terwijl er rondom zoveel meer mogelijk is. Door te investeren in de kwaliteit en de bekendheid van de hele regio, kan topnatuur voor veel meer partijen profijt opleveren. Het dorpsommetje in Dwingeloo is daar een prachtig voorbeeld van."

"We moeten in Drenthe goed beseffen dat we een van de weinige provincies zijn waar nog heel veel en kwalitatief goede natuur behouden kan worden", besluit Ruud. "Drenthe is dunbevolkt, scoort hoog in stilte en duisternis en laag in verkeersbewegingen. Als je het probleemoplossende vermogen van natuur als opvanger van CO_2 en waterberger maximaal wilt benutten, is Drenthe dé provincie om dat te doen."

NOORDENVELD

HEEL VEEL EN KWALITATIEF GOEDE NATUUR *

KOLENVEEN

Tip van Ruud

Geniet van de heide. Vanaf de markante, moderne schaapskooi aan de Benderse in Ruinen krijg je zicht op alle kleuren van de heide. Veel Drenten die zich de jaren vijftig herinneren, zullen zeggen: ‘heide is paars met schapen’. Maar elk seizoen op het Dwingelderveld heeft haar eigen kleur: wit veenpluis in het voorjaar, gele composieten in juni, roze dopheide in de zomer en paarse struikheide in het najaar.

Tip van Godfried

In het Dwingelderveld is de grootste en belangrijkste concentratie van kleine hoogveentjes en heidevennen van Nederland te vinden. De kwaliteit van vooral de hoogveentjes is in Nederland ongeëvenaard en vormt een belangrijke reden voor het aanwijzen van het Dwingelderveld tot Natura 2000-gebied. Nieuw onderzoek wijst uit dat kappen niet altijd zinvol is. Zo blijven deze natuurparels duurzaam bewaard. Wandel eens naar het Holtveen vanaf de parkeerplaats Kralo en je weet niet wat je ziet.

HOLTVEEN

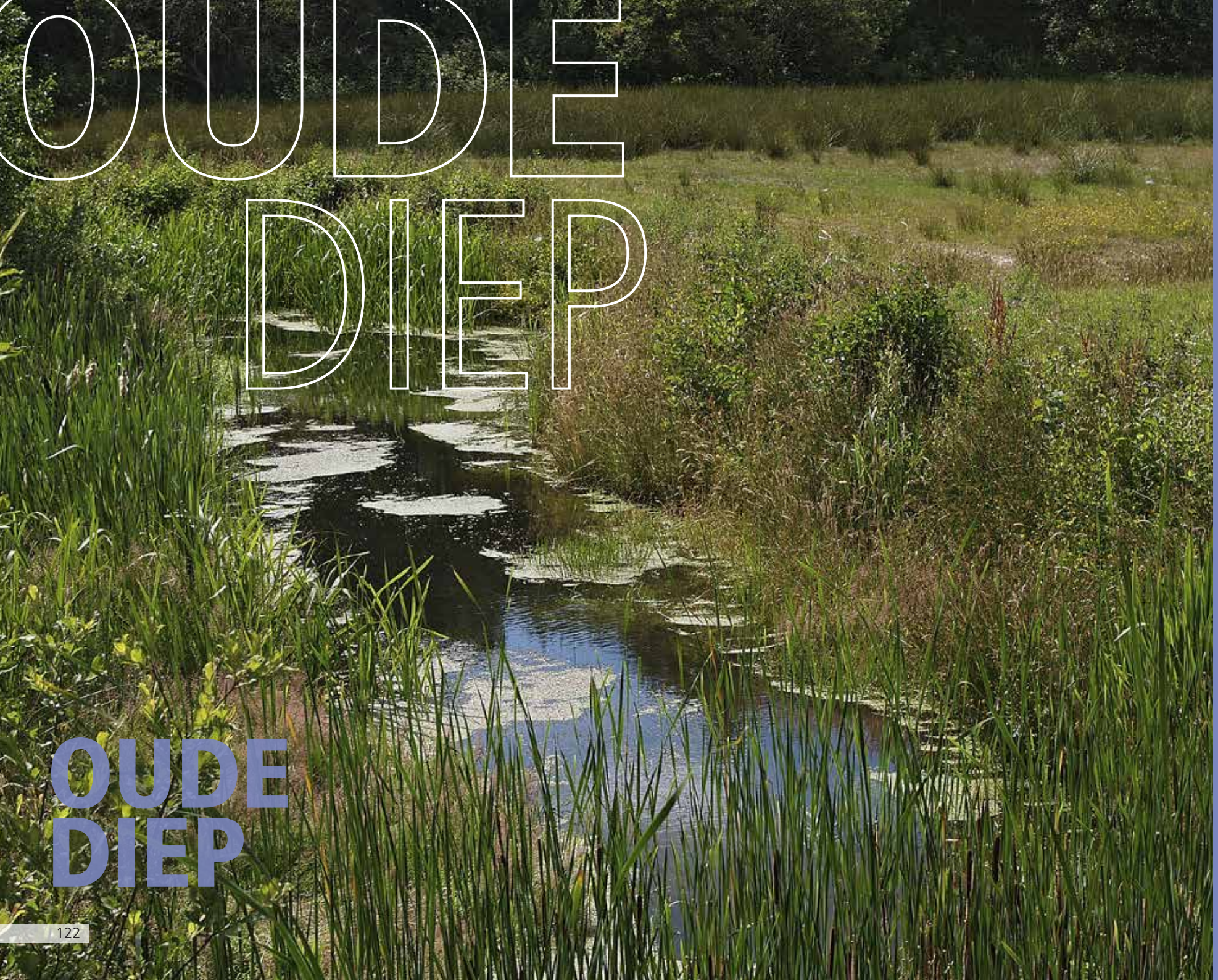

OUDE DIEP

MANTINGER ZAND

NIEUWE KIJK OP OUDE DIEP

RIETORCHIS

OUDE DIEP

Onbekend maakt onbemind. In zekere zin gaat dit op voor het beekdal van het Oude Diep. Waar het dal van de Drentsche Aa internationaal vermaard is, is het Oude Diep maar bij enkele insiders bekend. Toch is dit beekdal beslist de moeite waard.

In 1995 publiceerde Stichting Het Drentse Landschap de studie 'Nieuwe kijk op Oude Diep'. Dit was de opmaat naar natuurherstel waar anno 2019 nog steeds aan wordt gewerkt. Grote delen zoals de Pesserma, een deel van de Zuidmaten en de Olde Kene zijn al heringericht. In de Zuidmaten meandert de beek weer net als vroeger. De natte graslanden zijn veranderd van egaal groene weides in prachtig bloemrijk grasland. De markante oude bosjes en houtwallen herstellen zich gestaag en hebben weer toekomst.

Maar het gebied is nog niet klaar. Dat heeft te maken met het feit dat het Oude Diep een uitgestrekt beekdal is met een bijzonder brongebied. Rond de Natura 2000-gebieden Mantingerbos en Mantingerzand liggen nog problemen die om een oplossing vragen. Die problemen hebben deels met de waterhuishouding en deels met het beheer van oude bossen en heide te maken. Het Mantingerbos is het oudste nog bestaande oerbos van Nederland. Herstel van dit bos heeft hoge prioriteit.

Ook elders langs en in het beekdal zijn gebieden aangewezen waar natuurherstel om de nodige inzet vraagt zoals in de Rode Brand, langs de Verlengde Middenraai en bij de Boerveense Plassen. Door de uitvoering van de maatregelen worden niet alleen de problemen in de Natura 2000-gebieden opgelost, maar zullen grote delen van het beekdal natuurlijk worden, met ruimte voor typisch Drentse landschappen en veel planten en dieren. Vooral de relatie tussen heide en beekdal zal worden versterkt. Juist op dit soort zogenaamde gradiënten is natuur van topklasse te verwachten.

Daarnaast wordt gekeken hoe de landbouwstructuur in het gebied kan worden verbeterd. Boeren krijgen de kans om in begrensd natuurgebied van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) natuurbeheerder te worden, gronden te ruilen of eventueel hun bedrijven te verplaatsen. Daardoor wordt de situatie zowel voor de natuur als voor de landbouwers in het gebied beter. Ook de recreatie krijgt een impuls. Genieten is een van de doelen van het Drentse natuurbeleid en zeker van dit project. Omdat een deel van het dal aan de VAM-berg en afvalverwerker Attero grenst, liggen hier kansen om actieve recreatie in de vrije natuur te bevorderen. Inmiddels is op en rond de berg een fantastisch fietscircuit gerealiseerd. Ook het mountainbike-parcours zal de sportieve fietser letterlijk tot topprestaties uitdagen.

OUDE DIEP

Harald de Graaff van Het Drentse Landschap over het Oude Diep

HERSTEL VAN HET LANDSCHAP VAN VROEGER IS DE OPLOSSING VOOR VRAAGSTUKKEN VAN NU

WATERSPREEUW

Sinds Het Drentse Landschap in 1995 de gebiedsvisie 'Nieuwe kijk op Oude Diep' presenteerde en in 2000 begon met de uitvoering ervan, heeft het beekdal een indrukwekkende metamorfose ondergaan. Veel sporen uit het tijdperk van de grote ruilverkavelingen zijn gewist. De beek stroomt weer zoveel mogelijk door haar vertrouwde kronkelige bedding. Het Oude Diep bewijst dat oude wijn in nieuwe zakken heel positief kan uitpakken. Door het oude cultuurlandschap grotendeels te herstellen, konden verschillende ruimtelijke vraagstukken in één keer worden opgelost.

Harald de Graaff, rayonbeheerder Zuid bij Het Drentse Landschap, wijst op een kaart De Oude Kene aan, het deelgebied dat als derde op de schop is gegaan en een natuurlijke inrichting heeft gekregen. "In dit relatief kleine gebiedje, slechts dertig hectare, worden meerdere doelen gediend. In de eerste plaats vormt het een ecologische verbindingszone binnen het Natuurnetwerk Nederland. Ik sta er versteld van hoeveel soorten planten en dieren hier sinds de herinrichting al zijn neergestreken. Van de naastgelegen snelweg en spoorlijn en de hoogspanningsmasten trekken zij zich niets aan."

HALF MILJOEN

RIETSTEKJES

AANGEPLANT *

Scandinavische wintergast

Vogelaars komen hier speciaal naartoe voor de zwartbuikwaterspreeuw, een zeldzame wintergast uit Scandinavië. Ook lepelaar, ijsvogel en roerdomp hebben het gebied weten te vinden. Op grond van de Kaderrichtlijn Water zijn de leefomstandigheden voor beekvissen verbeterd. Ouderwetse stuwen zijn vervangen door een bed van keien - tevens leuke stapstenen voor wandelaars - zodat winde, bermpje en andere trekkende beekvissen in het voorjaar ongehinderd kunnen zoeken naar een geschikte paaiplaats hogerop in de beek.

Rietplanten zuiveren Hoogeveens afvalwater

Kronkeliger dan in de Oude Kene wordt het Oude Diep niet. Op een gebiedskaart of Google Earth springt het bochtige tracé onmiddellijk in het oog. "Door het meanderpatroon sterk te overdrijven, is de beekloop in dit gebiedje met maar liefst tweeënhalve kilometer verlengd. De Oude Kene fungeert namelijk ook als waterzuivering. Bij de inrichting zijn een half miljoen rietstekjes aangeplant. In het zogeheten helofytenfilter dat zij vormen, wordt de overstort uit aangrenzende Hoogeveense woonwijken gereinigd. Dat water is vervuild met bijvoorbeeld medicijnresten en sporen van rubber en mag niet in de natuur van het beekdal terechtkomen. Daarom stroomt het water eerst door het rietveld. Bacteriën die rond de wortels van de rietplanten leven, zetten de afvalstoffen om in voedingsstoffen voor zichzelf en de plant. Zo komt het water voldoende gezuiverd bij de beek aan; het kan geen schade meer aan de natuur toebrengen. De blauwborst en de rietgors zijn vaste bewoners van het riet.

Waterberging en recreatiegebied

De Oude Kene is omringd door kaden waarbinnen in tijden van langdurige regenval 170.000 m³ water kan worden opgevangen. Bij mooi weer is de Oude Kene een geliefd wandelgebied voor bewoners van Hoogeveen. Met de grond die is afgegraven om het beekdal dieper te maken, heeft Het Drentse Landschap een uitkijkheuvel gemaakt.

Ouderwets hooilandbeheer

"Samen met het waterschap Drents Overijsselse Delta, de gemeente Hoogeveen en de provincie hebben we iets moois tot stand gebracht", vindt Harald. "Ook in de andere deelgebieden is sprake van samenwerking en functiecombinaties. Voor ons als terreinbeheerder is herstel van het cultuurhistorische beekdalland-

HARLEKIJN

REIGERSVEEN

OLDE KENE

OUDE DIEP

schap met soortenrijke vochtige hooilanden het hoofddoel. Bij een historisch landschapsbeeld passen ouderwetse beheerprincipes. In het Oude Diep bootsen we het hooilandbeheer van vroeger na. We maaien in twee fasen: halverwege juni en halverwege juli. Voor de insecten en vlinders laten we tien procent staan. Vlakbij de beek beperken we ons tot maaien en afvoeren, op wat grotere afstand van de beek mag er wat stalmest bij en op sommige percelen vindt beweiding plaats. Door gevarieerd beheer ontstaat een gevarieerde begroeiing. De mooie gradiënten van hoog naar laag in het beekdal en de gevarieerde bodemopbouw dragen daar nog extra aan bij."

Van en voor de streek

Het Drentse Landschap doet het beheer graag samen met boeren in de omgeving. "Boeren horen bij het Drentse cultuurlandschap. Voor veel van onze pachters geldt dat zij voorheen eigenaar waren van de grond. Voor de verkoop hadden we al een goede relatie met ze opgebouwd. Een andere goede buur is het afvalverwerkingsbedrijf Attero in Wijster. In het bezoekerscentrum De Blinkerd op de VAM-berg hebben we samen onze eigen presentatieruimte. Ook voeren we constructief overleg over de mountainbikeroute. Samen voorkomen we dat kwetsbare natuur of bijzondere plekken als een dassenburcht er schade van ondervinden. Bij Het Drentse Landschap zeggen we: 'we zijn van en voor de streek'. Samenwerking met boeren en bedrijven is een van de manieren waarop we daar gestalte aan geven."

Tip van Harald

De wandelroute van Het Drentse Landschap die loopt naar de top van de VAM-berg waar het informatiecentrum 'Blinkerd' is. Bij helder weer heeft men hier een prachtig uitzicht over het Oude Diep en omgeving. Vervolgens loopt de route langs en deels door het beekdal van het Oude Diep die via stapstenen wordt overgestoken. Startpunt: parkeerplaats bij de kiosk aan het VAM-kanaal, aangegeven met borden vanaf de weg Wijster-Drijber.

OUDE DIEP VAM-BERG

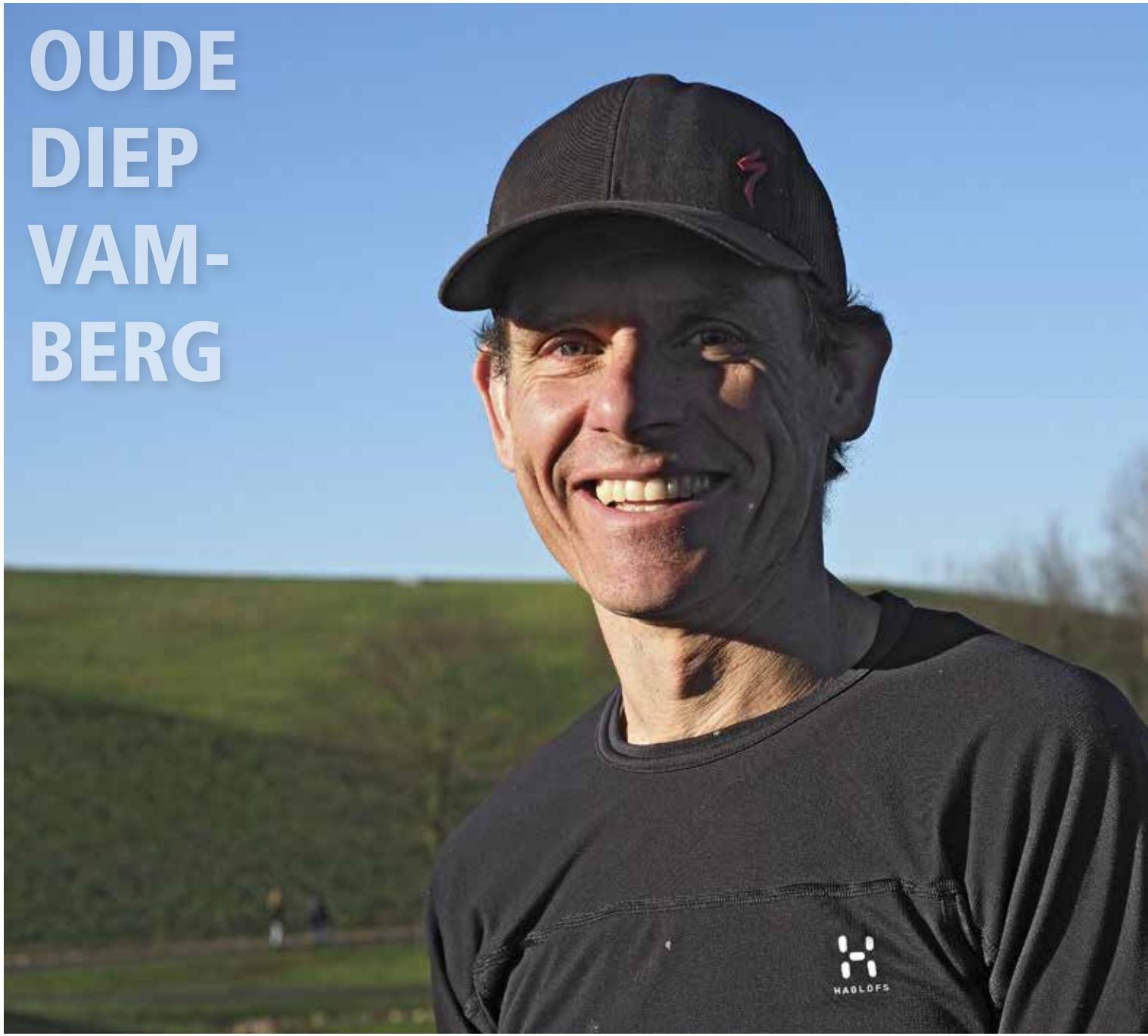

Patrick Jansen over de VAM-berg in natuurgebied Oude Diep

FIETSPARADIJS VAN ICONISCHE KLASSE

Op de flanken van de VAM-berg in Wijster, pal naast het dal van het Oude Diep, is in het voorjaar van 2019 de eerste fase van een uniek mountainbike-parcours gerealiseerd. Het tracé voert van het Philipsbos aan de zuidkant van de berg naar de Blinkerd aan de noordkant. De ambitie van de provincie Drenthe om als fietsprovincie nummer 1 op de kaart te staan, is weer een flinke stap dichterbij gekomen.

Architect van de route is Patrick Jansen. Hij is bosecoloog en professioneel mountainbiker en was al diverse malen Nederlands en wereldkampioen in zijn leeftijdsklasse. Hij heeft zijn eigen adviesbureau Bosmeester voor bosbeheer en het bedrijf Tracks & Trails voor het ontwerp en de inrichting van duurzame mountainbikeroutes en bikeparks. Patrick is razend enthousiast over de VAM-berg. “Het nieuwe parcours omvat de langste vlonder van Nederland, 240 meter dwars door moerasbos, een unieke waterbrug en de klim naar de top. Hierna gaan we aan de slag met de aanleg van een enduro-parcours, het eerste in Nederland. Bij enduro gaat het om een zo snel mogelijke afdaling met hier en daar wat kort klimwerk. De fietsfaciliteiten op de VAM-berg zijn van iconische klasse. Geweldig voor liefhebbers, maar ook zeer geschikt voor internationale wedstrijden.”

Col du VAM
(Altitude 4800 cm +NAP)

MTB
EN NATUUR
ZO GOED MOGELIJK
SAMEN *

Wel de lusten, niet de lasten

Als bosbeheerder spreekt Patrick veel met eigenaren en beheerders van natuurterreinen. "Ik merkte dat er nog veel onbekendheid was over het effect van MTB-routes op andere recreanten en op de natuur. Voor het eerste probleem heb ik methodes bedacht om routes voor MTB, wandelaars, ruiters en fietsers te scheiden. Op oude routes kwamen vooral MTB'ers en wandelaars elkaar tegen, met alle ergernissen van dien. Daarnaast heb ik uitvoerig onderzocht hoe MTB en natuur zo goed mogelijk samen kunnen gaan. Een belangrijke voorwaarde is dat kwetsbare natuur wordt ontzien. Sterker nog, door MTB-paden slim te situeren, voorzien ze in een goede zonering van functies. In donkergroene natuur zul je dus geen MTB'ers aantreffen. Ook de fietsmogelijkheden op de VAM-berg bieden een fantastisch alternatief; dat zorgt voor rust in andere gebieden. De vogels en vlinders in het aangrenzende Oude Diep hebben geen greintje last van de fietsers op de berg."

Wettelijk verplichte natuurtoets

Elke nieuwe recreatieve route in natuurgebieden wordt eerst aan een objectieve natuurtoets onderworpen. De provincie voldoet daarmee aan de eisen die de Wet Natuurbescherming aan projecten in de natuur stelt. Eventuele negatieve effecten op beschermde dieren en planten moeten elders worden gecompenseerd. "Als een bepaalde locatie niet geschikt is, gaan we op zoek naar een betere plek", legt Patrick uit. "Iedereen moet er blij van worden: beheerders, natuurliefhebbers en fietsers. De VAM-berg is zo'n plek."

Tip van Patrick

Probeer het nieuwe MTB-parcours zelf eens uit vanaf de Vamweg aan de zuidkant van de berg.

Mantingerzand en Mantingerbos

Het Mantingerzand is ontstaan door het steken van heideplaggen en begrazing door schapen. Het is een van de mooiste, uit de middeleeuwen daterende stuifzandgebieden in Nederland. Markant zijn de jeneverbesstruwelen, de zure vennen en het oude eikenbos. Waar het uitgestrekte heideveld door ontginning in de eerste helft van de 20e eeuw versnipperd was geraakt, is dankzij de aankoop van tussenliggende landbouwgronden weer een aaneengesloten stuk natuur ontstaan. Tussen de droge en natte heidevelden zijn nu kleine stuifduinen te vinden, evenals soortenrijk grasland. Daar weten de zeldzame kommavlinder, bijen en vlinders goed de weg te vinden naar boerenwormkruid, mannetjesereprijs, hondsviooltje en zandblauwtje. Het Mantingerzand wordt begraasd door schapen en heidekoeien. Op plekken waar bijzondere plantengroei tot ontwikkeling kan komen, wordt op kleine schaal geplagd. Verbetering van de waterhuishouding, gericht op het vasthouden van water in het heidegebied, was een belangrijke inrichtingsmaatregel.
Het Mantingerbos, in de bovenloop van het Oude Diep, is oeroud. Sinds de prehistorie is het bos met zomereiken, hulstbomen, Gelderse roos, Europese vogelkers en typische bodembegroeiing nooit ontgonnen geweest. Het bosgebied ligt als een hoger gelegen eiland in een goed bewaard beekdallandschap met graslanden, wallen en singels. Herstelmaatregelen zijn gericht op natuurlijke ontwikkeling van het bos en op vochtige, bloemrijke hooilanden.

HONDSVIOOLTJE

HEIDEKOEIEN

MANTINGER ZAND

Plaatselijk Belang Nieuw-Balinge en Natuur-monumenten over het Mantingerzand

RONALD POPKEN, ALBERT WIELINK EN KEES WIELINK

HOE NIEUWE NATUUR ZICH VAN TWISTPUNT TOT TROTS VAN HET DORP ONTWIKKELDE

PAAPJE

Natuurmonumenten koesterde al sinds begin jaren negentig de wens om van vier kleine natuurgebieden bij de dorpen Nieuw-Balinge, Balinge, Garminge en Mantinge een groot natuurgebied te maken. De levensvatbaarheid van verschillende kwetsbare soorten, zoals loopkevers en reptielen, zou daarmee verzekerd kunnen worden. In de afgelopen jaren zijn grote delen van de tussenliggende landbouwpercelen verworven en omgevormd tot heide, bos of heischraal grasland. Vertegenwoordigers van de streek hebben in 2015 intensief meegedacht over het Beheerplan Natura 2000. Vrijwilligers uit de dorpen helpen vrijwel wekelijks met zagen, snoeien, rasters zetten, maaien en wandelroutes controleren. En omdat de ijsbaan van Nieuw-Balinge zelfs bij strenge vorst niet bevriest, gaat Natuurmonumenten samen met het dorp op zoek naar een alternatieve locatie.

Zo harmonieus als het er nu aan toe gaat tussen de streek en de terreinbeheerder, zo fel was in 1991 het protest toen Natuurmonumenten het plan voor natuurontwikkeling presenteerde. ‘Goudplevier’ heette dat eerste plan, naar de vogelsoort waarvan het laatste broedpaar in Nederland in 1937 in dit gebied was waargenomen. De achterneven Kees en Albert Wielink, allebei al jaren actief in Plaatselijk Belang ‘De Vooruitgang’ Nieuw-Balinge, herinneren zich het tumult als de dag van gisteren.

Goede landbouwgrond verkwansel je niet

"Het hele dorp kwam in opstand", vertelt Albert. "Waren ze nou helemaal gek geworden bij Natuurmonumenten? Om die boosheid te begrijpen, moeten we terug in de tijd. De ontginning van het gebied rond het Mantingerzand is nauw verbonden met de geschiedenis van Nieuw-Balinge en haar inwoners. Een deel van het ontginningsgebied is in de jaren twintig van de vorige eeuw ontstaan uit de Landarbeiderswet van 1918. De wet bood arme landarbeiders de mogelijkheid om een stukje heide te kopen dat zij, naast hun werk als veenarbeider en boerenknecht, zelf moesten ontginnen. Ze mochten er een huis op bouwen en een moestuintje aanleggen. De indeling in kleine percelen in het Landarbeiderswetgebied is nog altijd herkenbaar in het landschap en sommige boerderijtjes staan er nog. De inmiddels bejaarde landarbeiders en hun kinderen vielen begin jaren negentig dus van hun stoel toen zij hoorden wat Natuurmonumenten van plan was. Al die moeizaam verworven landbouwgrond, met de hand ontgonnen, zou weer heide moeten worden? En zou er dan een hek om het dorp heen moeten om wild buiten de tuin te houden? Dat zou toch de wereld op zijn kop zijn! Goede landbouwgrond verkwansel je niet. Terugkeer van heide zou zelfs niet eens mogelijk zijn, zo geloofden de meesten."

Veel van geleerd

Het dorp en de natuurorganisatie stonden lijnrecht tegenover elkaar. Ronald Popken van Natuurmonumenten, die er destijds niet bij was, maar er wel veel over gehoord en gelezen heeft, vertelt: "Het plan werd van bovenaf aan het dorp opgelegd en dat pakte helemaal verkeerd uit. Het communicatieproces was niet optimaal. Natuurmonumenten heeft hier veel van geleerd. Het tij begon voorzichtig te keren toen Natuurmonumenten het dorp uitnodigde voor een excursie naar het Dwingelderveld. Dorpsbewoners konden met eigen ogen zien dat heideontwikkeling op afgeplagde landbouwgrond wel degelijk mogelijk was. Ook kregen ze uitleg over het hoe en waarom van het hele proces. Afgesproken werd dat het dorp voortaan nauw bij planvorming betrokken zou worden."

Eerst ideeën uit het dorp opgehaald

Samen met het dorp werd bekeken waar natuur terug kon komen, waar rust belangrijk was en waar ruimte was voor recreatie en agrarisch natuurbeheer. In 2011 is in nauw overleg de Natuurvisie geformuleerd. In 2015 moest een Beheerplan Natura 2000 worden geschreven. De provincie Drenthe organiseerde samen met Natuurmonumenten en Dorpsbelangen Nieuw-Balinge eerst een aantal inloopdagen

MANTINGERZAND

MANTINGERZAND

in het dorpshuis. Dorpsbewoners konden op grote gebiedskaarten intekenen wat zij belangrijk en kansrijk vonden. "Het was hartstikke druk", vertelt Kees Wielink. "Wel was onder de boeren weerstand tegen de beperkingen die de natuurontwikkeling voor hen met zich mee zou brengen. Maar op landelijk niveau is toen een Herenakkoord gesloten dat erop neerkwam dat nieuwe natuur geen bedreiging voor de landbouw mocht zijn. Ook werd bepaald dat omwonenden er geen hinder van mochten hebben."

Natuur reageert boven verwachting

De vier 'natuursnippers' die ooit geïsoleerd van elkaar lagen, waren samen 450 hectare groot. Inmiddels is tachtig procent van het inrichtingsplan gerealiseerd en heeft het hele Mantingerzand een omvang van 1200 hectare. "Inventarisaties van flora en fauna laten zien dat de natuur zich sterk ontwikkelt. Boven verwachting", aldus Ronald Popken. "De goudrandloopkever, een belangrijke doelsoort van ons plan, is nu het gebied aan het koloniseren. Struikheide en dopheide zijn terug en veldleeuwerik, kievit, kleine plevier en heideblauwtje kwamen zelfs al toen landbouwgronden nog maar pas afgeplagd waren."

Voor de komende jaren staan nog verschillende grote deelprojecten op de agenda, zoals inrichting van het gebied Middenraai en het voor kwetsbare diersoorten passeerbaar maken van de Hoogeveenseweg, die dwars door het gebied loopt. Ook worden ecologische verbindingen gemaakt tussen het Mantingerzand en de boswachterij Gees en tussen het Mantingerbos en het Oude Diep.

Aandacht voor cultuurhistorie

"Een belangrijk resultaat van de samenwerking tussen het dorp en Natuurmonumenten is dat in het Beheerplan Natura 2000 ruimte is voor behoud en versterking van cultuurhistorische waarden", vertelt Albert Wielink. "Tien jaar geleden hebben Plaatselijk Belang en Natuurmonumenten samen al een plaggenhut gebouwd, precies op de plek waar de eerste plaggenhut van het dorp ooit heeft gestaan. Het Landinrichtingswetgebied wordt een plek voor kleinschalige landbouw met oude graangewassen. Ook voor het voormalige munitiedepot - een erfenis uit de Koude Oorlog die nu als Rijksmonument bij Natuurmonumenten in bezit is - moeten we samen een goed plan ontwikkelen waar het hele dorp enthousiast van wordt. Van schoolmeester Siebering, die van 1930 tot 1967 hoofd van de school was, heeft het dorp het credo 'Doe niets gescheiden wat samen kan' geërfd. Dat credo maken het dorp en Natuurmonumenten nu waar. Er is veel veranderd sinds het protest in 1991. Iedereen is trots op het natuurgebied. Wij hebben de mooiste achtertuin van Drenthe!"

Tip van Albert, Kees en Ronald

Genieten van besloten jeneverbesstruwelen en uitgestrekte heidevelden in één wandeling. Een 9 km lange route biedt een kans om een voor Drenthe karakteristiek heidelandschap te ontdekken. Start vanaf de parkeerplaats aan het einde van de Mantingerweg in Nieuw-Balinge.

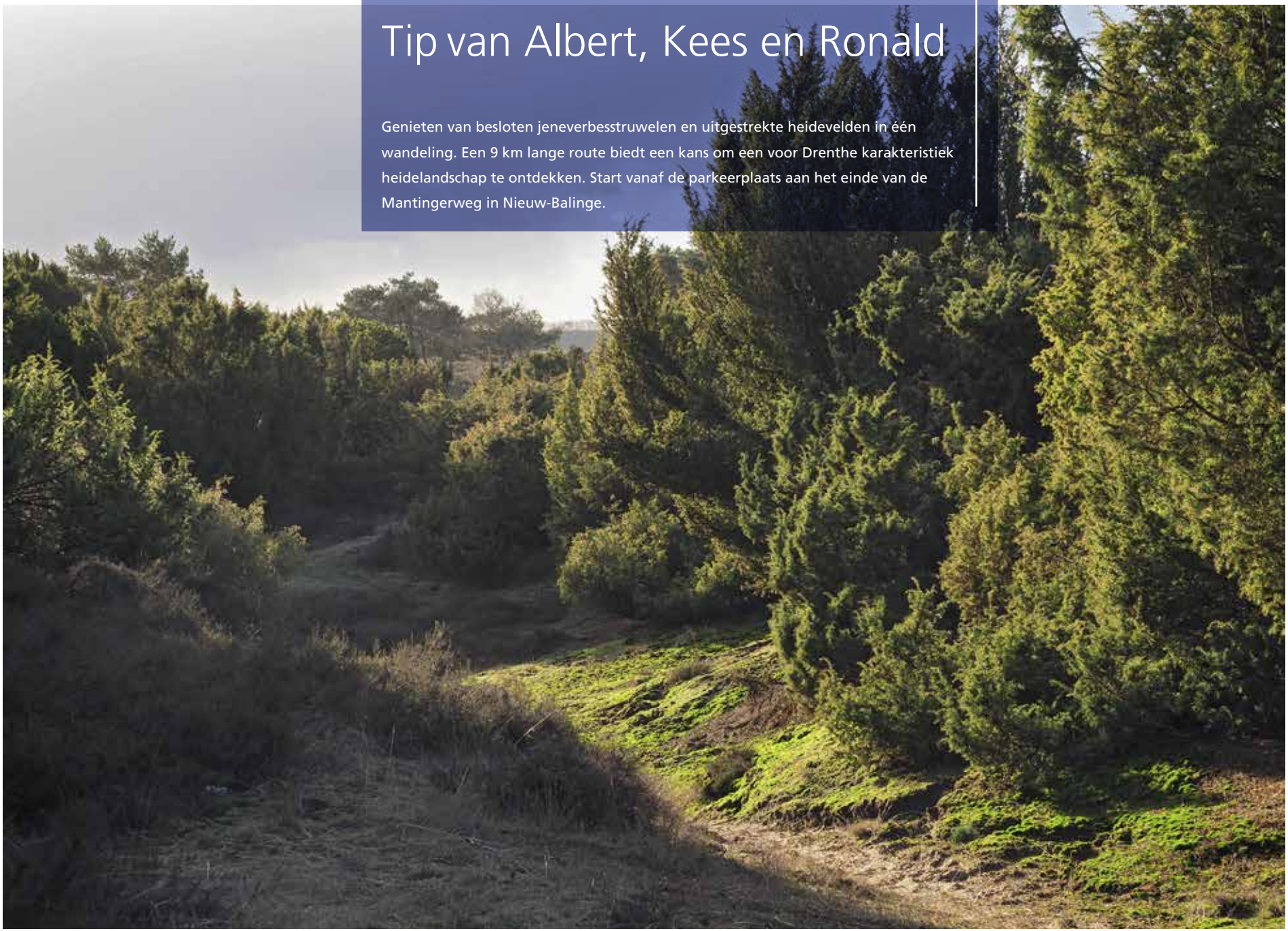

NIEUW DROSTEN DIEP

NIEUW DROSTENDIEP

ZWARTE OOIEVAAR

In deelgebieden van het dal van het Nieuw Drostendiep bij Coevorden hebben de provincie Drenthe en partners samengewerkt aan natuurontwikkeling.

Op dit moment wordt in het stroomgebied gewerkt aan het gecombineerd realiseren van opgaven die horen bij de Kaderrichtlijn Water en het Natuurnetwerk Nederland. Vanuit het bredere perspectief van het beekdal wordt ingezet op het zoveel mogelijk herstellen van de oorspronkelijke waterhuishouding van de bovenloop, van de Huismaten tot aan de Broeklanden. De Broeklanden is tevens aangewezen als waterbergingsgebied. Ook hydrologische knelpunten van de Ooster- en Westermars worden door functiewijziging en herinrichting opgelost.

Functiewijziging maakt het mogelijk dat de beek weer vrij kan meanderen en dat er een hoger waterpeil tot stand komt. Dat zal leiden tot bloemrijke vochtige hooilanden en andere vormen van beekdalnatuur vol planten en dieren.

In het gebied zijn al verschillende onderzoeken uitgevoerd, zoals bodemonderzoeken en een analyse van het landschap en het ecologisch systeem. Ook is onderzoek verricht naar aardkundige waarden en archeologie. De uitkomsten worden gebruikt voor het inrichtingsplan van het gebied. Waterschap Vechtstromen is trekker van het project. Het dal van het Nieuw Drostendiep zal steeds mooier worden en een steeds hogere natuurkwaliteit krijgen. Dat betekent dat ook hier nieuwe kansen liggen om straks optimaal van de Drentse natuur te genieten.

GEVLEKTE RIETORCHIS

DOTTERBLOEMHOOILAND

REEST

GROOTVORSTIN *
VAN DRENTHE'S
STROMEN

REEST

DE REEST BIJ 'T ENDE

BOOMKIKKER

REEST

De 35 kilometer lange Reest op de grens van Drenthe en Overijssel voert water van Drogteropslagen bij Dedemsvaart naar Meppel. De Reest is een van de weinige hoogveenbeken die Nederland rijk is. Het beekdal - ook wel de 'Grootvorstin van Drenthe's stromen' genoemd - is zeer gaaf en heeft een geheel eigen, niet met andere Drentse beekdalen te vergelijken karakter. Het Reestdal is van nationaal belang als groeiplaats van zeldzame moerasplanten zoals de grote pimpernel, Noordse zegge, stijfstruisriet, draadrus en moeraskartelblad. Ook leven er dassen en is er dankzij het ooievaarsbuitenstation De Lokkerij in De Wijk een omvangrijke ooievaarpopulatie. In het Reestdal bevindt zich bovendien de laatste voortplantingsplaats van boomkikkers in Drenthe.

Vooral langs de middenloop is in de loop der eeuwen een bijzonder hoevenlandschap ontstaan: boerderijen - horsten genaamd - werden gesticht op de drogere zandkoppen in het moerasgebied. Het Drentse Landschap en het Landschap Overijssel zetten zich in voor de bescherming en ontwikkeling van dit gebied en dragen zorg voor het beheer van de landgoederen, heideterreinen, bossen, veenputten en graslanden. Dat beheer bestaat uit hooien van de natte graslanden, begrazing van hogere heidegronden door schapen en runderen en verbouw van graan op de zandkoppen.

In het Reestdal voeren het waterschap Drents Overijsselse Delta en gebiedspartners verschillende projecten uit. Daarmee worden drie doelen gediend. Bij hevige regenval moet de beek veel meer water vasthouden om wateroverlast in Meppel te voorkomen. Het waterpeil moet omhoog om verdroging van natuurgebieden tegen te gaan; slechts een klein deel van het oorspronkelijke afvoergebied van de Reest watert namelijk nog daadwerkelijk op de Reest af. In combinatie met de breedte van het dal zorgt dat in de zomer voor verdroging. Maatregelen zijn er nu op gericht om het grond- en oppervlaktewater op basis van natuurlijk peilbeheer op natuurfuncties af te stemmen. Daarbij wordt rekening gehouden met de aanwezige landbouw. Ook worden vispassages aangelegd.

ZILVEREN MAAN

Oud-dijkgraaf Marga Kool over de Reest

EEN BLAUWE BLOEDSOMLOOP IN EEN LIJF VAN GROEN, GEEL EN BRONS

WULP

Vroeger kregen paarden plankjes onder hun hoeven gespijkerd om te voorkomen dat zij bij het bewerken van de graslandjes rond de Reest in de zompige grond wegzakten. En toen Marga Kool nog een kind was en dagelijks door de Reestlanden naar school fietste, zag ze de grutto's, kievieten en wulpen boven de bloemrijke weides over elkaar buitelen. Het was maar enkele decennia later dat over diezelfde gronden zware trekkers reden. Zonder weg te zakken. Dankzij kunstmatige verlaging van het waterpeil was het beekdal steeds verder verdroogd geraakt. Boer en natuur stonden niet langer naast, maar tegenover elkaar. Als gedeputeerde Milieu en Cultuur bij de provincie Drenthe in de jaren negentig en vervolgens tot eind 2015 als dijkgraaf van het waterschap Reest en Wieden (tegenwoordig Drents Overijsselse Delta) heeft Marga zich hartstochtelijk en met succes voor verzoening ingezet.

"Het was in de jaren dat ik bij de provincie werkte dat natuur weer hoger op de bestuurlijke agenda kwam te staan. We wilden weten wat de meest waardevolle gronden waren die onze steun het hardst nodig hadden. Dat bleken de beekdalen te zijn. De natuur had het daar zwaar te verduren onder landbouwkundig gebruik. Het aantal kwelafhankelijke soorten was in een schrikbarend hoog tempo afgenomen en het water was vervuild."

Water-op-Maat

"Tegen de tijd dat ik de overstap naar het waterschap maakte, was voor iedereen duidelijk dat beekdalen bij uitstek de plek waren voor een samenhangende aanpak van de grote nationale en Europese natuur- en wateropgaven: waterveiligheid, Kaderrichtlijn Water, Natura 2000 en Ecologische Hoofdstructuur, het huidige Natuurnetwerk Nederland. Door de beekdalen op basis van hermeandering en vernatting hun oorspronkelijke waterbergende functie terug te geven, ontstond tegelijk ruimte voor natuur- en landschapsherstel. Rond de Reest bundelden provincies, gemeenten, waterschap, terreinbeheerders, recreatiesector en landbouw hun krachten in het project Samen over de Reest en het Water-op-Maat-project Reestdal. We waren het eens over de wijze waarop de waterhuishouding het best op de verschillende gebiedsfuncties kon worden afgestemd. En met elkaar waren we in staat om met minder geld meer tot stand te brengen."

Landbouwlobby: kink in de kabel

Maar toen kwam er een kink in de kabel. De harmonie die na intensief onderhandelen in het Reestdal was ontstaan, werd met de drastische bezuiniging op natuur door staatssecretaris Bleker ineens flink aan het wankelen gebracht. "In Overijssel kwam een krachtige landbouwlobby op gang, met als gevolg dat aan de Overijsselse kant van de Reest veel natuurhectares weer werden geschrapt. De provincie Drenthe hield de rug recht. Zo kregen we te maken met de wonderlijke situatie dat op beide oevers voor een verschillende aanpak werd gekozen."

'Ik ben de beek'

Niet alleen Marga's bestuurdershart, maar ook haar schrijvershart (zij is een bekende Drentse schrijver en dichter) kwam in opstand tegen deze onmogelijke spagaat. In haar functie van voorzitter van het Bestuurlijk Overleg Reestdal hield ze voor Provinciale Staten van Overijssel een speech waarin ze de Reest een stem gaf. "Ik ben een beek, een blauwe bloedsomloop in een lijf van groen, geel en brons. Toeristen kijken hun ogen uit op mij. Ik ben top, ik ben een parel." En dan vervolgt ze: "Maar ik voel me niet goed, ben ziek op vele plaatsen. Ik voel me verscheurd. Mijn huid is uitgedroogd." Samengevat besluit ze: "Iedereen houdt van mij. Toch merk ik het niet. Ik kan voor alles en iedereen veel betekenen. Maar als je van iedereen bent, lijkt het of je van niemand bent."

Compromis

Uiteindelijk waren de Overijsselse partijen bereid tot een compromis. De provincie stelde alsnog 82 hectare voor de Ecologische Hoofdstructuur beschikbaar. "Een belangrijk instrument daarbij was kavelruil. Voor de natuur kon behoorlijk wat worden gered, bovendien zodanig dat ook de landbouw er beter van werd. Boeren ruilden de lagere, drassige gronden in voor hogere. Natuurontwikkeling hoefde niet te worden gestaakt, maar kon in uitgeklede vorm worden voortgezet in de boven- en middenloop."

Watergeld voor veiligheid en natuur

Nog mooier werd het toen de Reest als Icoonproject werd aangewezen. In 2013 stelde het kabinet Icoongelden aan de provincies ter beschikking om de afronding van het Natuurnetwerk Nederland te versnellen. "Inrichtingsmaatregelen die eerder waren geschrapt, konden nu toch weer doorgang vinden. Wij wisten extra subsidiegelden aan het Icoongeld toe te voegen en ook vanuit het waterschap hebben we een half miljoen extra bijgelegd. Dat deden we door landbouwgronden die we toch al voor waterberging moesten aankopen rond de Reest te zoeken. Met het geld van de burger konden we dan twee doelen in één keer bedienen: veiligheid en natuur. Ook vistrappen, natuurvriendelijke oevers en verondiepingen hebben we met watergeld kunnen bekostigen. Heel trots ben ik op de knijpstuwen die onze eigen medewerkers hebben ontwikkeld en die inmiddels overal in het land worden toegepast. Deze stuwen zorgen uit zichzelf, dus zonder handmatige bediening, voor een gedoseerde en langzame waterafvoer."

Otter en zilveren maanvlinder

Is het effect al waar te nemen? "Ja, dankzij de goede verbinding vanuit Overijssel en het schone water zwemt de otter weer in de Reest. Dotterbloem en diverse zeggen zijn terug en van natuurkenners hoor ik juichende verhalen over de vlinder zilveren maan. Maar niet alleen de natuur reageert enthousiast; ook recreatieondernemers, bezoekers en gebiedsbewoners doen dat. Voor de toekomst hoop ik dat de benedenloop in het Overijsselse deel net als in Drenthe de functie krijgt die past bij de aard van de beek. Nu is het waterpeil daar nog afgestemd op landbouw. Ook hoop ik dat de hogere flanken, die je voor kwel en authentieke soorten net zo goed nodig hebt als de lagere gronden, nog eens voor natuur beschikbaar komen."

DICKNINGE

De lucht boven het groene land
de wei waarin twee ooievaars
- wij zijn van adel en van God -
hoogbenig op processie gaan
De tortelduif groet hen bedeesd
de grutto's lachen zich kapot
en onverstoorbaar stroomt de Reest

De beek trekt bochten door het gras
langs het hoge huis dat klooster was
de laan, het bos, de oude muur
de duiventil, een boerenschuur
Wij zijn twee stille wandelaars
Ik zeg: ik wil ons nooit meer kwijt
Je knikt, en zacht verglijdt de tijd

Marga Kool

REE

TIP VAN MARGA

Voor wandelaars is Loop van de Reest een aanrader. De wandeling is 100 kilometer lang en voert door het landschap en langs de dorpen in het Reestdal. Onderweg zijn volop B&B's, restaurants, terrasjes (mijn persoonlijke favoriet: het meer dan 100 jaar oude café-restaurant Poortman in Veeningen) en galeries te vinden. Voor meer leuke ideeën en wetenswaardigheden verwijs ik naar www.vakantieinhetreestdal.nl.

BARGER VEEN

BARGERVEEN

AARDBEIVLINDER

KRAANVOGELS

Het hoogveengebied Bargerveen geniet al sinds 1978 een beschermde status als Staatsnatuurmonument. In 2013 is deze status opgegaan in de aanwijzing tot Natura 2000-gebied. Rondom het gebied liggen wat dorpen, maar het overgrote deel van het gebied wordt omgeven door landbouwgronden. Bij normaal landbouwkundig gebruik zorgen deze gronden voor verdroging in de veenbasis, waardoor de kans op scheuren reëel is.

Lek raken van de veendammen en dus van de veenbasis is funest voor het nog levende hoogveen in het Bargerveen en de te behalen doelen van het beheerplan Natura 2000. De noodzaak om maatregelen te treffen, is erg groot. Daarom zijn bufferzones aangelegd op voormalige landbouwgronden, die tegendruk moeten geven aan het water onder de veenbasis.

Het Bargerveen vraagt om een samenhangende aanpak waarbij het totale natuursysteem centraal staat. Meerdere doelen, zoals natuurbeheer en recreatie, worden gerealiseerd en andere functies rond het Bargerveen, zoals wonen en landbouw, mogen geen schade lijden. Met de hydrologische randvoorwaarden als vertrekpunt werken alle partners samen aan versterking van alle gebiedsfuncties.

De afgelopen jaren is er al veel gedaan om het om het Bargerveen robuuster te maken. Zo is met Icoongelden een flinke injectie gegeven aan natuurbescherming en -ontwikkeling. Ondertussen is Staatsbosbeheer met geld uit het Programma Aanpak Stikstof druk doende met herstelbeheer om schadelijke effecten van stikstofneerslag te minimaliseren.

Een deel van het natuurbeheer wordt uitgevoerd door schapen en runderen uit de prachtige stal in Weiteveen; de grootste stal van Nederland. Fietsers en wandelaars hebben volop mogelijkheden om van de natuur te genieten, ook aan de Duitse kant van het Natuurpark Veenland. In steeds bredere kring wordt erkend dat het Bargerveen een van de belangrijkste hoogveengebieden van Europa is.

ADDERTONG

VEENLANDEXPRES

Schaapherder Luuc Bos in Bargerveen

EEN SCHITTEREND, MAAR HARD LANDSCHAP

In 1997 nam Luuc Bos de Bargerveense schaapskudde van Staatsbosbeheer over. Net als negen andere gescheperde kuddes in Drenthe ontvangt deze kudde jaarlijks een provinciale vergoeding. Twintig jaar geleden had Luuc driehonderd schapen onder zijn hoede. Tegenwoordig staat de teller al bijna op duizend. Het werkgebied is in de loop der jaren groter geworden. En dankzij de vernatting is het Bargerveen 's winters te kwetsbaar geworden voor begrazing. Daarom moeten de schapen in een korter tijdsbestek meer meters - of beter: hectares - maken.

In september 2018 opende koning Willem-Alexander het gloednieuwe onderkomen van de schaapskudde. Het hoofdzakelijk uit hout opgetrokken bouwwerk aan de rand van het dorp Weiteveen heeft een indrukwekkende omvang. Met een capaciteit van duizend schapen en honderd runderen is dit het grootste natuurbeheercomplex van Nederland. In het complex is ook het restaurant 'Bij Wollegras' te vinden, met een prachtig uitzichtplatform op het dak. Bezoekers krijgen informatie over het Bargerveen en het beheer dat nodig is om het hoogveen duurzaam te behouden.

OEROUDE PRINCIPE VAN DE POTSTAL *

's Nachts op stal

Nieuwbouw was nodig om de hoeveelheid meststoffen die in het Bargerveen terechtkomt tot het uiterste te beperken. Daartoe is het van belang dat de dieren 's nachts in de stal verblijven en niet in het veld. "Verschraling is een belangrijke voorwaarde voor de aangroei van veen", legt Luuc uit. "Andere plantensoorten moeten geen kans krijgen om de veenmoskussens in de schaduw te zetten en te verdringen. De schapen wachten uiteraard niet met poepen tot ze terug zijn in de kooi. Maar in ruste laten ze beduidend meer vallen dan wanneer ze aan het werk zijn. Door ze 's avonds binnen te houden, komt er misschien wel driekwart minder mest in het veld terecht. We passen hier het oeroude principe van de potstal toe. De mest wordt opgepot en om de zoveel tijd bedekt met grasmaaisel van Staatsbosbeheer. Het vee komt telkens een stukje hoger in de stal te staan. De aangestampte, gerijpte mest gebruiken we als bemesting voor graslanden en dit jaar gaan we van start met wat kleinschalige akkerbouw voor de teelt van granen en andere gewassen. Die kunnen we vervolgens weer als veevoer gebruiken. Een echte kringloop dus."

Pijpenstrootje en zachte berk

Begrazing is een belangrijk onderdeel van het Natura 2000-beheerplan Bargerveen. Met alleen hydrologische maatregelen zal het gewenste resultaat niet worden bereikt. "Vooral het pijpenstrootje en de zachte berk zijn de grote vijanden van hoogveenherstel. In de drogere delen van het gebied is de inzet van runderen heel effectief. Zij slaan hun tong om een complete pol heen en trekken hem in een keer uit de grond. Als de strootjes weer uitgroeien, zorgen de schapen dat ze kort blijven. Bij wijze van proef hebben we een deel van het gebied eens een jaar onbegraasd gelaten. Een ware explosie van berk en pijpenstrootje was het gevolg. Het heeft ons drie jaar gekost om de achterstand in te lopen."

Schapen krijgen het niet cadeau

"Het Bargerveen is schitterend. Dit is het meest bijzondere hoogveenlandschap dat ik ooit heb gezien", zegt Luuc. "De schapen denken daar soms anders over. Voor hen kan het gebied heel hard zijn, ze krijgen het hier beslist niet cadeau. Verspreid over het gebied liggen oude, dichtgegroeide veenputten waar zij in kunnen stappen. En op de steil afgestoken wanden in het oude ontginningslandschap ligt een vette laag veenprut. Schapen die hier al langer rondlopen, kennen die plekken, maar nieuwe schapen moet ik er regelmatig met een vanghaak weer uittrekken."

Oud cultuurlandschap

Niet alleen het kletsnatte hoogveen, maar ook de bloemrijke graslanden op onontgonnen veen worden door de kudde onder handen genomen. "Door deze bovenveengraslanden vanaf oktober te begrazen en te bemesten, dragen we bij aan herstel van bijzondere natuurwaarden", legt Luuc uit. "Dit oude cultuurlandschap geniet een speciale status; qua flora en fauna is het met niets in Europa te vergelijken. De uiterst zeldzame aardbeivlinder en welriekende nachtorchis kom je hier nog in grote aantallen tegen. En dat niet alleen; het is er ook erg mooi. De ontginningsgeschiedenis is nog prachtig leesbaar in het landschap."

Zeldzame soorten keren terug

Luuc juicht de transformatie van het Bargerveen zeer toe. Als lid van de Grondcommissie Schoonebeek en als overlegpartner van beheerder Staatsbosbeheer is hij actief bij de ontwikkeling betrokken. Ook zat hij vijftien jaar in het bestuur van het waterschap Velt en Vecht, tegenwoordig Vechtstromen. Ziet hij veranderingen in het Bargerveen? "Jazeker. In het middengebied, waar de waterstand nu behoorlijk stabiel is, breidt het veenmos zich gestaag uit. Ook zijn hier al bijna driehonderd vogelsoorten waargenomen. Ondanks dat het gebied is aangewezen als speciale beschermingszone voor vogels, zie je toch dat sommige soorten het door de kap van bomen en struiken moeilijk beginnen te krijgen. Het komt er nu op aan een goede balans te vinden tussen hoogveenherstel en vogelbescherming. De randen van bufferzones zijn heel geschikt om mooie plekken voor vogels te maken."

Begrazing zal altijd nodig blijven

En wat als de waterstand overal in het Bargerveen stabiel is, zit het werk van de kudde er dan op? "Nee, dan zijn er nog steeds veel aangrenzende gebieden die natuurlijk begraasd moeten worden. Maar we zullen uiteindelijk wel wat moeten krimpen. Door constant de stand van zaken in het gebied te beoordelen, kunnen we de intensiteit van de begrazing en de omvang van de kudde flexibel aanpassen aan wat nodig is en wat kan."

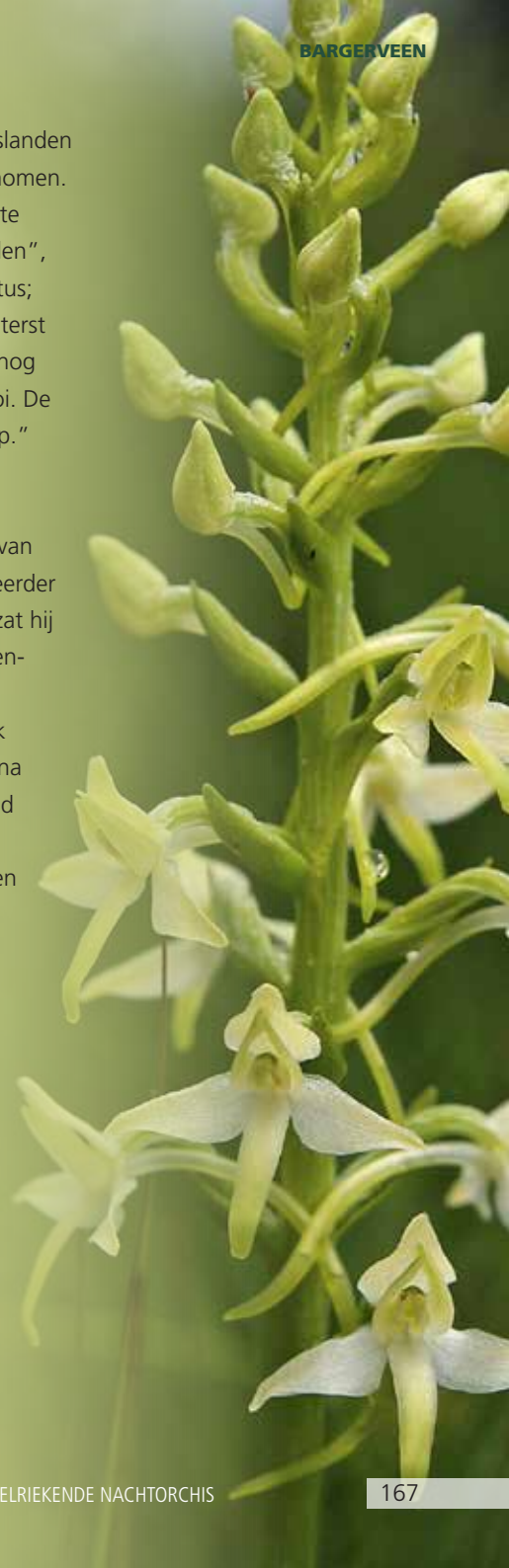

SCHAAPSKOOI BARGERVEEN

TIP VAN LUUC

Vanaf de schaapskooi in Weiteveen starten verschillende wandel- en fietspaden van Staatsbosbeheer. Via knooppunten kun je je eigen route bepalen. Ook leuk zijn de begeleide excursies die het Veenloopcentrum en Staatsbosbeheer aanbieden. Dan ga je naar plekken in de kern van het Bargerveen waar je anders niet mag komen. En kom gerust op bezoek bij de kooi.

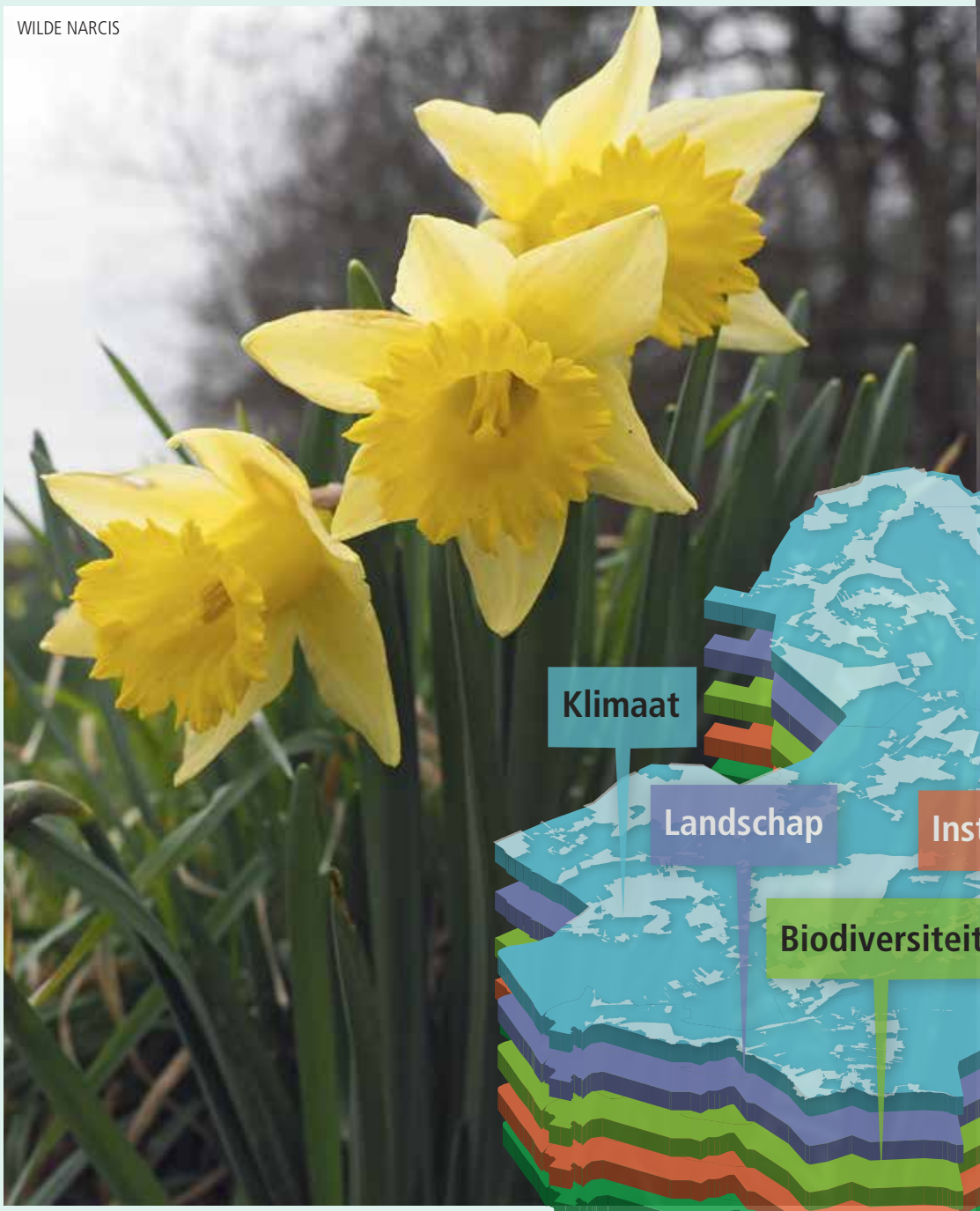

WILDE NARCIS

HEIKIKKER

THEMA'S

NATUURNETWERK NEDERLAND

NATURA 2000

NATUURONTWIKKELING

PARTICULIER NATUURBEHEER

WERKEN AAN WATER

NATUURNETWERK NEDERLAND

TURELUUR

NATUURNETWERK NEDERLAND

HOLTVEEN

ZWANEMEERBOS

Natuur is overal, van de voor- en achtertuin tot in de grote nationale parken. Planten en dieren van heide, veen, beekdal of bos stellen andere eisen aan hun leefgebied dan soorten van akkers en tuinen. Natuurgebieden functioneren altijd in samenhang met hun directe omgeving en natuurgebieden die in de buurt liggen. Wisselwerking is van vitaal belang voor de toekomst van de natuur.

Om die reden heeft het Rijk in 1990 een netwerk van bestaande en nog te ontwikkelen natuurgebieden op de kaart aangewezen. Dat netwerk - dat als groene ruggengraat van Nederland bedoeld was om verdere achteruitgang van natuur tegen te gaan - kreeg de naam Ecologische Hoofdstructuur. Inmiddels is het omgedoopt tot Natuurnetwerk Nederland.

De provincie Drenthe, het Rijk, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Het Drentse Landschap zijn al sinds 1970 bezig met allerlei vormen van natuurontwikkeling in de provincie. Zij maken natuurgebieden groter en robuuster en tussen de natuurgebieden richten zij verbindingen over land en water in, zodat planten- en diersoorten zich ongestoord kunnen verplaatsen en verspreiden. Drenthe heeft altijd consequent vastgehouden aan de in 1970 ingeslagen weg. Dat heeft meerdere, deels internationaal bekende natuurgebieden opgeleverd, zoals Bargerveen, Dwingelderveld en Drents-Friese Wold. Ook is de Drentse aanpak beloond met de komst van bijzondere soorten.

Natuur heeft belang bij rust

De wereld verandert, maar natuur is gebaat bij stabiliteit en relatieve rust in het hele systeem van planten en dieren en hun relatie met elkaar en hun leefomgeving. Natuur is flexibel, maar heeft veel tijd nodig om zich aan te passen. Plotselinge veranderingen, bijvoorbeeld in de waterhuishouding, kunnen fataal zijn. Daarom is het belangrijk dat natuurgebieden voldoende groot en robuust zijn. Dan leidt beïnvloeding door recreatie, landbouw, langdurige droogte of langdurige regenval niet tot grote aantastingen en verlies van soorten.

Meebewegen met veranderingen

Het Natuurnetwerk Nederland staat niet op zichzelf. Inmiddels wordt ook gewerkt aan een Europees natuurnetwerk: Natura 2000. Het is van groot belang dat planten- en diersoorten zich binnen dit netwerk kunnen verspreiden en dat natuurgebieden geen streng geïsoleerde groene oases zijn, maar onderdeel van een levend netwerk. Drenthe mag dan relatief grote natuurgebieden hebben; het valt niet uit te sluiten dat soorten als het veenbesblauwtje of de tapuit het moeilijk krijgen of zelfs uitsterven. Soorten moeten zich daarom kunnen verplaatsen binnen een natuurgebied of van het ene naar het andere natuurgebied. Door de klimaatverandering groeit voor planten en dieren de noodzaak om stap voor stap met hun klimaatzone te kunnen meebewegen. Als het Europese natuurnetwerk goed functioneert, kan de Drentse natuur zoiets ingrijpends als de klimaatverandering prima opvangen.

HOLTINGERVELD

NATURA 2000

REE

DROUWENERZAND

Europese topnatuur om trots op te zijn

DWINGELDERVELD

De natuur in Europa staat al tientallen jaren onder druk. De Europese Unie heeft in de vorige eeuw het initiatief genomen om alle belangrijke natuurgebieden op te nemen in een samenhangend netwerk. Dat netwerk heet Natura 2000 en is geïnspireerd op het door Nederland ontwikkelde Natuurnetwerk Nederland, voorheen de Ecologische Hoofdstructuur.

Het Natura 2000-netwerk is gefundeerd op twee pijlers: de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. De eerste richtlijn richt zich op de bescherming van bedreigde vogelsoorten en hun leefgebieden, de tweede op het beschermen van specifieke typen natuur en de daarbij horende planten en diersoorten. De via Natura 2000 beschermde natuur is van grote biologische, esthetische en economische waarde. Met andere woorden: die Europese natuur is enorm mooi, rijk aan planten en dieren en ook nog eens een bron van inkomsten voor veel mensen.

Hoogveen, oerbos en heide

In de hele Europese Unie zijn inmiddels Natura 2000-gebieden aangewezen. In sommige landen, zoals Slovenië, beslaan ze samen meer dan 35 procent. In Nederland heeft het Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij zo'n 13 procent van het land aangewezen. Water maakt daar een groot deel van uit; denk aan de Waddenzee. De grote natuurkwaliteit van Drenthe is de reden dat hier veertien gebieden zijn aangewezen, gezamenlijk iets meer dan 8 procent van de provincie. Samen vormen ze een rijk palet aan landschappen. Vooral heidegebieden hebben in deze heideprovincie het stempel Natura 2000 gekregen. Dwingelderveld, Drouwenerzand en Holtingerveld zijn de belangrijkste voorbeelden. Maar ook het oudste bos van Nederland, het Mantingerbos, is aangewezen, net als het Norgerholt. In het noorden hebben twee moerasgebieden het label Natura 2000 gekregen: het Leekstermeergebied - onderdeel van De Onlanden - en het Zuidlaardermeergebied. Drie van de belangrijkste hoogveengebieden van West-Europa zijn eveneens aangewezen: Witterveld, Fochteloërveen en het fameuze Bargerveen. Via de aanwijzing worden ook specifieke soorten beschermd, zoals geoorde fuut, zwarte specht en kamsalamander.

Herstel van typisch Drentse natuur

De natuur in Natura 2000-gebieden is goed beschermd. Per gebied zijn

LELIETJE-VAN-DALEN

beheerplannen opgesteld waarin precies staat beschreven wat er moet gebeuren om de zogenaamde instandhoudingsdoelen te halen. Daarbij gaat het er vooral om de kwaliteit van de natuur niet verder te laten verslechteren. In veel gevallen wordt op de langere termijn een aanzienlijke kwaliteitsverbetering nagestreefd. In de beheerplannen staan allerhande maatregelen beschreven, bijvoorbeeld maaien en afvoeren, begrazen en herstel van de waterhuishouding.
Soms is eerst onderzoek nodig. Zo onderzoekt de provincie manieren om typisch Drentse natuur zoals jeneverbesstruwelen en stuifzanden te herstellen.

ZILVEREN MAAN

Van alle natuurtypen behoort heischraal grasland landelijk tot de meest bedreigde landschappen. De beste voorbeelden komen in Drenthe voor, bijvoorbeeld in het Holtingerveld. Hier en in andere Natura 2000-gebieden liggen kansen om de natuurkwaliteit te verbeteren en om nieuwe heischrale graslanden te ontwikkelen. Dat is goed nieuws voor tal van bedreigde soorten als welriekende nachtorchis, valkruid en knollathyrus. Het Programma Aanpak Stikstof is een instrument om de effecten van de neerslag van het verzurende stikstof te verzachten (zie pagina 202).

Niet op slot

Natura 2000 is onderdeel van de Wet Natuurbescherming. Uitgangspunt is steeds het realiseren van ecologische doelen met respect voor en in balans met wat particulieren en ondernemers willen. Daarom wordt regelmatig overleg gevoerd met betrokken partijen, zoals beheerders, gebruikers, omwonenden, gemeenten, natuurorganisaties en waterschappen. Samen geven ze invulling aan bescherming, gebruik en genieten. Activiteiten die de natuur in deze gebieden kunnen aantasten, zijn onderhevig aan een vergunningenstelsel. Alleen activiteiten die geen noemenswaardige schade toebrengen, zijn toegestaan. De provincie is verantwoordelijk voor het wel en wee van de Natura 2000-gebieden. Zij ziet toe op het beheer en verzorgt het vergunningenstelsel. Regelgeving betekent niet dat de gebieden op slot zitten. Integendeel, met inachtneming van de regels kunnen bezoekers volop genieten van de Europese topnatuur die in Drenthe in maar liefst veertien gebieden te vinden is.

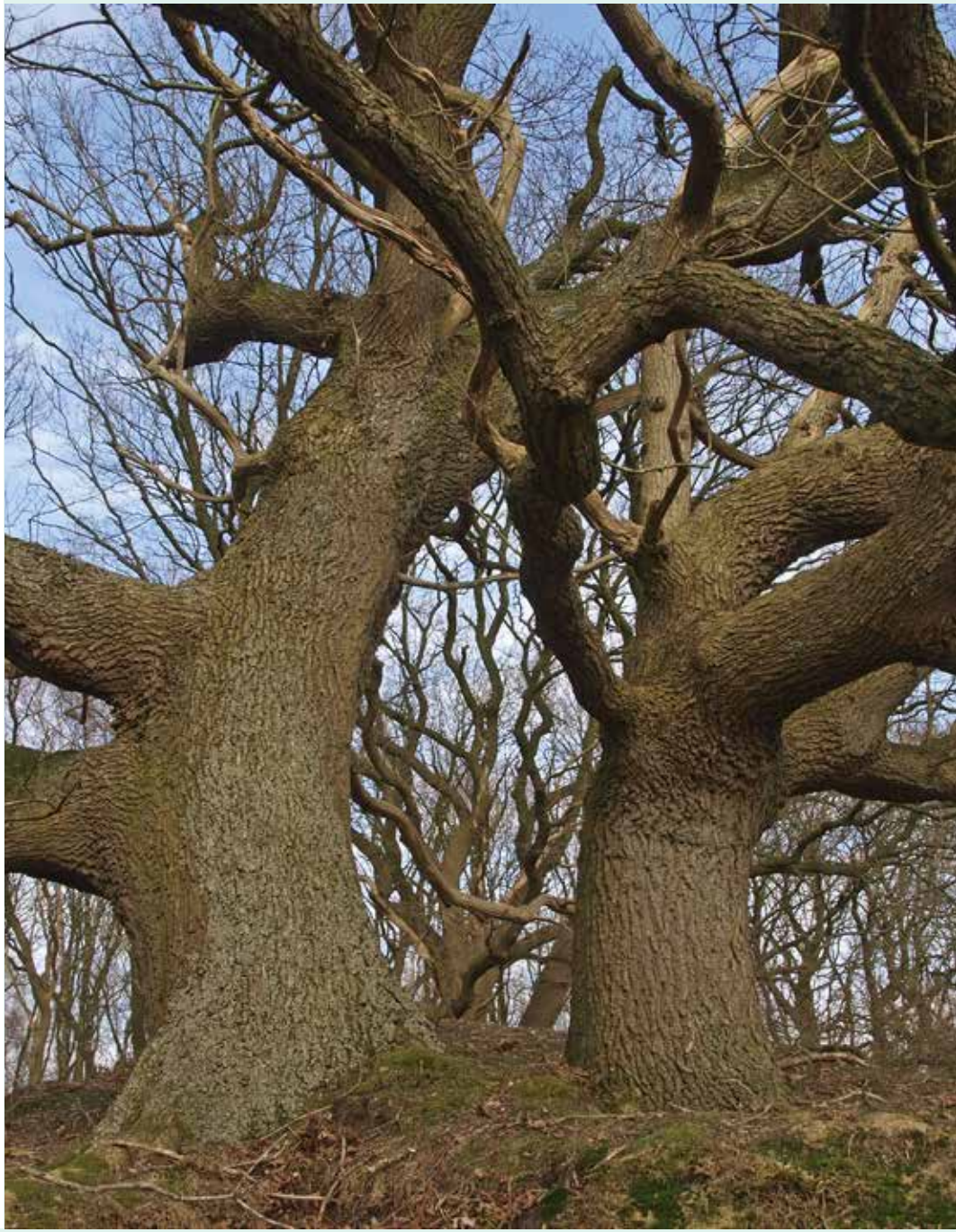
MANTINGERZAND

FOCHTELOËRVEEN

LEEKSTERMEER

NATUURONTWIKKELING

WATERLOBELIA, DWINGELDERVELD

Natuur en streek plukken de vruchten van samenwerking

INRICHTING ONLANDEN

ECODUCT SUTHWALDA, N48

Met alleen het begrenzen van een natuurnetwerk is de natuur niet gered. Het Drentse natuurnetwerk vertoont nog diverse gaten. Verbindingen tussen gebieden moeten worden hersteld en sommige gebieden hebben grillige randen in plaats van een vloeiende, natuurlijke grens. Bovendien ligt er nog een forse opgave om de waterhuishouding te herstellen.

De Rijksoverheid en de gezamenlijke provincies hebben afgesproken dat alle natuurontwikkelingsprojecten in 2027 gereed zijn. Om dit te realiseren, moet in Drenthe nog veel werk worden verzet. De provincie doet dat samen met andere partijen die in het landelijk gebied actief zijn: waterschappen, landbouworganisaties, natuurbeheerders, gemeenten en ondernemers. Als al het werk uiteindelijk gedaan is, heeft Drenthe goud in handen met natuur die tegen een stootje kan, die soorten in staat stelt om zich op natuurlijke wijze te verspreiden en die klimaatverandering aan kan. Natuur, waar bovendien op allerlei manieren van genoten kan worden.

Prachtige kansen in de tussengebieden

Provincie en partners kijken bij natuurontwikkeling niet alleen naar het natuurbelang, maar gaan altijd op zoek naar oplossingen die ook positief uitpakken voor het waterbeheer, de landbouw en de vrijetijdseconomie. Wanneer een toekomstig natuurgebied wordt vrijgemaakt van landbouwkundig gebruik, dan worden landbouwbedrijven verplaatst naar locaties waar zij meer perspectief hebben. Ook worden grondruilen in gang gezet, zodat landbouwbedrijven hun gronden dichter bij het bedrijf krijgen en de natuur meer ruimte krijgt. Vooral in de tussengebieden - tussen de grote natuurkernen in - liggen prachtige kansen voor versterking van de economie en de belevingskwaliteit voor recreanten en bezoekers.

Soorten keren terug

Natuurontwikkeling heeft de natuur zélf in ieder geval al veel opgeleverd. Wie had gedacht dat uitgestorven planten als parnassia en draadgentiaan zouden terugkeren, dat Drenthe een walhalla voor orchideeën zou worden en dat otter, rode wouw en raaf zich zouden melden. Ook met veel Drentse soorten gaat het de goede kant op, zoals grauwe klauwier, roodborsttapuit en boomkikker. Alleen de invloed van de neerslag van stikstof is nog onvoldoende onder controle. Alle zeilen moeten worden bijgezet om de karakteristieke en typisch Drentse soorten van het voedselarme heidelandschap in de benen te houden. Drenthe zonder heivlinder en kleine tijm zou toch een beetje minder Drents zijn.

NATUUR ONTWIKKELING

Uko Vegter van Het Drentse Landschap

SAMENWERKING IS HET RECEPT VOOR NIEUWE NATUUR VAN TOPKWALITEIT

Het riet in het natuurontwikkelingsgebied LOFAR tussen Exloo en Buinen wuift zachtjes in de wind. De zon geeft het een warme gloed. Ganzen en andere vogels laten zich duidelijk horen. Uko Vegter is enthousiast. Als hoofd Natuur en Landschap van Stichting Het Drentse Landschap houdt hij nauwlettend in de gaten hoe de natuur zich ontwikkelt. "Bij natuurontwikkeling komt het eropaan de juiste condities te scheppen voor planten en dieren die in een landschap thuishoren."

"De visie op natuurbeheer is door de jaren sterk veranderd", zegt Uko. "Toen natuurbeschermers ooit begonnen met het aankopen van natuurgebieden, dachten ze dat niets doen het beste beheer was. Later werd ingezien dat actief beheer noodzakelijk was om natuurwaarden in stand te houden. Vervolgens kwam het inzicht dat maatregelen zoals herstel van de waterhuishouding eveneens nodig waren voor de instandhouding van planten en dieren. Pas in de laatste twintig jaar is duidelijk geworden dat ook de omgeving van natuurgebieden van invloed is op hoe de natuur functioneert. De aanpak op basis van dat inzicht heeft niet alleen tot herstel van natuurgebieden geleid, maar ook tot terugkeer van natuur op plekken waar die verloren was gegaan."

Drenthe is nog niet klaar
In heel Drenthe zijn prachtige voorbeelden van natuurontwikkeling te vinden. Denk aan het Dwingelderveld waar het Noordenveld is hersteld of De Onlanden met zijn vogelrijke moerassen en het Hunzedal waar LOFAR ligt. Hoe ver is Drenthe? "Het Natuurnetwerk Nederland moet in 2027 klaar zijn. Op landelijk niveau doet Drenthe het goed, maar we hebben zeker nog een flinke slag te slaan. Er wordt hard gewerkt aan projecten die het netwerk moeten completeren. In het Hunzedal bijvoorbeeld ontbreken nog wat schakels in de ketting, zoals het gebied De Branden en het doorbraakdal van het Voorste Diep. Die projecten komen binnenkort in uitvoering."

ECODUCT DWINGELDERVELD, A28

Krachtige functiecombinaties
LOFAR is een prachtig voorbeeld van hoe meerdere functies met elkaar kunnen samengaan. "Dit gebied had geen enkele status. We wisten wel dat er sterke kansen lagen, bijvoorbeeld voor ontwikkeling van natte schraallanden op de flank van de Hondsrug. De enorme hoeveelheid kwel die hier omhoog komt, is voorwaarde voor bijzondere planten. Toen ASTRON op zoek was naar een locatie voor hun baanbrekende radiotelescoop, bleek in het zuidelijke Hunzedal een gouden kans te liggen voor het samengaan van techniek en natuur. Zo brengen we twee werelden bij elkaar: LOFAR levert veel kennis over ons heelal op, terwijl op dezelfde plek een schitterend nieuw natuurgebied is ontstaan. Bij Het Drentse Landschap maken we graag combinaties van functies die samen een duidelijke meerwaarde hebben, bijvoorbeeld natuur met rustige vormen van recreatie en toerisme, oplossingen voor de waterhuishouding, verbetering van de landbouwstructuur en sociaaleconomische versterking. Daartoe bundelen wij onze krachten met uiteenlopende partijen in een gebied. Dat de nieuwe Drentse natuur van topkwaliteit is, hebben we samen met al die partners bereikt."

Klimaatverandering vraagt om ruimtelijke aanpassingen
De klimaatverandering maakt het noodzakelijk dat het landschap lokaal anders wordt ingericht. Dat biedt kansen, aldus Uko. "We moeten naar ander

NOORDENVELD IN HET DWINGELDERVELD

waterbeheer en ander ruimtegebruik toe: conserveren van water voor droge tijden en vertraagd afvoeren van water in natte tijden. Natuur kan daar haar voordeel mee doen. Er zou meer ruimte kunnen ontstaan voor natte bossen in beekdalen of voor vormen van natte landbouw. De toekomst zal het leren."

Genieten en meedoen

Het is inmiddels duidelijk dat de hele samenleving de vruchten plukt van natuurontwikkeling. Juist rondom natuurontwikkelingsgebieden is platte-landstoerisme in allerlei vormen te vinden, van B&B's en kleinschalige horeca tot verhuur van fietsen en kano's. Uko: "Door fiets-, wandel- en kanoroutes aan te bieden, geven we een extra impuls aan recreatieve beleving van natuur en landschap. De natuur is er niet alleen om van te genieten. Er kan ook een boterham aan worden verdiend en bewoners van een gebied kunnen actief meehelpen met onderhoud en met de inventarisatie van planten en dieren. Op verschillende plekken in Drenthe zijn vrijwilligersgroepen actief. Bij Het Drentse Landschap stimuleren we dat van harte."

HONDERDDUIZENDEN NIEUWE STERREN-STELSELS VANUIT DRENTHE ONTDEKT

In februari 2019 wijdde het tijdschrift Astronomy & Astrophysics een speciale editie aan een spectaculaire ontdekking: bij een grote verkenning van de noordelijke hemel waren honderdduizenden, voorheen onbekende sterrenstelsels opgespoord. Dat was gebeurd met behulp van de Europese radiotelescoop LOFAR in het Drentse Hunzedal. De radiotelescopen vangen straling op uit het heelal die met gewone telescopen niet waar te nemen zijn. LOFAR, de Low Frequency Array, speurt de hemel af naar die nauwelijks waarneembare bronnen van radiostraling. De radiotelescoop bestaat uit duizenden kleine antennes en is ontwikkeld door ASTRON, het Nederlandse instituut voor radioastronomie. Dit instrument heeft buiten-posten in meerdere Europese landen, maar het hart ervan staat in Drenthe.

REEËN TUSSEN DE ANTENNES VAN LOFAR, BUINEN

EEKMATEN

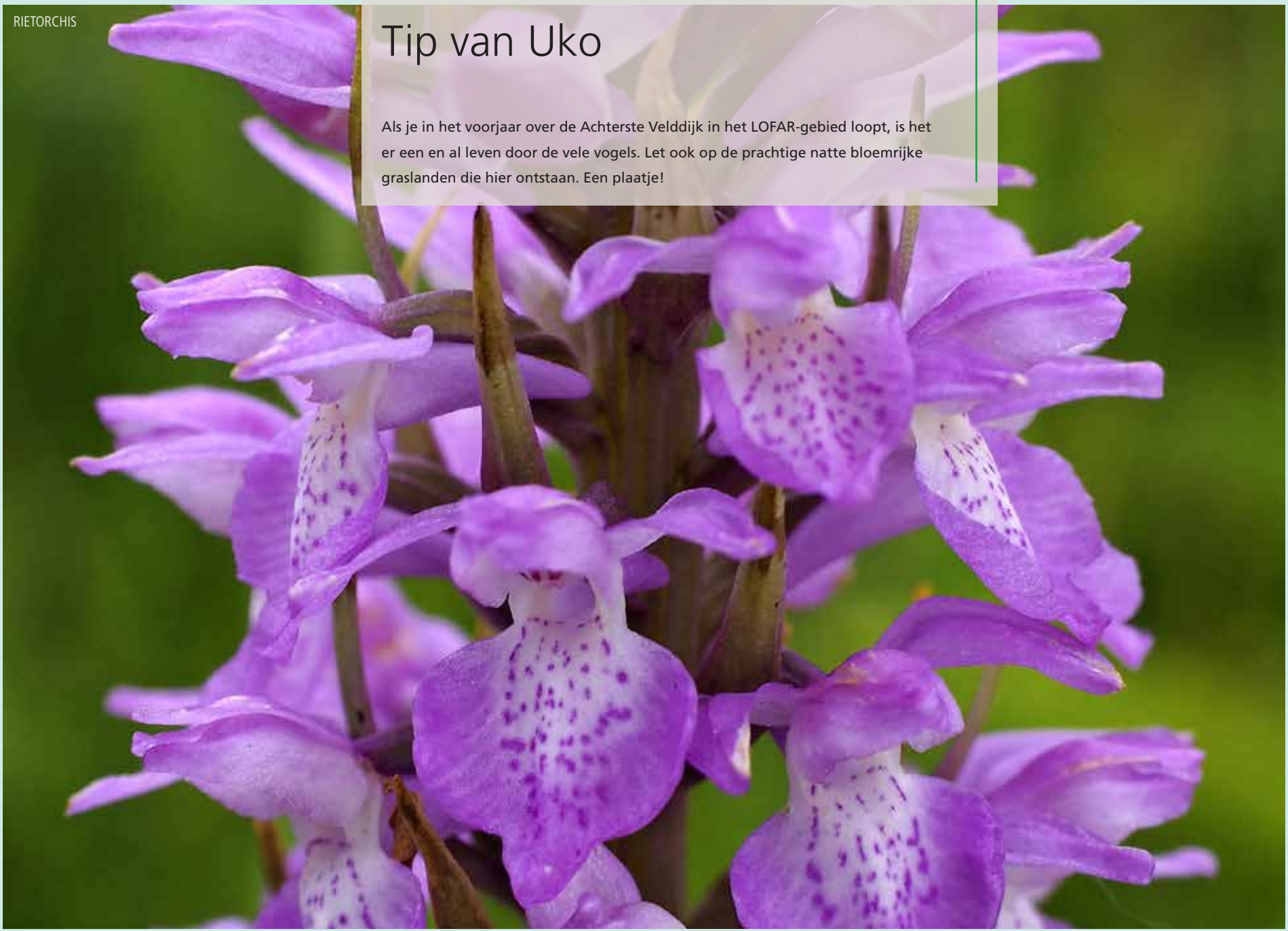

RIETORCHIS

Tip van Uko

Als je in het voorjaar over de Achterste Velddijk in het LOFAR-gebied loopt, is het er een en al leven door de vele vogels. Let ook op de prachtige natte bloemrijke graslanden die hier ontstaan. Een plaatje!

PARTICULIER NATUURBEHEER

LANDGOED OVERCINGEL IN ASSEN

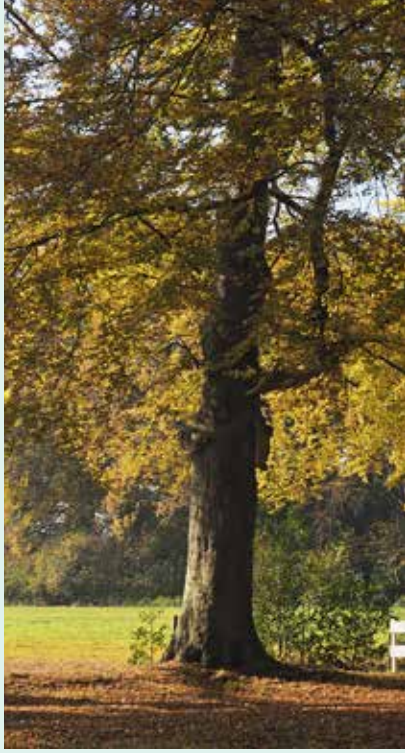

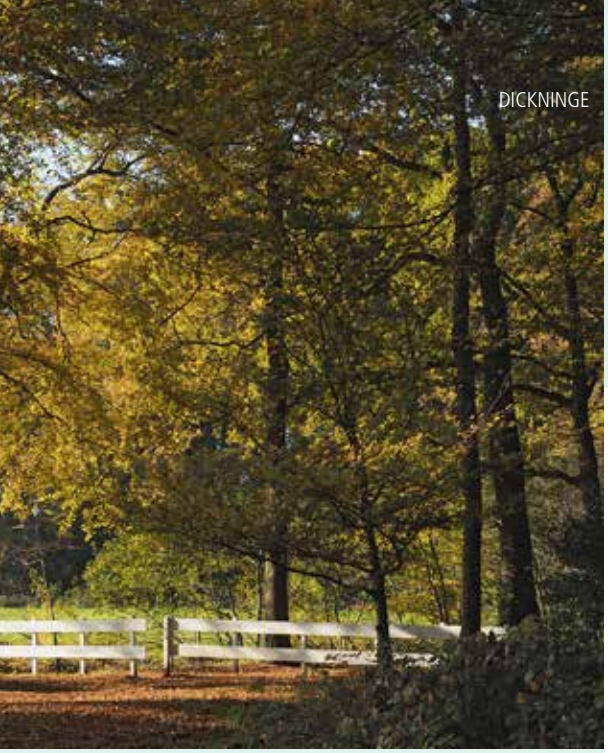
DICKNINGE

DE EESE

Een kwart van de Drentse natuur is in eigendom van particulieren, die hun natuur met ziel en zaligheid beheren. De particuliere natuurterreinen zijn zeer divers van karakter, van een historische landgoed langs de Reest tot een productiebos in Noord-Drenthe. Elke eigenaar geeft op zijn of haar eigen wijze vorm aan natuurbeheer. De een heeft sterke affiniteit met vlinders en kiest in beheer voor bloemrijke graslanden. De ander heeft meer met bosbouw.

Het is niet zo dat elk type natuur op elke willekeurige locatie ontwikkeld kan worden. Dat is bijvoorbeeld afhankelijk van de waterhuishouding, de bodem, het klimaat, de natuur in de omgeving en de soorten die er leven of zouden kunnen leven. Ook is het zinvol om te kijken wat bij de cultuurhistorie van een plek past. Door al die verschillen is een kleurrijk palet aan particulier beheerde natuurterreinen ontstaan met elk hun eigen natuurkwaliteit. Zo levert particulier natuurbeheer een belangrijke bijdrage aan de biodiversiteit en de landschappelijke variatie in de provincie.

Nieuwe landgoederen

Met behulp van particulieren heeft de provincie de afgelopen decennia een deel van haar natuurdoelen gerealiseerd. Binnen het Natuurnetwerk Nederland zijn nieuwe landgoederen ontwikkeld en landbouwgronden omgezet naar natuur. Provincie en particuliere natuurbeheerders hebben vooraf heldere afspraken met elkaar gemaakt. Vanuit het besef dat een particulier natuurterrein nooit op zichzelf staat, werken particuliere beheerders constructief samen met andere beheerders in hun omgeving. En zo is particulier natuurbeheer een succesvol en zeer gewaardeerd onderdeel van het Drentse natuurbeleid geworden.

HARLEKIJN

PARTICULIER NATUURBEHEER

Nandine van Karnebeek en Sybren Mulder op landgoed De Eese

EEN LANDGOED DAT ONDER JE HUID GAAT ZITTEN EN JE NOOIT MEER LOSLAAT

DENNENORCHIS

Op de grens van Friesland, Overijssel en Drenthe, in Eesveen, ligt landgoed De Eese. Het is al vier generaties eigendom van de familie Van Karnebeek. Oude geschriften duiden op acht eeuwen bewoningsgeschiedenis. De burchtheuvel waar in 1619 de fraaie havezate op is gebouwd, herinnert aan de tijd dat ridders hier de scepter zwaaiden.

Bij het beheer van het 850 hectare grote landgoed streven directeur Nandine van Karnebeek en bedrijfsleider Sybren Mulder naar duurzame instandhouding van het karakter van het gebied. Vroeger bestond het landgoed voor een groot deel uit akkers en graslanden die op de gebruikelijke agrarische wijze werden beheerd. De familie verbouwde graan, mais, aardappelen en bloembollen. Tussen 2005 en 2014 zijn de gronden omgevormd tot natuur.

Visie van de familie

De beslissing om het landgoed anders te beheren past binnen de visie van de familie. Nandine: “Wij willen dit prachtige natuurgebied graag op een duurzame manier doorgeven aan onze kinderen en kleinkinderen. Ook vinden we het belangrijk dat bewoners van de regio ervan kunnen genieten. Wij werken veel samen met omwonenden. Onze pachters, werknemers en

vrijwilligers komen allemaal uit de buurt. Iedereen voelt zich betrokken. Dit is een landgoed dat onder je huid gaat zitten en je nooit meer loslaat."

Orchideeën en boomkikkers

Over de omschakeling naar natuur vertelt Sybren: "Een van de veranderingen is de vergroting van het areaal bos. Daardoor is er meer afwisseling tussen open en beboste gebieden ontstaan. Het is nu een groen landgoed met een hoge biodiversiteit. In de natuurlijke graslanden, waar voorheen gewassen werden verbouwd, groeien nu wilde planten. Er zijn zelfs al orchideeën gezien. Ook blijken er behoorlijk wat boomkikkers op het landgoed te leven.

DE EESE

Dat is bijzonder, want dit gifgroene kikkertje komt elders vrijwel niet voor." Ongeveer 320 hectare van De Eese ligt in Drenthe. Hier is dan ook een typisch Drents landschap met heide, bos en veentjes te vinden. De steun van de provincie Drenthe bij de omschakeling naar natuurbeheer heeft zijn vruchten afgeworpen. "De samenwerking met de provincie vormt voor ons een stevige steun in de rug om onze idealen te bereiken."

Rust

Het behoud van het landgoed in al zijn natuurlijke schoonheid staat bij de familie Van Karnebeek voorop. Nandine: "Je vindt hier geen velden met zonnepanelen, geen ATB-routes en zelfs geen gemarkeerde wandelroutes. Wandelaars kunnen hun eigen weg zoeken over de paden. De recreatiedruk uit de omgeving is de afgelopen jaren toegenomen. Bezoekers zijn meer dan welkom, maar grote drukte willen we vermijden. Overigens wil dat niet zeggen dat hier niets kan. Wij werken mee aan excursies, de Drentse Fiets4daagse en andere evenementen die bij het karakter van het gebied en onze beheervisie passen."

BOOMKIKKER

HAVEZATE DE EESE

LANDHUIS DE EESE

Tip van Nandine en Sybren

Eigenlijk is het hele landgoed een bezoek waard. Maar begin eens in de kern van het gebied en ervaar de historische sfeer van het oude landhuis en de majestueuze lanen.

WERKEN AAN WATER

Vledder Aa in de bocht voor natuur en water

VLEDDER AA IN HET WAPSERVELD

VERONDIEPEN VAN EEN SLENK

In de jaren negentig is een begin gemaakt met het huidige Drentse waterbeleid. Centraal stonden begrippen als 'integraal waterbeheer' en 'watersysteemdenken'. In diezelfde tijd moest voor de Vledder Aa een belangrijk besluit worden genomen: wordt de waterhuishouding primair voor landbouw of juist voor natuur ingericht? De keuze viel op natuur vanwege de ligging van het brongebied en de bovenloop in het Nationaal Park en het huidige Natura 2000-gebied Drents-Friese Wold.

Een brongebied en een bovenloop staan niet op zichzelf. Voor het watersysteem is het hele beekdal van belang. Daar wateren tenslotte de natuurgebieden langs de middenloop op af. In het toenmalige provinciale Waterhuishoudingsplan voor de Vledder Aa is deze integrale benadering als vertrekpunt genomen en later was het bepalend voor de begrenzing van het Natuurnetwerk Nederland.

Landbouwwater stroomt er niet meer door

In 2003 is het eerste belangrijk project afgerond. In het brongebied is een scheiding in het watersysteem tot stand gebracht, zodat er geen landbouwwater meer door het brongebied stroomt. Het brongebied en de bovenloop van de Vledder Aa en een deel van Tilgrup zijn opnieuw ingericht. De beek meandert weer. Inmiddels is ook de herinrichting van een deel van de middenloop afgerond.

Betere waterkwaliteit, geen verdroging

Het denken over de Vledder Aa is exemplarisch voor hoe in Drenthe over beken en hun functies wordt nagedacht. De robuuste inrichting van het beekdal zorgt dat water kan worden vastgehouden; het gebied is klimaatbestendig. Bij de herinrichting hebben provincie en gebiedspartners meerdere doelen gediend. De waterkwaliteit is substantieel verbeterd, zodat wordt voldaan aan de Kaderrichtlijn Water. Met hogere waterpeilen kan verdroging van het Natura 2000-gebied worden tegengegaan.

Keuzes in Drentse beekdalen

De beekdalen van Drenthe vormen een wezenlijk onderdeel van het karakteristieke Drentse landschap. De provincie wil de landschappelijke kwaliteit en biodiversiteit van de beekdalen behouden en versterken. In sommige beekdalen is ruimte voor meerdere functies tegelijk: natuur, maar ook landbouw en recreatie. In andere beekdalen geniet de interactie tussen natuur- en waterdoelen de hoogste prioriteit. Daar is de middenloop van de Vledder Aa een prachtig voorbeeld van.

WATERVIOLIER

SUBSIDIESTELSEL

PROGRAMMA AANPAK STIKSTOF

INSTRUMENTEN

SUBSIDIESTELSEL

SPAANSE RUITER OP HET EEXTERVELD

Geld voor beheerders die Drenthe nog aantrekkelijker maken

KRALOËRHEIDE, DWINGELDERVELD

In Nederland zijn de provincies verantwoordelijk voor het natuurbeheer. Via het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) verlenen zij subsidie aan terreinbeherende organisaties, particuliere grondeigenaren en agrarische natuurverenigingen die zorgdragen voor het beheer van natuur, landschap en bos. Het Subsidiestelsel is een landelijk stelsel dat op provinciaal niveau wordt geregeld.

Het stelsel werkt op basis van de Index Natuur en Landschap. Dat is te beschouwen als het grote handboek, waarin alle typen natuur, agrarische natuur en landschap in Nederland staan omschreven. Alle partijen die bij de uitvoering van het subsidiestelsel en het beheer zijn betrokken, hanteren de onderdelen van deze index. Voorbeelden zijn kruiden- en faunarijk grasland, hoogveen en vochtige heide. Deze typen vormen de basis voor de natuurbeheerplannen die provincies maken.

Stimulans tot samenwerken

Jaarlijks geeft de provincie de subsidiemogelijkheden aan op de kaarten en in de tekst van het zogeheten Natuurbeheerplan. Dit plan is de basis voor subsidieaanvragen voor (agrarisch) natuurbeheer, omvorming van bijvoorbeeld landbouwgrond naar natuur of inrichting en kwaliteitsontwikkeling van al bestaande natuurgebieden. Het Subsidiestelsel Natuur en Landschap voorziet niet alleen in geld voor beheer, maar stimuleert ook dat de partijen goed samenwerken. En dat is weer bevorderlijk voor het behalen van de kwaliteitsdoelen die de provincie in de natuur voor ogen heeft, namelijk dat Drenthe nog mooier wordt en een nog betere plek wordt voor planten en dieren.

ANSERES

HOLTINGERVELD

Beheren en inrichten voor natuurherstel

VERGRASTE HEIDE

PLAGGEN VAN HEIDE

Veel Drentse natuurgebieden zijn geworteld in de provinciale historie. In 1850 bestond 65 procent van de provincie uit heide. Die klassieke Drentse natuur had een duidelijke functie binnen het esdorpenlandschap. Heide was graasgebied van schapen en runderen, de plaggen die men stak kwamen als strooisel in de potstal terecht en gedroogde plaggen werden in huis als brandstof gebruikt.

Veel planten en dieren vonden een ideaal leefgebied in de uitgestrekte heidevelden en venen en de vaak kleddernatte beekdalen. Toen de mechanisatie intrad en kunstmest op de markt kwam, veranderde de situatie ingrijpend. Het toenmalige arcadische landschap verdween voor een groot deel.

Oude praktijk, nieuwe realiteit

Na de ontginningsperiode bleven her en der stukken hei en veen liggen. Om die grote en kleine natuurgebieden in stand te houden, is beheer nodig. Beheerders gebruiken beheermethoden die vroeger al in de heide en het veen werden toegepast: plaggen, maaien en begrazen. Alleen de omstandigheden waaronder zij dat doen, zijn compleet veranderd. Geleidelijk aan zijn de milieucondities namelijk ernstig verslechterd. Veel heidevelden zijn verdroogd door ontwatering van de omgeving. Stikstof zorgt voor veel extra bemesting en verzuring in het van nature voedselarme milieu, met als gevolg een versnelde grasgroei en snelle opslag van bomen.

Extra beheer

Het Programma Aanpak Stikstof, waarin het Rijk en de twaalf provincies samenwerken, is gericht op soorten en natuurtypen die het meest kwetsbaar zijn voor stikstof, met name in Natura 2000-gebieden. Tot 2021 nemen provincie en beheerders maatregelen om de kwaliteit en het areaal van de kwetsbare soorten en natuurtypen niet verder achteruit te laten gaan. In de twee perioden van zes jaar na 2021 ligt het accent op kwaliteitsverbetering. Met geld uit het Programma Aanpak Stikstof wordt een fors deel van de extra kosten voor beheer betaald.

Reduceren effecten stikstof

Maatregelen worden bedacht en uitgevoerd in samenwerking met terreinbeheerders, waterschappen en particulieren. De grote projecten springen het meest in het oog, bijvoorbeeld de inrichting van bufferzones gericht op de waterhuishouding rond het Fochteloërveen en het Bargerveen en het herstel van de Oude Willem in het Drents-Friese Wold. Via

deze inrichtingsprojecten wordt natuur verbeterd door in de eerste plaats de waterhuishouding aan te pakken. Maar ook allerlei kleinere maatregelen dragen bij aan de reductie van stikstof in natuurgebieden, bijvoorbeeld begrazing, maaien en afvoeren, plaggen en chopperen (ondiep plaggen) en het weghalen van opkomende bomen en struiken (opslag verwijderen). Deze maatregelen worden in het merendeel van de veertien Drentse Natura 2000-gebieden uitgevoerd. De Rijksoverheid maakt zich ondertussen sterk voor terugdringing van de uitstoot van stikstof, wat voorwaarde is om de toevoer aan meststoffen te verminderen. Totdat er een acceptabel niveau is bereikt, is intensiever beheer nodig om de planten en dieren van het heidelandschap te behouden.

Schaapskuddes horen bij Drenthe

Een van de beheermaatregelen is begrazing. Schapen vreten veel grassen weg, zodat heideplanten daar niet door worden verdrongen. Geiten eten jonge boompjes en runderen zijn uitstekend in staat om ruigere grassen zoals pijpenstrootje onder bedwang te houden. De Drentse schaapskuddes zijn niet meer weg te denken uit ons landschap. De provincie subsidieert tien kuddes op grond van hun cultuurhistorische waarde, hun onmisbare bijdrage aan natuurbeheer en hun aantrekkelijkheid voor de toerist. Het is een flinke klus om de Drentse heide weer gezond te maken, maar het is de moeite meer dan waard. Van heideblauwtje en heikikker tot fietser en wandelaar; iedereen profiteert ervan.

CHOPPEREN VAN HEIDE

MEETINSTALLATIE AMMONIAK
VAN HET RIVM
IN HET BARGERVEEN

STUW IN HET DWINGELDERVELD

Drenthe bestond halverwege de 19e eeuw voor meer dan de helft uit heide. Maar daar moet men zich geen uitgestrekte paarse vlakte bij voorstellen. Paarsbloeiende struikheide groeit op droge heide, terwijl roze dopheide de voorkeur geeft aan natte heide. Doordat veel Drentse heide van oudsher een nat karakter heeft, groeide hier vooral dopheide.

DOPHEIDE

VERGROTING VAN BIODIVERSITEIT

AGRARISCH NATUURBEHEER

SOORTENRIJK DRENTHE

BIODIVERSITEIT

ZWARTBLAUWE RAPUNZEL

VERGROTING VAN BIODIVERSITEIT

Natuurherstel in natuurgebieden én op het platteland

KNOFLOOKPAD VALKRUID

ECOLOGISCH BEHEERDE SLOOTKANT MET KATTENSTAART

De provincie Drenthe heeft een aantal karakteristieken waaraan de natuur zich heeft aangepast. Drenthe is bijvoorbeeld wat natter en kouder dan andere provincies en heeft minder zonuren dan gemiddeld. In de bodem is sprake van grote afwisseling van zand, keileem en veen. Karakteristieke Drentse natuur heeft daarom veel gezichten: heidevelden en hoogvenen, vennen, beekdalen met houtwallen, hooilanden, bossen en bosjes.

Veel planten en dieren leven in graslanden en akkers, bermen en plantsoenen, sloten en wijken. De afwisseling in landschappen van hoog naar laag en van droog naar nat staat borg voor een grote soortenrijkdom. Ook niet ongunstig voor de natuur is dat Drenthe relatief dunbevolkt is.

Alles lijkt mee te zitten, maar toch gaat het met veel soorten niet goed. De milieuomstandigheden staan zwaar onder druk. Verzuring, verdroging, verruiging en niet op natuur gericht gebruik en beheer van gronden zijn daar debet aan. Sommige populaties zijn te klein om te overleven. De opdracht om te voorkomen dat soorten kopje onder gaan rust op de schouders van de provincie. In 2012 heeft Drenthe, net als de andere Nederlandse provincies, de verantwoordelijkheid voor het soortenbeleid overgenomen van het Rijk. Bescherming van soorten en leefgebieden speelt op diverse niveaus. Een deel van de Drentse natuurgebieden geniet bescherming op grond van Natura 2000. Deze gebieden maken deel uit van het Europese netwerk van belangrijkste natuurgebieden. Samen met andere robuuste natuurgebieden zijn ze opgenomen in het Natuurnetwerk Nederland.

Waardevolle natuur is overal te vinden

De bescherming van kwetsbare planten en dieren gaat in Natura 2000-gebieden beter dan in de rest van Drenthe, bijvoorbeeld op het boerenland, in poelen, langs akkers en sloten en in overhoekjes. Ook daar is veel waardevolle natuur te vinden. Sommige soorten, zoals de kamsalamander en de kerkuil, zijn grotendeels afhankelijk van het boerenland. De natuur op deze plekken draagt bovendien bij aan de leefbaarheid en de beleving van het Drentse platteland. In goed beheerde natuurgebieden is de afname van biodiversiteit en milieukwaliteit vrijwel tot staan gebracht. Maar in het agrarisch cultuurlandschap is die afname nog steeds duidelijk merkbaar.

Terugkeer van soorten op het platteland

Samen met partners - van gemeente tot waterschap en van beheerder tot vrijwilliger - werkt de provincie Drenthe hard aan herstel, zowel in grote als lokale herstelprojecten. Het platteland wordt daarbij niet vergeten. Soms zijn soortgerichte acties nodig, bijvoorbeeld voor de knoflookpad, de wilde narcis of de drie soorten veenvlinders. Centraal staat telkens het herstel van het leefgebied, hoe klein dat ook is. Het kan gaan om een berm ten behoeve van de kollathyrus, of om de herinrichting van een natuurgebied zoals het Drents-Friese Wold, waar nieuwe kansen zijn ontstaan voor valkruid. Soms is een aanpassing van beheer nodig, gecombineerd met een op natuur afgestemde waterhuishouding. Op die manier is bijvoorbeeld bijgedragen aan de redding van de zwartblauwe rapunzel in het Drentsche Aa-gebied, het enige gebied in Nederland waar deze soort nog toekomst heeft. Steeds meer zet de provincie in op een toekomstgerichte, duurzame landbouw zodat boerenlandvogels en -vlinders en andere dieren terugkeren naar het platteland. Dan kan ook daar straks weer van typisch Drentse natuur worden genoten.

VERGROTING VAN BIODIVERSITEIT

Sheila Luijten

van Stichting

Science4Nature

SOMS KAN ALLEEN EEN ONORTHODOXE METHODE BEDREIGDE PLANTENSOORTEN NOG REDDEN

LANGE ZONNEDAUW

Voor veel planten- en diersoorten is het vijf voor twaalf, soms zelfs al later. Door ontginningen, verzuring van de bodem en verdroging heeft de natuur klap op klap gekregen. Behoorlijk wat soorten zijn verdwenen of bijna verdwenen. Herstel van natuur biedt echter nieuw perspectief voor typisch Drentse natuurgebieden en Drentse soorten. Maar dan moeten we wel zorgen dat die karakteristieke soorten onze herstelde natuur weer koloniseren. Ze mogen dus niet verder achteruitgaan. De provincie Drenthe initieert projecten die zich richten op herstel van bedreigde soorten die binnen Nederland vooral in Drenthe voorkomen.

Een belangrijke partner daarbij is Stichting Science4Nature. Deze onafhankelijke stichting werkt nauw samen met de Universiteit van Amsterdam. Sheila Luijten en UvA-ecoloog Gerard Oostermeijer analyseren en herstellen de levensvatbaarheid van soorten. De focus ligt op plantensoorten waarvoor het nog net niet te laat is, bijvoorbeeld stengelloze sleutelbloem, knol-lathyrus, kleine schorseneer, lange zonnedauw en rozenkransje.

Kennis is de basis

Natuur is een combinatie van bodem, water, beheer en de biologie van soorten. Als een van die componenten onder druk

staat, stort de levensgemeenschap als een kaartenhuis in elkaar. Sheila Luijten legt uit: "Je moet veel weten van alle factoren die bepalend zijn voor het kunnen redden van soorten. Het is belangrijk te weten hoe soorten overleven. Hoe ziet bijvoorbeeld een populatie eruit, zijn het allemaal jonge planten of heb je te maken met een bejaardentehuis met louter stokoude planten? Wat is de genetische samenstelling van een populatie? Hoe plant de soort zich voort? Wat is er nodig voor kieming en vestiging van nakomelingen? Wat is de historie van de soort en het natuurgebied? Al die zaken brengen we in beeld als we met een reddingsplan aan de slag gaan."

KIEMPLANTEN ROZENKRANSJE

Van de kas naar de Drentse natuur

Science4Nature werkt al jaren in Drenthe. En gelukkig met positieve resultaten. Zo is de stengelloze sleutelbloem, karakteristiek voor het Drentsche Aa-gebied, weer op meer plaatsen te zien. Hoe gaat zo'n herstelprogramma in zijn werk? Sheila: "In de eerste plaats moet je in het gebied zelf alles in het werk stellen om de natuur weer in conditie te brengen, bijvoorbeeld door de waterhuishouding te herstellen, beheerafspraken te maken en de bodemchemie te verbeteren. Dit laatste is belangrijk, omdat jarenlange neerslag van stikstof de bodem sterk verzuurd heeft. Dit kan worden doorbroken door bijvoorbeeld kalk, leem of steenmeel aan te brengen. In de tussentijd kun je met de planten aan de slag. Vaak is de populatie zo klein of ingeteeld dat we in de kas werken aan vermeerdering. Planten van verschillende populaties kruisen we om de genetische diversiteit te vergroten. De zaden brengen we dan terug naar de natuurgebieden. Dan moet de natuur de rest doen. Soms is het zelfs nodig om planten die in het veld niet meer in bloei komen, in onze kas te laten logeren om een populatie weer aan de gang te krijgen. Wat wij samen met beheerders en andere wetenschappers doen, zou je de 'finishing touch' kunnen noemen nadat het robuuste herstelwerk van een leefgebied is uitgevoerd."

Rozenkransje terug in het Dwingelderveld

Het rozenkransje is een van de plantensoorten waarvoor Sheila nu hard aan het werk is. Dit is een karakteristieke soort die vroeger zeer algemeen was in Drentse heidevelden. "In 2014 was er

ROZENKRANSJE

BLOEMRIJKE AKKER BIJ ORVELTE

nog maar één minipopulatie over bij Havelte. Zelfs in het Dwingelderveld was deze prachtige plantensoort ten onder gegaan door onder andere verzuring van de bodem. In de rest van het land was de situatie vrijwel even precair. Daarom hebben we zaden gewonnen uit de resterende populaties, planten opgekweekt en gekruist en het genetisch diverse zaadmengsel overgebracht naar het Dwingelderveld. Daar was het deelgebied Noordenveld net hersteld. De vervuilde bovenlaag van de bodem was weggehaald en de waterhuishouding hersteld. Bovendien was de verzuurde bodem als het ware gerepareerd door lokaal kalk toe te voegen. Eind 2017 hebben we ongeveer 7000 zaden gezaaid. In 2018 konden we 124 levenskrachtige planten vinden. Ondanks de droge zomer, waren er in de herfst nog 101 planten over die de extreem droge zomer hadden overleefd. Die hebben bewezen dat ze een stootje kunnen verdragen. Het resultaat lijkt gering, maar in feite is het een grandioos succes. Het betekent ook dat natuurherstel werkt. Uit zichzelf waren de planten er niet gekomen, daarvoor waren er in Nederland nog veel te weinig over. Soms moet je overstappen op een compleet onorthodoxe methode om een levensgemeenschap te herstellen. De Drentse natuur is dat meer dan waard."

AGRARISCH NATUURBEHEER

Boeren werken mee aan het herstel van de Drentse natuur

WINTERROGGE MET KORENBLOEM

Het gaat niet goed met de natuur in het boerenland. Echte boerenlandvogels die tot voor kort nog heel gewoon waren, zoals patrijs en veldleeuwerik, zijn vaak niet meer te zien en te horen. Ook soorten als wulp, kievit en gele kwikstaart, die zowel in open graslanden als open akkers voorkomen, hebben het moeilijk. De vogels kunnen niet meer veilig broeden en vinden geen voedsel meer.

Op het platteland gaat het bergafwaarts met sommige vlindersoorten, zoogdieren en amfibieën. Om de neergaande trend te keren, wordt onder andere agrarisch natuurbeheer ingezet.

In agrarisch natuurbeheer ligt het accent de komende jaren op verbetering van leefgebieden van internationale, nationale en Drentse soorten en de versterking van verbindingen. Vooral naast en rondom natuurgebieden is dit heel effectief. Ook wordt agrarisch natuurbeheer ingezet om ecologisch verbindende functies van landschapselementen te versterken.

Voedsel, veiligheid, voortplanting
Maatregelen zijn gericht op aanbod van voedsel, veiligheid en voortplanting. Daarbij kan worden gedacht aan de aanleg van ruige stroken langs houtwallen, inzaaien van brede akkerranden met een gras/kruidenmengsel, het niet oogsten van graan, later maaien van grasland en verhoging van het waterpeil.

In Drenthe richt agrarisch natuurbeheer zich op soorten van open graslanden en akkers, struwelen en bosjes, sloten en poelen en op het landschap. Landelijk gezien is Drenthe vooral van belang voor soorten in open akkergebieden en besloten gebieden. Dat zijn bijvoorbeeld geelgors, veldleeuwerik, patrijs, gele kwikstaart, wulp, kamsalamander en knoflookpad. Weidevogels als grutto en tureluur komen in Drenthe minder voor dan elders in Nederland. Maar in de enkele Drentse gebieden waar zij zich wel laten zien, worden uiteraard beheermaatregelen getroffen.

ES VAN BAZUIN

KERKUIL

AGRARISCH NATUUR BEHEER

Akkerbouwer Henk Stuut over agrarisch natuurbeheer

NIETS DOEN IS GEEN OPTIE

GEELGORS

Henk Stuut wijst naar de horizon. Tot aan de overkant van de enorme akker achter Valthermond ligt een brede rand met akkerkruiden langs de wijk. Een groepje geelgorzen fladdert omhoog. "Het werkt!" roept hij enthousiast. "Alle moeite die we doen voor akkervogels pakt fantastisch uit."

Ooit was Henk zowel boer als piloot. Toen zijn gezondheid het niet meer toeliet dat hij vloog, ging hij verder op het akkerbouwbedrijf in de Drentse Veenkoloniën waar hij geboren en getogen is. Hier verbouwt hij onder meer zetmeelaardappelen, brouwgerst en suikerbieten. Alhoewel Henk zichzelf geen fanatieke natuurliefhebber noemt, kan hij volop genieten van een groep reeën, watervogels in de wijk of vlinders in de kruidenrijke akkerrand.

Meer dan alleen ecologische winst

Tien jaar geleden ging Henk van start met agrarisch natuurbeheer. De eerste randen die hij inrichtte, waren drie meter breed en moesten de uitspoeling van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen in het water van de wijk tegengaan. De randen verdubbelden al snel in breedte en kregen er een extra functie

bij, namelijk het bieden van een goed leefgebied voor dieren. "Het gaat slecht met akkervogels en insecten. Niets doen is geen optie", vindt Henk. "Dan weet je zeker dat de aantallen verder teruglopen. Ook de maatschappij verlangt dat wij als boeren ons best doen voor de natuur. En het leuke is dat agrarisch natuurbeheer meer dan alleen ecologische winst oplevert. In de zomer staan de akkerranden er fleurig bij. Toeristen stoppen

RUIGPOOTBUIZERD

om van de kleuren te genieten en vogelaars komen hier naartoe om vogels te kijken en te fotograferen. Agrarisch natuurbeheer past uitstekend binnen mijn bedrijfsvoering. Uiteraard moeten de vergoedingen zodanig zijn dat het economisch haalbaar is. Ik ben ondernemer, de schoorsteen moet roken."

Ondersteuning door Agrarische Natuur Drenthe

Agrarische Natuur Drenthe, de organisatie waarvan Henk inmiddels ook bestuurslid is, biedt ondersteuning met aanleg en onderhoud van kruidenrijke akkerranden, winterveldjes en bloemenranden. "Het zijn praktische mensen die je met raad en daad bijstaan. Ik ervaar een prettige wisselwerking tussen het AND-team en boeren en ik ga graag naar de cursussen die zij aanbieden. Je leert telkens weer nieuwe dingen en het is nuttig om kennis en ervaring uit te wisselen met andere boeren die met agrarisch natuurbeheer bezig zijn."

Keten van bosjes en wintervoedselveldjes

Ervaring heeft Henk geleerd wat hij wel en niet moet doen. "In de eerste akkerranden zat teveel gras, waar ik dan later weer last van had. Daarom zorg ik voor zoveel mogelijk kruiden in de randen. Mijn randen hebben tegenwoordig een breedte van twaalf meter. Zo hebben ze tenminste een beetje body."
Op strategische plekken heeft Henk wintervoedselveldjes met granen neergelegd, die goed worden gebruikt door allerlei wintervogels. Maar Henk doet meer. "Tussen de Hondsrug en Westerwolde is een soort verbindingszone aangelegd, een snoer van bosjes, dwars door het open land van de Veenkoloniën. Mijn bloemenveldjes liggen tegen die bosjes aan. De verbindingszone heeft daardoor meer stevigheid gekregen, met veel bloemen en insecten. De veldjes vormen een ideaal voedselgebied voor zangvogels.

BLOEMRIJKE AKKERRAND

Groepjes gorzen, vinken en putters zwerven hier rond en roofvogels als blauwe kiekendief en ruigpootbuizerd jagen hier op muizen."

Een steeds duurzamer bedrijf

Henks bedrijfsvoering is geleidelijk aan mee veranderd. "Kunstmest gebruik ik bijna niet meer. Compost en gehakseld stro zijn beter voor de bodem. Biodiversiteit in de bodem is belangrijk

KLEIN GEADERD WITJE

voor het milieu én voor een goede, gezonde bedrijfsopbrengst. Verder zit ik in een pool van mensen die zich sterk maken voor zonne-energie. Op het dak van mijn gebouwen liggen zonnepanelen. Ook willen we zonneakkers aanleggen die tegelijk ruimte bieden voor groen, poelen en andere natuurlijke elementen. Zo snijdt het mes aan twee kanten; groene energie en meer biodiversiteit."

BLOEIENDE AKKER BIJ ZEIJEN

WINTERVELDJE BIJ BUINEN

ROGGELELIE

Tip van Henk

Fiets op een zomerse eens over de Valtherdijk tussen Valthermond en Nieuw-Weerdinge. Dan kom je mijn percelen vanzelf tegen. Let op de vogels die er zomer en winter op af komen. Geniet van al het leven dat daar te vinden is.

‘Het zoemt’ in het Natuurnetwerk Drenthe

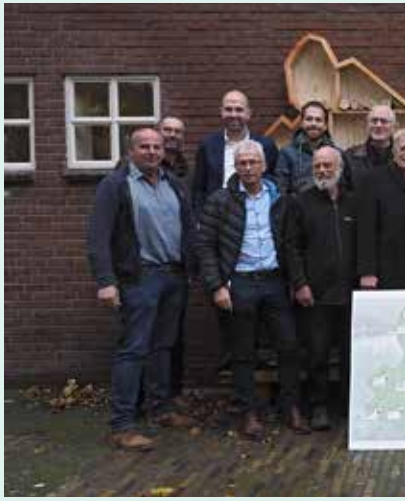

Alle natuur in Drenthe die buiten het zogenoemde Natuurnetwerk Nederland valt, maar die wel van vitaal belang is voor de biodiversiteit, valt onder de vlag Natuurnetwerk Drenthe. Het gaat hierbij vooral om landschapselementen, zoals houtwallen, sloten, bermen, bomen, lanen, akkerranden, boerenerven, poelen, bosjes en heideterreintjes. Allemaal plekken die fungeren als leefgebied van soorten of als geschikte route naar andere leefgebieden. Door een veranderd, intensiever gebruik van het landelijk gebied staan deze gebieden onder druk.

De sterke achteruitgang van de biodiversiteit op het platteland was voor de Drentse politiek in juni 2017 reden om unaniem de Motie Boerenlandvlinders aan te nemen. Deze motie roept de provincie op om samen met betrokken partijen maatregelen te treffen om de biodiversiteit te versterken, zodat boerenlandvlinders, bijen en andere bedreigde insecten behouden kunnen worden. Die betrokken partijen zijn Vlinderstichting, Vlinderwerkgroep Drenthe, Natuur en Milieufederatie Drenthe, gemeenten, waterschappen, Stichting Landschapsbeheer Drenthe, LTO Noord, Agrarische Natuur Drenthe, Het Drentse Landschap, Werkgroep Florakartering, IVN en FLORON. De motie heeft geresulteerd in het programma 'Drenthe zoemt', waar de provincie nu op verschillende manieren invulling aan geeft.

Afsprakenkader Soortenrijk Drenthe – samenwerken aan natuurvriendelijke bermen en oevers

Negen gemeenten, twee waterschappen en de eerder genoemde partijen hebben afgesproken om samen te werken aan en kennis te delen over versterking van de ecologische kwaliteit van bermen, oevers, overhoeken en taluds. Dit zal leiden tot meer kleur en fleur in het buitengebied, met ruimte voor bloemen, bijen, vlinders en andere onmisbare insecten.

De bijles

In opdracht van de provincie maakt het IVN - instituut voor natuureducatie en duurzaamheid - een lesprogramma genaamd 'De bijles'. Doel is om leerlingen van basisscholen het belang van een natuurvriendelijke omgeving voor bijen en vlinders bij te brengen. Onderdeel is bijvoorbeeld dat kinderen het schoolplein en de omgeving van de school op bij-vriendelijkheid beoordelen. Samen met Landschapsbeheer Drenthe kan het schoolplein op basis van het advies van de kinderen zelfs daadwerkelijk worden vergroend.

Agrarische natuur

Via verschillende regelingen worden boeren aangemoedigd om de biodiversiteit in het agrarisch gebied te versterken, bijvoorbeeld door de aanleg van landschapselementen zoals houtwallen waar veel diersoorten, van steenuil tot hermelijn, van kunnen profiteren.

Subsidieregeling Groene bewoners-initiatieven

Om bewoners van Drenthe aan te moedigen ook zelf in actie te komen, is er een subsidieregeling opengesteld voor het bij- en vlindervriendelijk maken van de eigen omgeving. Dat kan bijvoorbeeld door een berm met bijen- en vlinderplanten in te zaaien, een slootkant natuurvriendelijk te beheren of een bijenhotel te plaatsen.

ONDERTEKENING AFSPRAKENKADER SOORTENRIJK DRENTHE

BIJENHOTEL

Wethouder Erik Giethoorn en beleidsadviseur Allinda Rutgers

HOOGEVEEN IS AMBASSADEUR VAN ECOLOGISCH BEHEER

MARGRIET EN RIETORCHIS

In het groen van de natuurstrook langs het Oude Diep, midden in het bedrijventerrein Logistiek Centrum Hoogeveen, staat wethouder Erik Giethoorn. Hij is trots op de energie die zijn gemeente steekt in biodiversiteit via duurzaam groenbeheer, binnen en buiten de bebouwde kom. "Groen en groenbeheer spreken mij enorm aan. Dat Hoogeveen in december 2017 de beste bermbeheerder van Drenthe is geworden en begin 2019 is uitgeroepen tot Bijvriendelijke Gemeente doet mij echt iets. Dat betekent dat we met ons groenbeheer absoluut op de goede weg zitten. En dat is nodig ook."

In het wapen van Hoogeveen prijken twee bijenkorven met zoemende bijen. "Ik maak me oprecht zorgen over de enorme teruggang van het aantal insecten. Insecten horen bij ons groen, zeker in Hoogeveen; wij willen ons wapen uiteraard eer aan doen", zegt de wethouder.

Een vlinders dat hier vliegen!

Allinda Rutgers is binnen de gemeente verantwoordelijk voor het groenbeheer. "We zijn al een kleine twintig jaar bezig om ons groenbeheer stap voor stap om te buigen naar natuurlijk beheer. Verschraling van onze wegbermen zorgt voor veel bloei-

ende planten en dat is goed voor bijen en vlinders. Onze inspanningen werpen steeds meer vruchten af. Deze plek langs het Oude Diep is een van de eerste plekken die we een natuurlijke inrichting hebben gegeven en waar we aan ecologisch beheer zijn gaan doen. Het is fantastisch om op een bedrijventerrein nu zoveel Rode Lijstsoorten aan te treffen, van geelhartje tot moeraswespenorchis. En een vlinders dat hier vliegen!"

ORANJETIPJE

Duizenden orchideeën

"Ik heb groenbeheer nog maar kort in mijn portefeuille", vertelt de wethouder, "maar ik verheug me enorm op een wandeling met Allinda en andere collega's langs het Oude Diep om de duizenden orchideeën te bewonderen die hier in het voorjaar te vinden zijn."

Wij willen inspireren

Natuurlijk is het Hoogeveen niet komen aanwaaien. Er is veel water door het Oude Diep gestroomd voordat Hoogeveen beste bermbeheerder werd. Allinda: "Sommige bewoners waren niet onmiddellijk enthousiast. Vooral in de beginfase heb je te maken met hoger gras. Dan moet je goed uitleggen waarom dat nodig is."
Hoogeveen heeft een goed verhaal te vertellen, vindt Erik Giethoorn. "Duurzaamheid, de teruggang van insecten, iets terug doen voor de natuur; het zijn allemaal aspecten van dat verhaal. Verschillende gemeenten in Nederland en zelfs Duitsland zijn hier al geweest om hun licht op te steken over ecologisch bermbeheer. Wij werpen ons graag op als ambassadeur. Wij willen inspireren. Uiteraard waren we eind 2018 medeondertekenaar van het afspraken-kader Soortenrijk Drenthe, waarin provincie, gemeenten, waterschappen en ProRail onder andere over ecologisch bermbeheer afspraken hebben gemaakt. Nu ook een Drents bermberaad in het leven is geroepen, kan het toch nooit lang meer duren voor heel Drenthe wordt uitgeroepen tot provincie met het groenste bermbeheer?"

Samenwerken met bewoners is een groot goed

Inmiddels werken ook burgers actief mee aan een duurzaam groene gemeente. Allinda: "Een paar jaar geleden hebben we een park heringericht. Toen dat klaar was, kwamen bewoners naar ons toe met leuke initiatieven om de biodiversi-

BLOEIEND GRASLAND IN HARTJE HOOGEVEEN

teit te versterken, zoals een insectenhotel en het inzaaien van bloemenmengsels. Ook in een aantal dorpen komen leuke initiatieven op gang."

Kostenbesparing mooi meegenomen

Met ecologisch bermbeheer zijn heel wat minder werkgangen gemoeid dan met traditioneel gazonbeheer. Kostenbesparing vindt de wethouder mooi meegenomen, maar het is niet

SOORTENRIJKE BERMEN BIJ ALTEVEER

het hoofddoel. "Wij werken aan een duurzame en inspirerende gemeente waarin plaats is voor natuur. Daarom juichen we bewonersinitiatieven van harte toe. We werken onder andere samen met IVN, het instituut voor natuureducatie en duurzaamheid. Educatie is belangrijk. Bovendien draagt IVN in Hoogeveen zorg voor soorteninventarisatie in bermen en ander openbaar groen. Daarin blijken maar liefst tien soorten orchideeën, waarvan een aantal zeer zeldzame, voor te komen. Dat maakt mij heel trots."

MARGRIETEN LANGS DE A37

IJSVOGEL

GROTE BOTERBLOEM

BLOEIEND HOOILAND OP BEDRIJVENTERREIN LCH IN HOOGEVEEN

Tip van Erik en Allinda

Maak eens een wandeling langs het Oude Diep in Hoogeveen. Vooral in mei en juni weet je niet wat je ziet, zo mooi!

LANDSCHAP ALS KERNKWALITEIT

STREEKBEHEER

LANDSCHAP

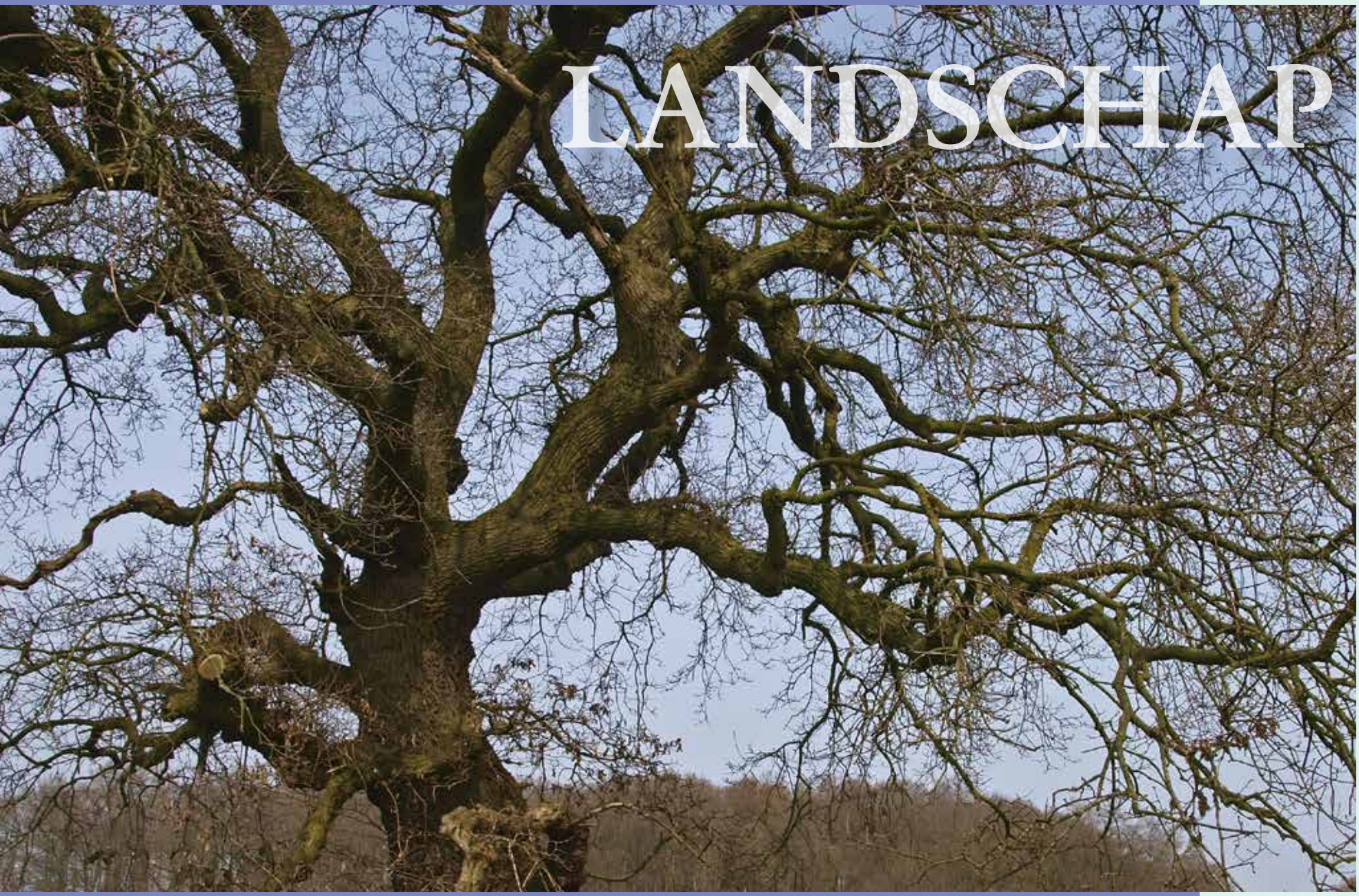

GEELBROEK

Vrijwilligers in actie: van blauwe brigade tot jeneverbesgilde

BOERVEENSCHE PLASSEN

AALDEN

Drenthe biedt een breed spectrum aan landschappen. Oeroude beekdalen, heideontginningen, esdorpenlandschappen en moderne ruilverkavelingslandschappen liggen hier zij aan zij. Het landschap van Drenthe is van groot belang voor flora en fauna en rijk aan cultuurhistorisch waardevolle elementen. Omdat landschap bijdraagt aan de identiteit en aantrekkelijkheid van Drenthe, wordt het in het provinciale beleid gekoesterd als kernkwaliteit, net als bijvoorbeeld naoberschap en kleinschaligheid.

Het is van groot belang dat het landschap herkenbaar blijft als getuige van een eeuwenlange geschiedenis; dat het leesbaar is als een boek. Het landschap is tenslotte sterk bepalend voor de aantrekkelijkheid van de provincie voor inwoners, toeristen en recreanten. En dat is weer goed voor de lokale economie en het voorzieningenniveau in de dorpen.

Vele handen maken licht werk

Veel Drenten zijn in hun vrije tijd actief in natuur en landschap. Vrijwilligers helpen bij het onderhoud, bijvoorbeeld met snoeien, knotten van wilgen, plaatsing van afrasteringen, uitbaggeren van poelen en kleinschalig heideplaggen. Er bestaan verschillende themagroepen, bijvoorbeeld de blauwe brigade die zich inzet voor het gentiaanblauwtje en de groeiplaats van gentianen, het jeneverbesgilde dat zich richt op behoud en ontwikkeling van jeneverbesstruwelen en de vrijwilligers van het weidevogelbeheer. Behalve in beheer en bescherming, zijn vrijwilligers actief in het verzamelen van gegevens van planten- en diersoorten. Die gegevens zijn nodig om ontwikkelingen in het milieu te kunnen volgen. Vele handen maken licht werk. Natuur en landschap plukken daar de vruchten van.

ORVELTE

KLOKJESGENTIAAN

JENEVERBES

Samen de schouders onder landschapsonderhoud

RUINERWOLD

BROEKHUIZEN

Drenten voelen zich in toenemende mate betrokken bij hun woonomgeving. De provincie stimuleert initiatieven die daar handen en voeten aan geven, bijvoorbeeld in de vorm van streekbeheer. Vrijwilligers nemen het initiatief tot bijvoorbeeld de aanleg van dorpsommetjes en vlinderidylles. Ook vervullen zij een belangrijke rol bij het onderhoud van landschapselementen zoals houtwallen en singels. Zo dragen zij bij aan de kwaliteit van het landschap, herstel en versterking van biodiversiteit en het aantrekkelijker maken van hun leefomgeving.

Het landschap verbindt partijen in een streek met elkaar; bewoners, boeren, scholen en organisaties zetten samen de schouders onder natuur, landschap en cultuurhistorie.

Na een jaar proefdraaien in 2013 in Zuidwest-Drenthe heeft streekbeheer inmiddels een vaste plek in het landschapsonderhoud in alle twaalf Drentse gemeenten gekregen. De teller stond eind 2017 op ruim zevenduizend vrijwilligers: basisschoolleerlingen, middelbare scholieren, deelnemers aan natuurwerkdagen, vrijwilligers die zich richten op landschapsonderhoud, onderhoud van wandelpaden, beheer of monitoring van soorten en vrijwilligers die namens bedrijven en organisaties aan de slag gaan.

7.000 vrijwilligers, 300 groepen

De meeste vrijwilligers zijn actief in groepen, waarvan Drenthe er bijna driehonderd telt. De provincie Drenthe zorgt dat vrijwilligersgroepen die met landschaps- en natuurbeheer aan de slag willen, worden gefaciliteerd en samengebracht via Landschapsbeheer Drenthe. Omdat aan het streekbeheer een regeling voor agrarische landschapsbeheer is gekoppeld, is ook de Agrarische Natuur Vereniging Drenthe bij de aanpak betrokken.

STREEK BEHEER

Vrijwilligers en Landschapsbeheer Drenthe over initiatieven in Taarlo

RIKI DE VLIEG, BERT DIJKSTRA,
VERONIQUE PAHLPLATZ EN HANS VAN RIJN

WE ZETTEN ONS MET LIEFDE IN VOOR ONS MOOIE LANDSCHAP EN MEER BIODIVERSITEIT

BOLLEVEEN, TAARLO

Taarlo is een van de vele Drentse dorpen waar bewoners zich inzetten voor het landschap. Landschapsbeheer Drenthe ondersteunt hen met cursussen, advies en goed gereedschap. In het dorp liep al eens een boerenervenproject en in 2016 hebben dorpsbewoners een werkgroep opgericht voor het openhouden van drie veentjes. Nieuwe initiatieven schoten in 2018 als paddenstoelen uit de grond nadat het dorp samen met buurdorp Oudemolen was geselecteerd voor het pilotproject 'Bewonersbetrokkenheid bij landschapsonderhoud - op weg naar Streekbeheer in het Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa'.

Het project vloeide voort uit de Landschapsvisie Drentsche Aa 2.0, waarin sterkere participatie van bewoners en vrijwilligers in het landschapsbeheer als een van de leidende principes werd benoemd. Het project werd begeleid door Landschapsbeheer Drenthe en de Brede Overleggroep Kleine Dorpen en mede mogelijk gemaakt door de provincie Drenthe, het Gebiedsfonds Drentsche Aa, het Cultuurfonds en de gemeente Tynaarlo. De eerste activiteit was een fietsexcursie 'Landschap in Zicht' voor inwoners van Taarlo en Oudemolen. De tocht voerde langs allerlei plekken die typisch zijn voor dit landschap, zoals brink, boerenerven, es, beek, houtwallen, dobbe, heide en veentjes.

Deelnemers konden vertellen wat ze bij al die plekken voelden en hoe ze die waardeerden.

Behoefte aan kennis over het landschap

"Het ging er toen nog niet om wat we over het landschap wisten, maar wat het met ons deed", legt Veronique Pahlplatz uit. Zij is mede-initiatiefnemer van de werkgroep Veentjes Taarlo en nam deel aan de fietstocht. "Na

STEENUIL

de excursie hebben we een actielijst opgesteld. Mensen wilden bijvoorbeeld graag meer weten over het ontstaan van het landschap en de cultuurhistorie. Hoogleraar Landschapsgeschiedenis Theo Spek heeft uitleg gegeven in een lezing. Dat was interessant en waardevol. Om een voorbeeld te noemen: na de oogst ziet de es eruit als een zwarte, kale vlakte, niet bijzonder aantrekkelijk. Maar met wat landschapskennis op zak denk je aan de boeren voor wie de es al eeuwenlang een bron van voedsel en inkomen is en die de grond telkens een stukje hebben opgehoogd met plaggen en potstalmest. Dan wordt de es vanzelf mooi. Ter aanvulling hebben studenten van de Hogeschool Van Hall Larenstein in Leeuwarden een folder gemaakt met beknopte informatie over de geschiedenis van Taarlo en Oudemolen en de typische landschapselementen die daar te vinden zijn. Kennis is belangrijk voor waardering, draagvlak en actieve betrokkenheid."

Landschap begint op het eigen erf

Over wat er allemaal nog meer is georganiseerd, vertelt Hans van Rijn, secretaris van de vereniging Dorpsbelangen: "Landschapsbeheer Drenthe en Staatsbosbeheer hebben een excursie verzorgd over alles wat groeit, bloeit en vliegt rond het dorp. Ook heeft Landschapsbeheer Drenthe verteld wat we op onze eigen erven kunnen doen. Boerenerven en landschapselementen in particulier bezit maken tenslotte ook deel uit van het landschap van de Drentsche Aa. Denk aan houtwallen, poelen en heggen. We kregen tips over materialen en beplanting die bij het landschap passen en die zorgen voor meer biodiversiteit. Een ander initiatief is de introductie van vier schapen op de brink van Taarlo van het boerenbedrijf van de gebroeders Hoenderken. Leuk om te zien en

BOLLEVEEN, TAARLO

goed voor de kringloop; de eiken blijven gezond. Verder is er een fruitboomsnoeiploeg die twee keer per jaar in actie komt en waarvan de leden een cursus hebben gevolgd bij Landschapsbeheer Drenthe. Nu denken we na over een jaarlijkse fruitpersdag voor het hele dorp. Ook is na overleg met boeren en de gemeente een berm ingezaaid met een matig voedselrijk bloemenmengsel. We hebben goede hoop dat ecologisch bermbeheer na deze proef op meer bermen in de gemeente wordt toegepast. En dan zijn er nog het steenuilenproject, de huiszwaluwkasten die overal in Taarlo en Oudemolen hangen en de mezenkasten die de gemeente Tynaarlo heeft uitgedeeld in de strijd tegen de eikenprocessierups. Een vogelexcursie en een lezing over hoe je vlinders en bijen naar je tuin kunt lokken, volgen nog. Een kleine dertig van de honderdvijftig inwoners van Taarlo is actief in een of meer projecten en veel andere dorpsbewoners zijn aan de slag gegaan met de inrichtingstips voor het eigen erf."

We doen het met liefde

Ook de al bestaande vijfkoppige werkgroep Veentjes Taarlo is als onderdeel in het project opgenomen. Riki de Vlieg: "Aanvankelijk waren we een beetje bang dat we zouden worden opgeslokt door de grote organisatie, dat we onze autonomie zouden verliezen. Maar dat bleek enorm mee te vallen, we hebben er alleen maar voordeel van. Landschapsbeheer Drenthe faciliteert ons aan alle kanten. Ze hebben ons gereedschap van topkwaliteit in bruikleen gegeven en als dat niet meer goed werkt, krijgen we vervangend materiaal. We kunnen veel meer aan ze vragen dan we hadden verwacht, ook in de sfeer van vergoedingen. Buiten het broedseizoen komen we elke eerste zaterdag van de maand bij elkaar om het Middenveen vrij te maken van zaailingen, vooral van berken. Bomen zorgen voor verdamping van het schaarse water in de veentjes. Door te snoeien en te kappen blijft het veentje open en houden we de zichtlijnen in stand. Wat we doen, is eerlijk gezegd water naar de zee dragen. De berkenopslag houdt nooit op. Maar als we niets doen, veranderen de veentjes in een dicht moerasbos en gaan ze voorgoed verloren. We doen het met liefde. Jaarlijks melden we ons aan als klus bij NL Doet en de landelijke Natuurwerkdag van de natuur- en milieuorganisaties. Zo hebben medewerkers van de NAM ons al meerdere keren geholpen."

Mensen willen niet achteroverleunen

Hoe verklaart Bert Dijkstra, senior projectleider bij Landschapsbeheer Drenthe, de groeiende betrokkenheid van Drenten bij het landschap? "Veel vrijwilligers zijn hier komen wonen vanwege de mooie omgeving. Daar willen en kunnen zij een bijdrage aan leveren. Ook het besef dat er iets aan de hand is met de natuur en het landschap brengt mensen in beweging. Mensen maken zich zorgen. Zij willen niet achteroverleunen, maar nemen het heft in eigen hand. En ook niet onbelangrijk: mensen vinden het gewoon leuk om dingen samen te ondernemen, om hun leefomgeving samen mooier te maken. Dan zijn wij er om dat mogelijk te maken."

WELRIEKENDE NACHTORCHIS

VOORSTE DIEP BIJ BUINEN

Tip van Taarlo

Vanaf de Brink in Taarlo voert een 5 kilometer lange wandeling van Staatsbosbeheer langs de mooie boerderijen van het dorp, door het brede dal van het Taarlosediep met fraaie hooilandjes en terug langs de rand van het Balloërveld.

BALLOËRVELD

KLIMAATVERANDERING EN NATUUR

KLIMAATBOS

WATERBERGING

VENNEN EN VEENTJES

KLIMAAT

BRUINE KIEKENDIEF

KLIMAATVERANDERING EN NATUUR

Drenthe vangt de effecten zo goed mogelijk op

KLOOSTERVELD

DRASSIG BOUWLAND
BIJ EXLOO

Het klimaat verandert. Het wordt warmer en de zeespiegel stijgt. De winters worden zachter en natter, de zomers heter en droger. Perioden van langdurige droogte komen vaker voor en extremen in de vorm van intense buien, hittegolven, storm en onweer nemen toe. In Drenthe zullen vooral de extremen in neerslaghoeveelheden merkbare gevolgen hebben. Meer hoosbuien met een grotere kans op wateroverlast in de beekdalen en vaker langdurige droogte met negatieve effecten op waterstanden en waterkwaliteit.

Daling van grondwaterstanden leidt in veengebieden tot verhoogde veenoxidatie - door droogte 'opbranden' van veen - waardoor CO_2-uitstoot en bodemdaling verder toenemen. In de zandgronden onder de Drentse bossen en heidevelden wordt het water nauwelijks vastgehouden en ligt het grondwater erg diep. Daar zorgt toenemende droogte voor een verhoogd risico van natuurbranden en problemen voor boeren.

Van Middellandse Zee naar Drenthe

Daarnaast heeft klimaatverandering effect op planten- en diersoorten en de wisselwerking tussen soorten in de natuur. Het groeiseizoen begint vroeger en duurt langer, met als gevolg dat sommige soorten hun trekgedrag of het tijdstip van voortplanting veranderen. Ook relaties tussen bloeiende planten en de insecten die zorgdragen voor bestuiving veranderen. Dat klimaatverandering van invloed is op natuur, bewijst de komst van nieuwe soorten, bijvoorbeeld de grote zilverreiger. Het oorspronkelijke leefgebied van deze soort ligt in de mediterrane gebieden, maar door de algehele temperatuurstijging heeft hij zijn leefgebied tot in het noorden van Nederland weten uit te breiden.

Groot is goed

Natuur reageert op klimaatverandering en past zich zo goed mogelijk aan. Het vermogen van de natuur om zich aan te passen, is groter in grote natuurgebieden. Daar zijn de milieucondities op orde en soorten worden er beter in staat gesteld om nieuwe leefgebieden te bereiken. Deze voorwaarden staan wel onder druk. Bovendien heeft natuur tijd nodig om zich aan te passen. Als de natuur de klimaatverandering niet kan bijhouden, bestaat het risico dat ecosystemen en de diensten die de natuur levert, wegvallen.

Al veel bereikt

In Drenthe wordt hard gewerkt aan de verbetering van het milieu in natuurgebieden. In de grote Natura 2000-gebieden worden daar al successen mee behaald. Zo is de waterhuishouding op verschillende plekken hersteld. In de Drentsche Aa is sprake van uitbreiding van plantensoorten die afhankelijk zijn van opwellend grondwater. Het levend hoogveen in de kern van het Bargerveen lijkt eveneens voldoende weerbaar te zijn gemaakt

GROTE ZILVERREIGER

tegen klimaatveranderingen. Daar wordt nu een flinke bijdrage geleverd aan het vasthouden van CO_2. Ook aan de randen van natuurgebieden worden klimaatbuffers ingericht voor de opvang van overtollig water. De natuur krijgt zo meer ruimte en tegelijk wordt voorzien in een oplossing voor het probleem van te veel of juist te weinig neerslag. Geslaagde voorbeelden zijn De Onlanden, de Geeserstroom en het Kloosterveld.

VERDROOGDE HEIDE IN HET LEGGELDERVELD

KLIMAATBOS

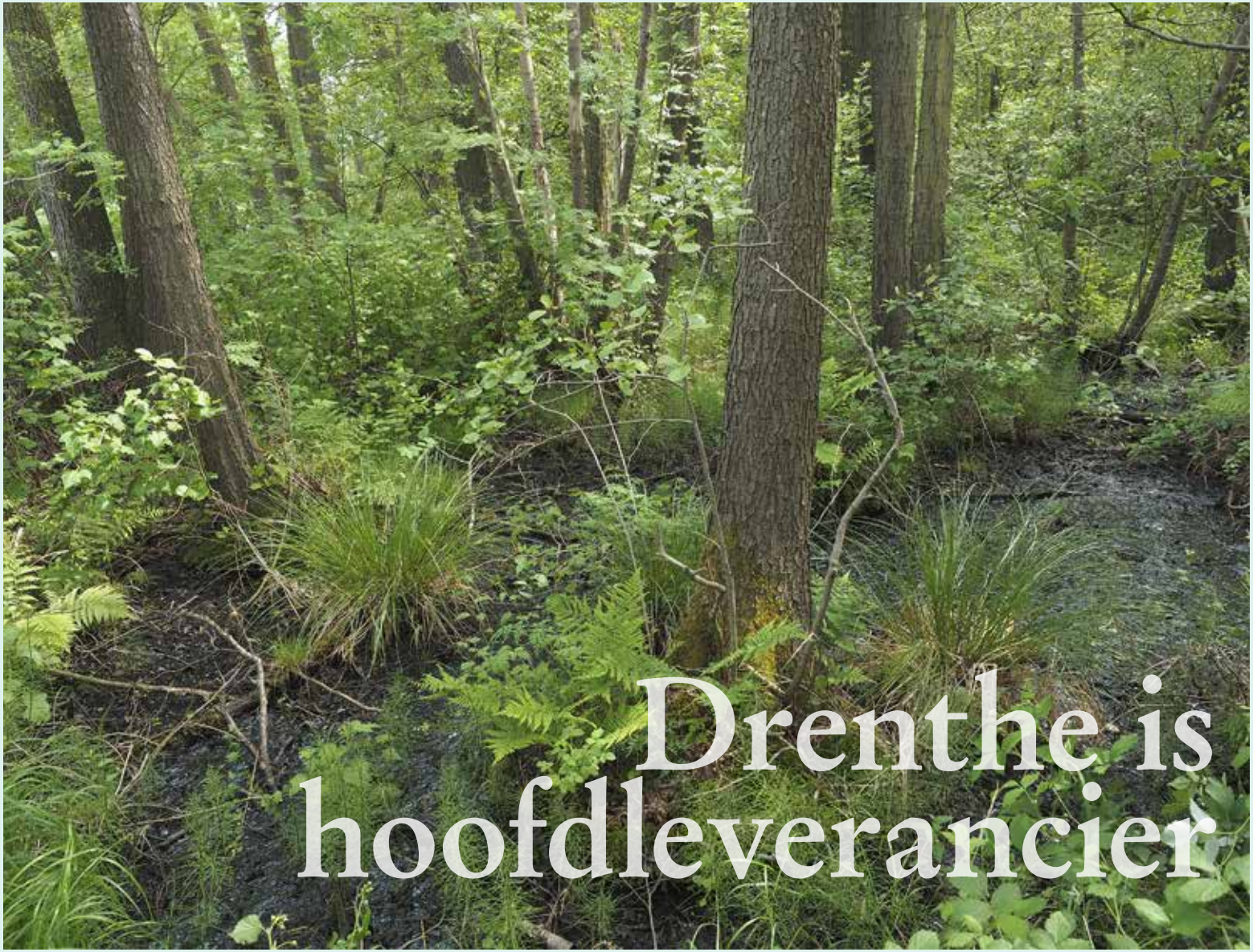

Drenthe is hoofdleverancier

ELZENBROEKBOS LANGS DE DRENTSCHE AA

LANDGOED LINDE

In 1995 sloot de provincie Drenthe een overeenkomst met de Stichting FACE, opgericht door de samenwerkende elektriciteitsbedrijven, om CO_2 vast te leggen. Inmiddels wordt 200.000 ton CO_2 vastgelegd in speciaal daarvoor aangelegde bossen in Drenthe, samen ruim 2.500 hectare groot. Daarmee ligt ongeveer de helft van alle Nederlandse klimaatbossen in Drenthe.

Zoveel nieuw bos in relatief korte tijd is het resultaat van creatief combineren. In Drenthe zijn vijftig nieuwe landgoederen aangelegd. Bij de helft daarvan was sprake van de inrichting van een nieuw landschap met afwisselend gesloten bos en open ruimten en aantrekkelijke beleefmomenten zoals een laan, een bank en een bijzonder huis. Vijfentwintig andere landgoederen zijn rond een bestaande woning aangelegd. Ook daar zijn eigenzinnige ontwerpen voor gemaakt.

Verschillende functies

In beekdalen zijn natte bossen aangelegd die tevens als waterberging kunnen dienen. Er zijn bossen aangelegd op voormalige landbouwgronden die nauwelijks nog voor landbouw geschikt waren. Buffergebieden rond natuurgebieden zijn bebost en er zijn bossen aangelegd voor houtproductie. Ook zijn er nieuwe bossen aangelegd met ruimte voor natuurbegraven. De laatste jaren is de bosaanleg in Drenthe stil komen te liggen. De provincie verleent geen subsidie meer en daardoor zijn er ook geen Europese en CO_2-gelden meer beschikbaar.

Nieuwe tijden, nieuwe vraagstukken

De negentiger jaren van de vorige eeuw waren een tijd van boter- en graanoverschotten in de landbouw. Voor landbouwgrond werd naar alternatieve bestemmingen gezocht. Nu staan we wederom op een kantelpunt. Van overschotten is geen sprake meer. De landbouw is één grote wereldmarkt geworden en de druk op landbouwgrond is groot. Tegelijkertijd dienen zich nieuwe vraagstukken aan. Klimaat verandert, er wordt gezocht naar andere energiebronnen en de biodiversiteit staat onder druk. Het Deltaplan Biodiversiteit, het Klimaatakkoord en het Energieakkoord vragen om veranderingen in het buitengebied. Door opnieuw slimme functiecombinaties te bedenken, kunnen duurzame oplossingen tot stand worden gebracht, bijvoorbeeld de aanleg van bos. Mooie kansen voor het tegengaan van veenoxidatie en de opslag van CO_2 bieden plekken waar ruimte is voor waterberging, nieuwe natuur en teelt van biomassa.

WATERBERGING

Bron van droge voeten en nieuwe natuur

GEESERSTROOM

OLDE KENE, HOOGEVEEN

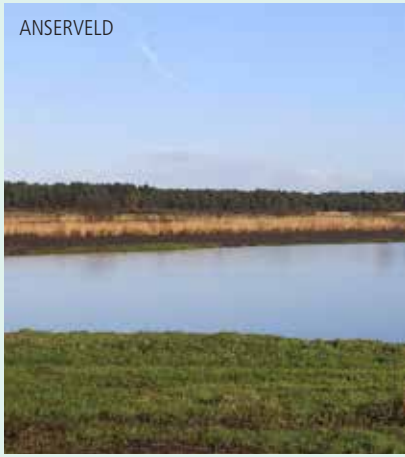

ANSERVELD

Aanwezigheid van water is een essentiële voorwaarde voor een goede conditie van de natuur en het landschap. Veel natuurgebieden in Drenthe zijn sterk verdroogd door het uitvoeren van ruilverkavelingswerkzaamheden in de jaren zeventig en tachtig. Het beleid was destijds volledig gericht op voedselproductie en er werd van uitgegaan dat de landbouw alleen met 'droge voeten' kon functioneren. Regenwater dat bovenstrooms viel, werd daarom als de wiedeweerga afgevoerd.

Eind jaren negentig kantelde het denken over water. Sindsdien worden waterbergingsgebieden aangelegd om overtollige neerslag op te vangen; ook met het oog op natuurherstel. Een mooi voorbeeld is de ruilverkaveling Mars- en Westerstroom. Rond de boswachterij Gees kan de natuur haar eigen gang gaan dankzij het dempen en verondiepen van sloten in het gebied van de Geeserstroom. In een gebied van 620 hectare is een geleidelijke overgang gemaakt van grasland en heide naar bos. In de lage delen zijn moerasgebieden ontstaan.

Oer-natuur

Door het creëren van een waterbergingsgebied in de Mepper Hooilanden is een natuurgebied tot ontwikkeling gekomen dat zijn weerga niet kent. Hier zijn prachtige moeras- en zeggevegetaties te vinden en regelmatig laten zeearend, lepelaar, roerdomp en porseleinhoen zich hier zien. Ook in andere delen van Drenthe zijn de beekdalen zodanig ingericht dat water bovenstrooms al zoveel en zolang mogelijk wordt vastgehouden. Natuur- en landbouwfuncties zijn van elkaar gescheiden. Oer-natuur komt telkens een stapje dichterbij!

LEPELAAR

Natuurlijk erfgoed kan klimaat-verandering aan

NOORDSE WITSNUITLIBEL

MEEUWENPOEL, DRENTS-FRIESE WOLD

Karakteristiek voor Drenthe zijn vennen en veentjes. Daarvan zijn er honderden te vinden. Vrijwel alle veentjes en vennen hebben hun oorsprong in de ijstijden. Gedurende de laatste ijstijd, 115.000 tot 10.000 jaar geleden, heerste in Nederland een toendraklimaat. In de laatste fase van die ijstijd, ontstonden zogeheten pingo's. Een pingo was een heuvel in het landschap waaronder een ijsklomp lag. Nadat het ijs smolt, vormde zich een meertje met een ring-vormige lage wal eromheen. Wat daar nu nog van te zien is, wordt pingoruïne genoemd.

In de loop van de eeuwen werden de laagtes opgevuld met veen en zo werden de veentjes geboren. Inwoners van Drenthe ontdekten dat het veen uitstekend als brandstof te gebruiken was. Zij ontveenden de veentjes. Zodra die leeg waren, vulden de laagtes zich weer met water. Ook sommige laagtes die niet als pingo zijn ontstaan, zijn opgevuld met water of veen en worden eveneens veentje of ven genoemd.

Zeldzame flora en fauna

De flora en fauna van veentjes is bijzonder. De basis voor een veentje is veenmos, een plantensoort die extreem veel water kan vasthouden. Het hoogveen in een veentje is het leefgebied van drie zeldzame soorten veenvlinders: veenbesblauwtje, veenbes-parelmoervlinder en veenhooibeestje. Zij hebben specifieke planten in de veentjes nodig om hun eitjes op af te zetten. Maar ook bijzondere libelle-, mieren- en loopkeversoorten zijn thuis in veentjes. Vennen hebben weer andere kwaliteiten. In heel West-Europa is de brede geelgerande waterroofkever alleen in een aantal Drentse vennen te vinden. Vennen en veentjes waar een beetje grondwater opwelt, hebben een karakteristieke plantengroei met bijvoor-beeld beenbreek en tengere heideorchis. Lokaal komen zeldzame plantensoorten voor zoals oeverkruid en waterlobelia. Al deze bijzondere en vaak zeer zeldzame soorten vormen een visitekaartje van de Drentse natuur. Dat verklaart waarom veel vennen en veentjes worden beschermd door het Natuurnetwerk Nederland en Natura 2000.

Bosvennen zijn te redden

Met het oog op herstelwerkzaamheden is het van belang om te weten hoe het met de waterhuishouding is gesteld, wat de invloed van stikstof is en wat de beste beheermethode is. Ook relevant is de vraag of veentjes zelfs nog houdbaar zijn in deze tijd van klimaatverandering. Een studie van de Universiteit van Antwerpen uit 2019 geeft antwoord op veel vragen. Zo blijkt dat veentjes in opgaand bos door dat bos worden beschermd tegen

VEEN BIJ WIJSTER

VEENBESPARELMOERVLINDER

allerlei negatieve invloeden zoals neerslag van stikstof. Wel is het dan zaak om de waterstand geleidelijk te herstellen door alle omliggende sloten dicht te gooien. Als de veentjes vervolgens goed worden beheerd, kunnen zij een stootje verdragen. Dan heeft de klimaatverandering er geen vat op.

Getroffen maatregelen sorteren effect

Gelukkig zijn al veel maatregelen genomen om de kwaliteit van veentjes te herstellen en de natuur weerbaarder te maken tegen klimaatverandering, bijvoorbeeld in het Dwingelderveld. In de herinrichting zijn veel hydrologische knelpunten opgelost.

BEENBREEK

Ook in het Drents-Friese Wold zijn vennen en veentjes opgeknapt. In andere gebieden zijn kleinschalige maatregelen als plaggen en verwijdering van opslag uitgevoerd. Vaak zijn deze maatregelen bekostigd uit een provinciale subsidie voor versterking van het leefgebied van bedreigde soorten. Vrijwilligers hebben op allerlei manieren geholpen. Zolang de milieucondities scherp in de gaten worden gehouden en waar nodig worden verbeterd, hebben Drentse vennen en veentjes, de veenvlinders en andere bijzondere soorten - ondanks de klimaatverandering - een prachtige toekomst.

VEENMOS MET KLEINE VEENBES

ECHTENER PARADIJS

VEENBESBLAUWTJE

WATERLOBELIA

WESTERBERGEN

ERVAAR HET ZELF!

FIETS ROUTES

WANDEL ROUTES

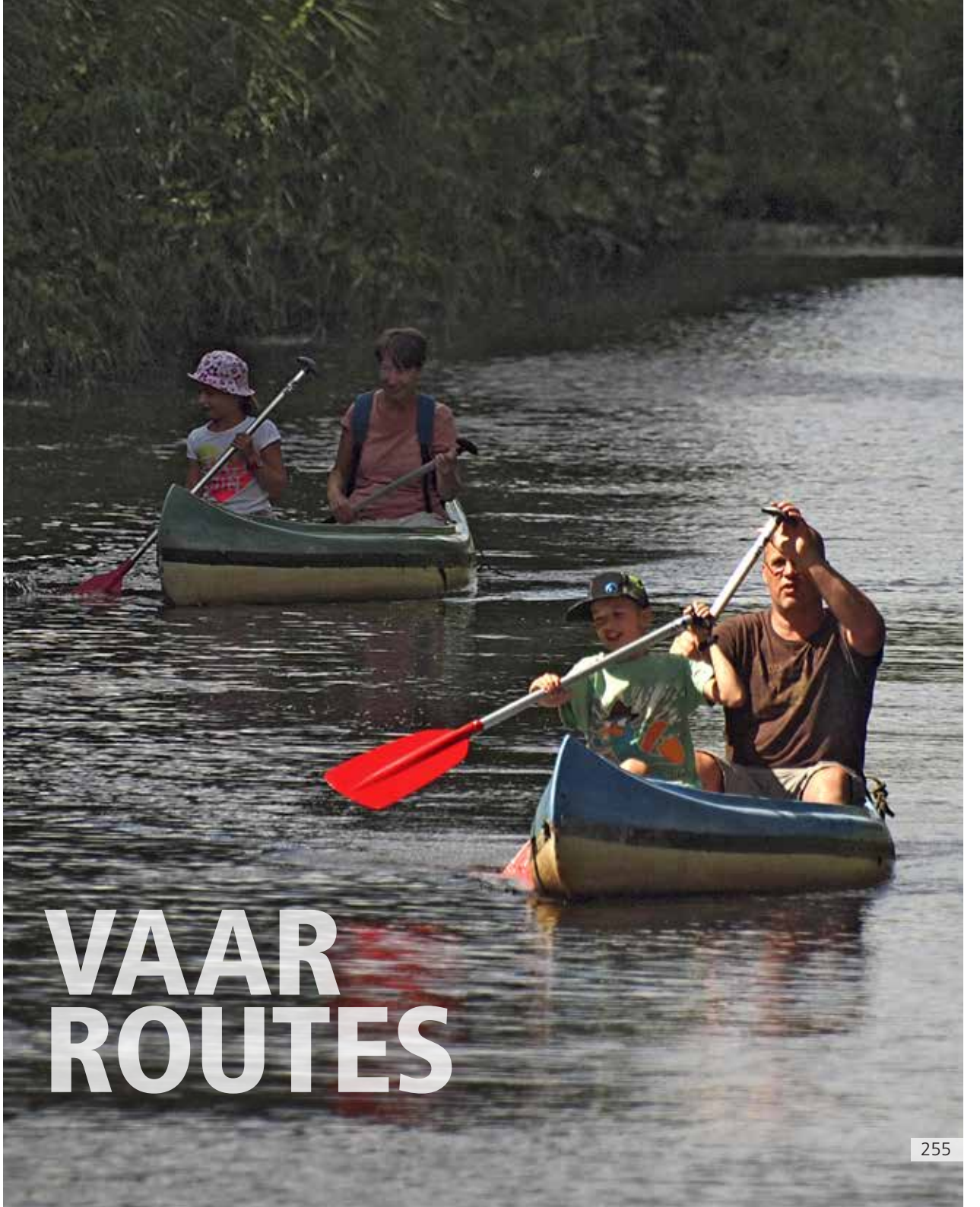

VAAR ROUTES

Fietsroutes

Bargerveen - Schoonebeek

Maak kennis met de wereld van het veen in Natura 2000-gebied Bargerveen. Ervaar hoe Drenthe er honderden jaren lang heeft uitgezien en ontdek meer over de natuurmaatregelen die hier zijn getroffen om het gebied nat te houden. Maak kennis met de geschiedenis van het dorp Schoonebeek waar olie-industrie en historische boerderijen om de aandacht strijden.

Start- en eindpunt	Schaapskooi Bargerveen, Ambachtsweg 5 in Weiteveen.
Lengte	34 km
Karakter	Fietstocht door open landschap van het veen, de Veenkoloniën en langs de oude boerderijen van Schoonebeek.
Knooppunten	61 - 98 - 64 - 62 - 59 - 58 - 57 - 4 - 3 - 86 - 87 - 88 - 61.
Terras	Een fantastisch uitzicht vanaf het dak van 'Bij Wollegras', Ambachtsweg 5 in Weiteveen.

Holtingerveld - Frederiksoord

De Havelterberg is een markante verhoging in het Drentse landschap en onderdeel van Natura 2000-gebied Holtingerveld. Dit natuurgebied biedt een groot contrast met het open landschap langs de Wapserveense Aa, met daarin de natte natuur van de Wapserveense Petgaten. Frederiksoord was eens het decor van de befaamde Koloniën van Weldadigheid.

Start- en eindpunt	Poort Holtingerveld aan de Van Helomaweg 16 bij Havelte.
Lengte	26 km
Karakter	Heerlijke tocht van de berg af, door het open land van de Wapserveense Aa en het landschap van de Maatschappij van Weldadigheid.
Knooppunten	Vanaf de parkeerplaats richting Wapserveen 10 - 8 - 41 - 31 - 33 - 35 - 71 - 72 - 29 - 10 - Parkeerplaats Poort Holtingerveld.
Terras	Poort Holtingerveld, Van Helomaweg 16 bij Havelte.

DWINGELDERVELD

Op zoek naar unieke natuur

Drentsche Aa - Hondsrug - Hunze

UNESCO Geopark De Hondsrug omvat zowel de lage heuvelrug Hondsrug als het Natura 2000-gebied Drentsche Aa en het weidse Hunzedal. In alle drie gebieden werken beheerders aan natuurherstel van beekdalen, bossen en moerassen. Dat doen zij in het belang van de natuur en voor de winning van schoon drinkwater.

Start- en eindpunt	Parkeerplaats aan de weg Visvliet tussen Loon en Gasteren.
Lengte	26 km
Karakter	Dwarsdoorsnede door Oost-Drenthe, van de Drentsche Aa naar de Hondsrug, de helling af en het open Hunzedal in.
Knooppunten	Van de parkeerplaats Visvliet naar Gasteren 75 - 99 - 91 - 98 - 92 - 97 - 30 - 31 - 32 - 90 - 27 - 72 - 76 - 75.
Terras	Brinkzicht aan de Brink 1 in Gasteren.

De Onlanden

Sinds 2012 is Noord-Drenthe een uitgestrekt natuurgebied rijker: De Onlanden. Om te voorkomen dat Groningen bij hevige regenval met wateroverlast te maken krijgt, is aan de westkant van de stad een groot waterbergingsgebied aangelegd. Daarin zijn bestaande natuurgebieden Leekstermeer (Natura 2000) en Peizermaden opgenomen. Vanwege het moerassige karakter is het gebied een eldorado voor watervogels. Niet ver van het startpunt, op korte afstand van de route, is een fantastische uitkijktoren gebouwd.

Start- en eindpunt	Parkeerplaats aan de Noorddijk tussen Peize en Eelde (tussen knooppunten 35 en 25).
Lengte	35 km
Karakter	De moeraswereld van Noord-Drenthe ten voeten uit; open, groen en levend.
Knooppunten	25 - 3 - 9 - 2 - 12 - 17 - 39 - 37 - 29 - 35 - 25.
Terras	Onder de lindes van café Het Rode Hert, Hoofdstraat 32 in Roderwolde.

HEIDEBLAUWTJE

UITKIJKTOREN PEIZERMADEN (ONLANDEN)

RODERWOLDE

Wandelroutes

Drents-Friese Wold

Het overgrote deel van het Natura 2000-gebied Drents-Friese Wold bestaat uit bos. Richting het westen gaat dat bos naadloos over in een uitgestrekt heidegebied: het Doldersummer- en Wapserveld. In het LIFE-project 'Going up a level' zijn hier sloten dichtgeschoven, is heide geplagd en is met meststoffen vervuilde bovengrond verwijderd. Daardoor is de natuurkwaliteit van het heidegebied verbeterd.

Doldersummerveldroute

Startpunt	Schaapskooi aan de Huenderweg 1 bij Doldersum.
Lengte	7 km
Karakter	Rondwandeling via paaltjes met paarse koppen door een afwisselend heidelandschap.
Terras	Hoeve Oude Willem (bij camping Hoeve aan de Weg), op de grens van donkergroen bos en het open landschap van Oude Willem, Bosweg 12 in Oude Willem.

Reestdal

Aan de zuidgrens van Drenthe ligt het afwisselende beekdallandschap van het Reestdal. Decennialang is gewerkt aan herstel van dit boeiende landschap en het resultaat is spectaculair. Een afwisselender gebied zult u niet snel vinden. Bloemrijke graslanden, bosjes, verscholen boerderijen en grazend vee; het is hier allemaal.

Wildenbergroute

Startpunt	Parkeerplaats aan de Nieuwe Dijk ten zuiden van Fort.
Lengte	7 km
Karakter	Rondwandeling via een audiotour met behulp van uw telefoon door een natuurrijk beekdallandschap (kijk op www.drentslandschap.nl).
Terras	In het hart van het Reestdal ligt café-restaurant Poortman, Bloemberg 5 in Veeningen.

DWINGELDERVELD

Te voet door het landschap

Dwingelderveld

Het Noordenveld, in het hart van het Dwingelderveld, is een schoolvoorbeeld van herstelde natuur. Het oorspronkelijke heidelandschap met haar prachtige vergezichten is helemaal terug. Onderdeel van het herstelproject was de aanleg van een verhard wandelpad dat voor iedereen gemakkelijk toegankelijk is. Via het pad komt u onder meer langs de schaapskooi van de kudde van herder Johan Coelingh.

Familiepad Dwingelderveld

Startpunt	Parkeerplaats bij de schaapskooi aan de weg Achter 't Zaand in Lhee.
Lengte	2,3 km
Karakter	Wandeling door open landschap via een verhard pad en over enkele bruggen.
Terras	Het Olde Posthuus, Anholt 8 tussen Ruinen en Pesse.

Hunzedal

Open, weids en groen, dat is het Hunzedal bij Spijkerboor. Dankzij natuurherstel maakt u in dit gebied tegenwoordig kans op een ontmoeting met een bever of een zeearend en tal van moerasvogels. Fascinerend is ook dat u hier heen en weer beweegt tussen een oeroud landschap en de jonge geschiedenis van de Veenkoloniën.

Viervaart

Startpunt	Café 't Keerpunt aan de Oostermoer 1 in Spijkerboor.
Lengte	8,5 km
Karakter	Deze in een folder beschreven wandeling (verkrijgbaar in het café) laat twee gezichten van het gebied zien: volop natuur in het Hunzedal en de uitgestrekte velden van de aangrenzende Veenkoloniën.
Terras	Café 't Keerpunt in Spijkerboor.

BLAUWBORST

REEST

BARGERVEEN

Varen

Leekstermeer en De Onlanden

Dankzij de herinrichting van het Leekstermeergebied als onderdeel van De Onlanden zijn er nieuwe mogelijkheden bij gekomen om op het water van de natuur te genieten. Zowel op het meer als in de brede sloten en vaarten kan het gebied per kano, fluisterboot of motorboot worden verkend.

Kanoroute Bolmert

Startpunt	Vakantiepark Cnossen aan de Meerweg 13 in Nietap.
Lengte	60 minuten zonder pauzes
Karakter	Varen door een met riet omzoomde vaart en over het Leekstermeer.
Terras	Restaurant Cnossen, Meerweg 13 in Nietap.

Hunzedal

De Hunze is op veel plaatsen teruggegeven aan de natuur. Dat staat garant voor bijzondere ontmoetingen op het water, van de talloze libellen tot misschien wel een otter. De rust en de ruimte maken een kanotocht over de Hunze tot een onvergetelijke gebeurtenis.

Kanoën op de Hunze

Startpunt	Kade in Spijkerboor.
Lengte	tot aan de uitmonding in het Zuidlaardermeer bij De Groeve circa 9 km
Karakter	Deels varen via een natuurlijke beek, deels via een brede stroom.
Terras	Weids uitzicht vanuit Paviljoen Meerzicht, Meerzicht 1 in Midlaren.

Onverwachte ontmoetingen

Zuidlaardermeer

Het Zuidlaardermeer is een grandioos natuurgebied en een prachtig water-recreatiegebied tegelijk. Ontdek de terrassen aan het water, de picknickplaatsen en de mooie uitzichten over het grootste meer van Drenthe en Groningen. De natuur is hier rijk aan vogels. Met een beetje geluk komt u de zeearend tegen.

Varen over het meer

Startpunten	Diverse aanlegsteigers waar u met uw kano of zeilboot het water op kunt. Bij Paviljoen Meerzicht in Midlaren zijn sloepen te huur.
Karakter	Weidsheid van een van de weinige gebieden in Drenthe met open water.
Terras	Paviljoen De Leine, Meerweg 62a in Kropswolde.

LEEKSTERMEER

OTTER

ZEEAREND

Colofon

Geproduceerd in opdracht van de provincie Drenthe, 2019
Fotografie Hans Dekker, provincie Drenthe, foto's pagina 4 en 167 Marcel J. de Jong, foto pagina 185 Rutger Bos, foto pagina 83 Saxifraga, Jan Nijendijk
Teksten en redactie Annet Kampinga, Touché concept & copy
Grafische vormgeving Marja Verberne

KRALOËRHEIDE